EESTI TEADUSTE AKADEEMIA AASTARAAMAT

XXX (57)

2024

Facta non solum verba

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA AASTARAAMAT

ANNALES ACADEMIAE SCIENTIARUM ESTONICAE

XXX (57)

2024

TALLINN 2025

Koostajad ja toimetajad: Piret Suurväli, Krista Tamm, Terje Tuisk
Küljendaja: Kaspar Ehlvest
Keeletoimetaja: Karol Rummi

Koostajad tänavad: Marit Alas, Agnes Aljas, Madis Arukask, Mai Beilmann, Dan Bogdanov, Martin Eessalu, Maarja Grossberg-Kuusk, Angela Ivask, Marin Jänes, Marko Kass, Marco Kirm, Kalle Kirsimäe, Irene Kull, Urmas Kõljalg, Helen Kästik, Jakob Kübarsepp, Valter Lang, Jüri Lember, Ando Leppiman, Margus Lopp, Piret Lukkanen, Mihkel Mäesalu, Peeter Müürsepp, Kristiina Nurmis, Urmas Nõmmik, Martin Oja, Hannes Palang, Jüri Plado, Marju Raju, Tiina Randma-Liiv, Ana Rebane, Kaido Reivelt, Andrus Ristkok, Tarmo Soomere, Antti Tamm, Marek Tamm, Kristi Toomson, Elli Marie Tragel, Kadri Ukrainski, Marja Unt, Rein Vaikmäe, Maarja Kruusmaa, Toomas Vaimann, Eero Vasar, Andre Veskioja, Ly Villo, Piret Voolaid.

ISSN 2674-1628 (võrguväljaanne)
© EESTI TEADUSTE AKADEEMIA

SISUKORD

SAATEKS ... 5
EESTI TEADUSTE AKADEEMIA AASTAL 2024 ... 6
Üldkogu istungid ... 6
Akadeemia juhatuse koosolekud ... 8
Teaduste akadeemia üritused 2024. aastal ... 9
Akadeemia meedias ... 10
Medalid, preemiad, konkursid ... 13
Mihhail Bronšteini nimelised majandusteaduste preemiad ... 13
Riikliku haridustöötaja elutööpreemia ... 13
Eesti teaduse populariseerimise auhind ... 13
Balti riikide „Naised teaduses“ stipendiumid ... 14
Lindau kohtumine 2024 ... 15
Teaduste akadeemia presidendi eripreemiad ehk π -preemiad õpilaste ja üliõpilaste teadustööde riiklikel konkurssidel ... 15
Eesti teaduste akadeemia fond ... 16
Riigi teaduspreemiad ... 16
Teaduste akadeemia uurija-professorid ... 17
AKADEEMIKUTE TEGEVUS ... 18
Liikmeskond ... 18
Palju häid raamatuid ja muu loometegevus ... 24
AKADEEMIA JUURES TEGUTSEVAD EKSPERTKOGUD ... 27
RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ ... 36
Toetus teadlaste rahvusvahelisele koostööle ... 36
Rahvusvahelised erialaliidud ... 36
TEADUSTE AKADEEMIA KIRJASTUS ... 37
UNDERI JA TUGLASE KIRJANDUSKESKUS ... 43
RIIGIÕIGUSE SIHTKAPITAL ... 48
AKADEEMIAGA ASSOTSIEERUNUD ASUTUSTE TEGEVUS ... 51
AKADEEMIAGA ASSOTSIEERUNUD ORGANISATSIOONIDE TEGEVUS ... 59
JUUBELID ... 79
IN MEMORIAM ... 84
FINANTSTEGEVUS ... 86
INIMESED JA KONTAKTID ... 87

SAATEKS

Tarmo Soomere saatesõnad võtavad kokku tema presidentuuri perioodi 2014–2024.

Saateks ehk kaks korda viis sisaldab nii plusse kui ka miinuseid

Kui katsuda sõnastada 2 x 5 meemina, siis võiks see kõlada nii: akadeemia on kujunenud möödapääsmatuks arvamusliidriks nii Eestis kui ka Euroopas.

Aastal 2019 sõlmitud koalitsioonileppes sisaldus unikaalne sõnastus: „Kaasame Eesti Teaduste Akadeemia esindajaid riigile oluliste küsimuste langetamisel." Akadeemia arvamust küsitakse ja sageli ka arvestatakse kõigi teadusmaastikku või kõrgharidust käsitlevate dokumentide puhul.

Oleme saavutanud olulist edu võitluses ruumi eest, kus adekvaatne info levida saab. Teaduse populariseerimine hõivab rohkem ruumi kui uhhuu-värk või horoskoobid. Iga meediamaja hoiab käigus teadusrubriiki. Nii-öelda tippkiskjaks on kujunenud riigi teaduspreemiate tutvustamine algul igapäevalehes, siis süvitsi kultuurilehes Sirp ja suveks omaette raamatus koos Wiedemanni keeleauhinna, kultuuri-, spordi- ja haridusspreemiatega. Eesti üldsus väärib ju teadmist, mille eest on jagatud riigi preemiad.

Akadeemia rahvusvaheline aktiivsus on teinud Eesti palju suuremaks, kui võiks otsustada pindala või rahvaarvu alusel. Eriti paistab silma laiapõhjaline teadussaavutuste tutvustamine ühiskonnale. Eestis loodud teadusnõustamise süsteemi peetakse maailma üheks parimaks. Meie juures käiakse seda õppimas ja meie kogemust üle võtmas.

Kolm aastat Euroopa riikide peateadurite foorumi eesistujana tegutsemine on veel seletatav, sest tegemist on mõneti elitaarse klubiga, kuhu liikmeid nimetatakse. Akadeemik Maarja Kruusmaa valimine Euroopa Komisjoni seitsme peateaduri sekka ja Eesti noorte teaduste akadeemia asepresidendi Helen Eesmaa valimine Euroopa noorte teaduste akadeemiate teadusnõustamise struktuuri YASAS presidendiks on aga peaaegu et müstika. Ühest küljest uskumatu anomaalia, samas ka tunnustus meie õnnestumistele. Pluss pidev surve teadusdiplomaatia vahenditega Eestile oluliste aspektide agendas hoidmisele, kõige nähtavamalt Arktika ja Ukraina suunal.

Üks akadeemiate ülesandeid on välja valida auhindade laureaadid. Sellesse oleme toonud hulga uusi algatusi ja erakapitali, näiteks akadeemik Endel Lippmaa loengu ja medali tseremoonia, akadeemik Mihhail Bronšteini nimelised majanduspreemiad ja akadeemik Anto Raukase nimelised stipendiumid. Aastal 2015 algatatud kolme minuti loengute konkurssi korraldatakse 2024. aastast erakapitali toel. Konkursi mõte on noorteadlaste koolitamine esitamaks oma mõtteid kompaktselt, täpselt ja atraktiivselt. See on üks väheseid väravaid, mille kaudu sädelevad noorteadlased saavad kontakti ettevõtluse ja avaliku sektoriga.

Alates 2018. aastast pakume tuge ühiskonnale riigi tuumiktekstide esitlemisel ja interpreteerimisel. Riigiõiguse sihtkapital on keskendunud riigiõiguse õpikute koostamisele, riigiõigusalase teadustöö edendamisele ja põhiseaduse uue kommentaari koostamisele.

Teaduslik mõtlemine on kinnistumas teatrilaval. Mitte teadusteatrina, vaid teadlase mõtlemise esitlemise kaudu. Alguse tegi NO35 etendus „Päev pärast vaikust" teadusloome võludest. Jätkasid Von Krahli teater ja projekti JAIK kaksteist loengut, mida akadeemia president interpreteeris teadusliku teadmise vaatekohast. Siis tuli ühenduse Stiiliharjutused lavastus „Imelik peegel", mille üks osa oli 5–7 minuti pikkune sissevaade mõnesse teadussaavutusse, igas lavastuses erinev. Selle mõtte võttis üles Paide teater oma lõpuetendustes.

Kui 2014 detsembris kuulus akadeemiasse vaid kaks naisteadlast, siis nüüd kümme. Üks neljast tippjuhist, kaks osakonnajuhatajat ja veel kaks juhatuse liiget kokku 13-st on naisakadeemikud. Tulemus ei peegelda veel Eesti tippteaduse soolist struktuuri, kuid on suur samm mõistliku tasakaalu poole.

Pidevat kontakti akadeemia ja riigikogu ning valitsuse vahel ei ole siiski suutnud saavutada. Nii mõnigi oluline aspekt või nüanss jäi õigel ajal edastamata. Selle üle, et akadeemia ei ole üldse kaasatud riiklikku teadusnõustamise süsteemi, imestasid Euroopa Komisjoni analüütikud päris põhjalikult. Akadeemikutasu on muutunud järjest naeruväärsemaks – ligikaudu 300 eurot kuus ehk hea spetsialisti ühe tunni honorar. Selle suurendamist ei sobi akadeemial endal küsida.

Tarmo Soomere
06.04.2025

Mart Saarma saatesõnad avavad tema plaane akadeemia presidendina.

Eesti teaduste akadeemia 2024. aasta oli tulemuslik. Mina olen akadeemia juhtimises aktiivselt osalenud alates 8. detsembrist 2024, kui alustasin igapäevase tööga uues ametis.

Tänan akadeemik Tarmo Soomeret, kes juhatas akadeemiat edukalt kümme aastat. Tänan kogu akadeemia nimel ka asepresidente Mart Kalmu ja Arvi Freibergi ning peasekretär Jaak Järve tehtud suure töö eest. Ka akadeemia eelmise juhatuse liikmed on ära teeninud lugupidamise ja tänu.

Vaadates aastale tagasi, võime uhkusega tõdeda, et Eesti teadlaste panus alusuuringutesse on märkimisväärne ja mitmetel aladel oleme jõudnud rahvusvahelisse tippklassi. Seda kinnitavad ka akadeemik Jüri Alliku analüüsid, mis selgelt näitavad, et iga Eesti teadusesse investeeritud euro on teaduse kvaliteeti mõõtes olnud isegi efektiivsem kui enamikus Euroopa maades. Akadeemia saavutuste hulka tuleb lugeda ka seda, et teaduste akadeemia on oma tegevust Eesti rahvale tutvustanud ja on teaduse populariseerimisel eeskujuks paljudele Euroopa akadeemiatele. Esiletoomist väärib Eesti noorte teaduste akadeemia korraldatav välismaal töötavate noorte Eesti teadlaste iga-aastane konverents, mille teaduslik tase on olnud väga kõrge. Peaksime hoolitsema selle eest, et need väga andekad ja edukad inimesed leiaksid väärika töökoha kodumaal.

Eesti teaduste akadeemia seaduse järgi on meie peamiseks ülesandeks Eesti teaduse edendamine. Meie akadeemilistes asutustes töötab 3300 ja ettevõtetes 4400 teadlast. Ilmselt kasvab tulevikus teadlaste arv ettevõtetes kiiremini kui teadusasutustes. Akadeemia ülesanne on edendada uurimistööd nii akadeemilistes asutustes kui ka ettevõtetes. Kui võrrelda Skandinaavia riikidega, siis on Eestis liiga vähe teaduslikku uurimistööd ettevõtetes ja süvatehnoloogiliste ettevõtete panus Eesti majandusse on veel tagasihoidlik. Pean väga oluliseks, et järgnevatel aastatel osutame suuremat tähelepanu ettevõtetes toimuvatele rakendusuuringutele, aga ka ülikoolide ja teadusasutuste koostööle ettevõtetega.

Kuna märkimisväärsel osal Eestis rahastatud alusuuringutest ei ole Eesti ettevõtetes otsest partnerit, näen kahte võimalikku strateegiat. Esimene on iduettevõtete loomine, kust saaks kasu teadlased-leiutajad, ülikoolid ja ka Eesti riik. Teisel juhul tuleks tulemused kas litsentseerida või müüa välismaistele ettevõtetele, aga see eeldab avastuste ja leiutiste patenteerimist. Sellega on meil Eestis kehvasti – Euroopa patendiametile laekus 2023. aastal Eestist 71 patenditaotlust, Soomest aga 2336; näiteks Samsung tegi mullu 5100 patenditaotlust. Kuna rahvusvaheliste hindajate arvates on Eestis enamik tippteaduse tulemustest jäänud rakendamata (Peer Review of the Estonian Research and Innovation system, 2020), siis peaksime suurt tähelepanu pöörama nii intellektuaalse omandi kaitsele, iduettevõtete loomisele kui ka avastuste ja leiutiste litsentseerimisele. Kuigi kõik suuremad teaduslik-tehnoloogilised läbimurded on sündinud alusuuringutes, on neid enamasti rakendatud firmades. Seega peab paika akadeemia pikaajaline kontseptsioon tõsta teaduse kvaliteeti nii alus- kui ka rakendusuuringutes. Euroopa teadusnõukogus tehtud analüüsid näitavad, et kõige suurema ühiskondliku väärtusega teadusuuringud sünnivad teadusasutuste ja ettevõtluse koostöös.

Pean väga oluliseks ka akadeemia teist tähtsat ülesannet – riigikogu, valitsuse ja rahva informeerimist teaduse ja tehnoloogia võimalustest ja uutest teadussuundadest. Seda põhjusel, et tänapäeva keerulises olukorras on tarkade poliitiliste otsuste tegemisel hädavajalik tugineda teaduslikele faktidele. Et parandada võimu ja vaimu koostööd, olen pakkunud välja viisi, mida on edukalt kasutatud nii Soomes kui ka Rootsis – riigikogu vabas vormis toimuvad õhtused istungid, kus teadlased, ettevõtjad ja kultuuritegelased arutavad koos poliitikutega Eestile olulisi probleeme. Soome parlamendis on need olnud väga populaarsed.

Koostöö eri teadusharude vahel kasvab. Loodusteadlased ei saa enam hakkama ilma koostööta humanitaar- ja sotsiaalteadlastega ning vastupidi. Akadeemia on oma olemuselt interdistsiplinaarne ja peaks jõuliselt toetama teadusharudevahelist koostööd Eestis. Väikese Eesti riigi salarelvaks on kõrge haridustase, nõtkus, võime kiireks kohanemiseks ja edukas koostöö.

Eesti teadus on kõrgetasemeline paljudel aladel, eriti alusuuringutes. Eesti teaduste akadeemia presidendina tahan aga veelgi tõsta Eesti teaduse kvaliteeti, pöörates rohkem tähelepanu innovatsioonile ning otseselt Eesti arengu ja kultuuriga seotud uurimistöödele. Teiseks soovin luua süsteemi, kus uusi teadustulemusi ja tehnoloogiaid edukalt rakendatakse ning tutvustatakse regulaarselt valitsusele ja riigikogule, aga ka Eesti rahvale, et kaasa aidata tarkade teaduspõhiste otsuste tegemisele.

Tänan kõiki akadeemikuid panuse eest Eesti vaimukultuuri ja teaduse edendamisel.

Mart Saarma
10.04.2025

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA AASTAL 2024

ÜLDKOGU ISTUNGID

2024. aastal toimus kolm üldkogu istungit – 17. aprillil, 9. oktoobril ja 4. detsembril.

17. aprilli üldkogu aastakoosoleku avalikus osas anti tänukiri Olle Hintsile hindamatu panuse eest ajakirja Estonian Journal of Earth Sciences kaasaegseks väljaandeks muutmise ning Eesti teaduste akadeemia kirjastuse arengusse panustamise eest. President Tarmo Soomere ja akadeemik Urmas Kõljalg andsid akadeemik Dimitri Kaljole üle Gottfried Albrecht Germanni märgi.

Aastakoosolekul oli kaks avalikku ettekannet.

Pikaajalise tulemusliku teadus- ja arendustöö eest riikliku elutööpreemia pälvinud akadeemik Jakob Kübarsepp tegi ettekande „Triboloogia: nähtamatu, kuid oluline“.

Kaitseväe juhataja kindral Martin Herem tegi ettekande „Eesti sõjaline kaitse“.

Koosoleku avalikku osa saab järele vaadata Youtube'ist.

Aastakoosoleku kinnises osas esitas president Tarmo Soomere 2023. aasta tegevusaruande ja peasekretär Jaak Järv tegi ülevaate akadeemia 2023. aasta eelarve täitmisest. 2024. aasta finantsplaani tutvustades märkis peasekretär, et sarnaselt eelmise aastaga ei ole ka sel aastal üldkogu istungi toimumise ajaks haridus- ja teadusministeerium veel otsustanud, kui suures mahus akadeemiat finantseeritakse. Üldkogu kinnitas 2023. aasta tegevusaruande ja eelarve täitmise aruande ning 2024. aasta eelarve ja finantsplaani. Akadeemikutasudeks ajavahemikul 01.05.2024–30.04.2025 eraldatud summa otsustati jagada võrdselt kõigi akadeemikute vahel. Kuue kandidaadi (Rainer Kattel, Anne Kull, Tiit Kutser, Ülo Mander, Timo Maran, Hans Orru) seast valis üldkogu akadeemikuks globaalmuutuste alal Ülo Manderi. Üldkogu kinnitas, et pooldab akadeemia seaduse nüüdisajastamist riigikogu kultuurikomisjoni 10. aprillil 2024 sõnastatud versiooni alusel.

Foto: Maris Krünvald

Martin Heremi ettekanne tõi üldkogu aastakoosoleku salvestist vaatama üle 11 000 huvilise.

9. oktoobril kogunes teaduste akadeemia üldkogu akadeemiale uut presidenti valima.

Akadeemia tänukirjad üliõpilaste teadustööde komisjoni töösse panustamise eest said akadeemikud Marco Kirm, Gennadi Vainikko ja Agu Laisk. Enne presidendivalimisi tühistati akadeemia teadusasutuste teadustöötajate konkursi läbiviimise eeskiri ning nüüdisajastati akadeemia uute liikmete valimise reglementi.

Üldkogu toimumise ajaks oli üles seatud kolm akadeemia presidendi kandidaati: Jaak Järv, Maris Laan ja Mart Saarma. Enne valimisi tutvustasid kandidaadid oma programmi akadeemia presidendina. Üldkogu valis uueks presidendiks akadeemik Mart Saarma.

Foto: Reti Kokk x 3

Presidendivalimist korraldava hääletuskomisjoni liikmed, akadeemikud Jakob Kübarsepp, Kalle Kirsimäe, Valter Lang ja Marco Kirm valimiskastist hääletussedeleid välja kallamas.

Hetk pärast uue presidendi selgumist.

Pärast üldkogu istungi lõppu kogunes akadeemia saali hulganisti ajakirjanikke, et uut presidenti pildistada ja intervjueerida.

4. detsembri akadeemia üldkogu istungil valiti akadeemiale uued asepresidendid, peasekretär ja juhatuse vabaliikmed.

Istungi avalikus osas toimus akadeemik Ülo Manderi inauguratsioon. Allkirjastati leping akadeemia uue presidendi Mart Saarmaga ning assotsieerumislepingud akadeemilise rahvaluule seltsi ja Eesti akadeemilise õigusteaduse seltsiga. Akadeemilise rahvaluule seltsi poolt allkirjastas lepingu juhatuse liige Helen Kästik ja akadeemilise õigusteaduse seltsi poolt juhatuse esimees Irene Kull.

Pikaajalise tulemusliku teadus- ja arendustöö eest riikliku elutööpreemia pälvinud akadeemik Raivo Uibo pidas ettekande „Kaleidoskoopiline autoimmuunsus“.

Istungi avalik osa on järelvaadatav Youtube'is.

Istungi kinnises osas valiti asepresidentideks akadeemikud Marek Tamm ja Jaak Vilo, peasekretäriks akadeemik Anne Kahru. Juhatuse vabaliikmetena astusid ametisse akadeemikud Toomas Asser, Jarek Kurnitski, Maris Laan, Martti Raidal ja Anu Realo. Kõigi valitute kandidatuurid esitas üldkogule akadeemia president Mart Saarma.

Lisaks juhatuse liikmete valimisele täpsustati istungi kinnises osas akadeemia juhatuse liikmete valimise reglementi, kuhu lisati elektroonilise hääletuse võimalus. Akadeemik Jaak Aaviksoo juhtimisel toimus arutelu Eesti energiamajanduse olukorrast ja võimalustest võtta selle temaatikaga seotud probleemid akadeemia pideva sisulise tähelepanu alla.

Foto: Sven Tupits

4. detsembri üldkogul kohal olnud uue juhatuse liikmed. Vasakult: Tiina Randma-Liiv, Jaak Vilo, Maris Laan, Mart Saarma, Anne Kahru, Jarek Kurnitski, Marco Kirm, Maarja Grossberg-Kuusk, Toomas Asser ja Martti Raidal. Pildilt on puudu Anu Realo, Kalle Kirsimäe ja Marek Tamm.

AKADEEMIA JUHATUSE[1] KOOSOLEKUD

2024. aastal kogunes akadeemia juhatus seitsmel korral ning veel kuuel korral tehti otsused küsitluse korras üle veebi. Kokku võeti vastu 62 otsust.

Kinnitati aastaplaan ja eelarved (23. jaanuaril, 12. märtsil). Muudeti akadeemia elu korraldavaid reglemente ja kordasid: 10. septembril akadeemikute valimise, Underi ja Tuglase kirjanduskeskuse direktori ja akadeemia juhatuse liikmete valimise reglementi ning täpsustati osakonnajuhatajate volituste kehtimise perioodi. Akadeemia presidendi töötasu kinnitati 11. novembril ning asepresidentide, peasekretäri ja osakonnajuhatajate töötasud 18. detsembril.

12. märtsil otsustati välja kuulutada osakondade vaheline akadeemiku vakants globaalmuutuste alal. 17. aprillil toimunud akadeemia üldkogu aastakoosolekul valiti globaalmuutuste valdkonna akadeemikuks Ülo Mander, kes kinnitati 10. septembril bioloogia, geoloogia ja keemia osakonna liikmeks.

Päevakorras olid mitmed teemad seoses akadeemiliste seltsidega: koostöö seltsidega (16. aprill), uute seltside taotlused akadeemiaga assotsieerumiseks (akadeemiline rahvaluule selts, 10. september; akadeemiline õigusteaduse selts, 11. november), seltside ja assotsieerunud asutuste tegevuste toetamine. Toetusi anti Eesti biokeemia seltsile, Eesti keemiaseltsile ja Eesti füüsika seltsile (23. jaanuar), Eesti looduseuurijate seltsile, Eesti kodu-uurimise seltsile (18. juuni), Emakeele Seltsile, Eesti inimesegeneetika ühingule (10. september) ja Eesti noorte teaduste akadeemiale (11. november). Peamiselt anti toetusi konverentside jt ürituste korraldamiseks ning väljaannetega seotud kulude katteks.

Aasta jooksul käsitleti korduvalt teaduste akadeemia uurija-professorite temaatikat: 23. jaanuaril arutati, millised teemapõhised uurija-professuurid välja kuulutada, 12. märtsil kinnitati uurija-professorite konkursi komisjoni koosseis, 29. aprillil valiti tehisintellekti uurija-professuuri juhiks Meelis Kull ning eesti keele ja selle õpetamise uurija-professoriks Birute Klaas-Lang. 18. juunil kuulutati välja uus uurija-professori konkurss ning kinnitati konkursi komisjoni koosseis. Aasta lõpus, 10. detsembril kinnitati Tõnis Kangeri, Tiit Tammaru ja Tanel Tensoni kolmanda aasta uurija-professori aruanded ning valiti uurija-professoriteks aastateks 2025–2027 Gert Hütsi, Andres Krumme ja Hannes Palang.

Uuendati järgmiste akadeemia komisjonide koosseise: 23. jaanuaril ja 12. märtsil energeetika- ja keskkonnakomisjon, 12. märtsil riigiõiguse sihtkapitali stipendiumi ja toetuse taotluste hindamise komisjon, 18. juunil ja 10. detsembril polaaruuringute komisjon, 18. juunil ja 10. septembril küberturvalisuse komisjon ja 11. novembril riigipreemiate komisjon. 23. jaanuaril asutati naisakadeemikute kogu, mille tegevuskava kinnitati 12. märtsil.

Neljal koosolekul (23. jaanuaril, 18. juunil, 10. septembril ja 11. novembril) arutati akadeemia kirjastusega ning 18. juunil ja 10. detsembril Underi ja Tuglase kirjanduskeskusega seotud teemasid.

Määrati esindajad mitmetesse nõukogudesse ja otsustuskogudesse. 31. oktoobril nimetati Tallinna tehnikaülikooli nõukokku akadeemia välisliige Ülo Langel, Tallinna ülikooli nõukokku akadeemik Tiit Tammaru ja Eesti

Foto: Krista Tamm

10. detsembril toimunud akadeemia juhatuse istung oli eriline, sest sama laua taha kogunesid nii senised kui ka värskelt teatepulga üle võtnud juhatuse liikmed. Muu hulgas vahetati mõtteid akadeemia tegevuse eesmärkidest järgnevaks viieks aastaks.

1 Alates 24. veebruarist 2025 kehtivas Eesti teaduste akadeemia seaduse redaktsioonis on sõna *juhatus* asendatud sõnaga *eestseisus*.

teatri- ja muusikaakadeemia nõukokku Erkki-Sven Tüür. Eesti muusikaakadeemia nõukokku nimetati 11. novembril Kaido Ole. Eesti maaülikooli nõukokku nimetati akadeemik Tarmo Soomere (veebiistung toimus 11.–19. novembril). 18. juunil kinnitati teaduste akadeemia polaaruuringute komisjoni uus koosseis, lisati akadeemia poolt toetatavate erialaliitude nimekirja EUROTOX, kelle Eesti kontaktorgan on Eesti toksikoloogia selts, ning nimetati akadeemia energeetikakomisjoni esimees Arvi Hamburg teaduste akadeemia esindajaks maailma energeetikanõukogu Eesti rahvuskomitees. President Tarmo Soomere nimetati akadeemia esindajaks arenguseire nõukotta 8. augustil ning 10. detsembril nimetati akadeemik Anu Realo akadeemia kontaktisikuks teaduseetika valdkonnas Eesti teadusagentuuri juures. Samal koosolekul kinnitati ka akadeemia polaaruuringute komisjon uues koosseisus.

Juhatuse otsused leiab akadeemia dokumendiregistrist.

TEADUSTE AKADEEMIA ÜRITUSED 2024. AASTAL

Eesti teaduste akadeemia korraldatud ja akadeemia kaaskorraldusel toimunud üritused:

19. jaanuar – Viktor Muti 100. sünniaastapäevale pühendatud konverents koostöös Tallinna tehnikaülikooli, Tartu ülikooli, Eesti biokeemia seltsi ja Eesti keemiaseltsiga
23. jaanuar – akadeemik Mihhail Bronšteini nimeliste majandusteaduste preemiate pidulik üleandmine
26. jaanuar – teaduspärastlõuna (XXVIII) „Sotsiaalselt siduv ja laiapõhjaline hoonete renoveerimine“ koostöös Eesti noorte teaduste akadeemia ja energiatõhususe tippkeskusega
29. jaanuar – Eesti Vabariigi põhiseaduse II peatüki §-de 20–24 kommentaaride esitlus[2]
2. veebruar – eestikeelse konkursi „Teadus kolme minutiga“ gala
6. märts – rahvusvaheline teadushariduse ekspertseminar „Expanding the Focus of Research in Science Education: New Trends and Best Practices“ koostöös Tartu ülikooliga
14. märts – teaduspärastlõuna (XXIX) „Eesti teaduskeele võimalused ja väljakutsed“ koostöös Eesti noorte teaduste akadeemia ja eesti keele instituudiga
4. aprill – globaalmuutuste valdkonna akadeemikukandidaatide konverents
17. aprill – Eesti teaduste akadeemia üldkogu aastakoosolek
18. aprill – teaduste akadeemia tehisintellekti uurija-professuuri ning eesti keele ja selle õpetamise uurija-professori kandidaatide tutvustamine
13. mai – tulevikukrüptograafia konverents koostöös küberturvalisuse tippkeskusega Eestis ja Lõuna-Moravas (CHESS), riigi infosüsteemi ameti ja Cyberneticaga
15. mai – Eesti teaduste akadeemia keskkonnakomisjoni ja NATARC-i konverents „Eesti looduse ühtne andmeruum“
18. juuni – raamatu „Eesti Vabariigi preemiad 2024“ esitlus
14.–16. august – õpilaste teadusseminar Viitnal
20. september – väljaande „Riigiõiguse aastaraamat 2023“ esitlus
27. september – akadeemia presidendikandidaatide vestlusring: „Milline on teaduste akadeemia ja selle presidendi roll ühiskonnas?“ teadlaste öö raames

Foto: Reti Kokk

Teadlaste öö arutelu juhtis Urmas Vaino (vasakul), kes on pildil koos presidendikandidaatide Mart Saarma ja Maris Laanega.

9. oktoober – Eesti teaduste akadeemia erakorraline üldkogu istung, kus valiti akadeemia uus president
18. oktoober – ingliskeelse konkursi „Science in Three Minutes“ („Teadus kolme minutiga“) gala
28. oktoober – teaduste akadeemia küberturvalisuse komisjoni konverents „Usaldusest ja usaldatavusest 2024: valimiste tehnoloogia“
12. november – Balti riikide „Naised teaduses“ stipendiumide pidulik üleandmine Vilniuses koostöös Läti ja Leedu teaduste akadeemiate ja Balti riikide UNESCO rahvuslike komiteedega
4. detsember – Eesti teaduste akadeemia üldkogu istung
10. detsember – teaduste akadeemia uurija-professorite konverents
5.–6. detsember – X mitmeteaduslik eesti teaduskeele konverents „Eesti täppiskeelne teadus“ koostöös Tallinna ülikooli ja Emakeele Seltsiga
Lähema info 2024. aasta ürituste kohta leiab akadeemia veebilehelt.

2 Põhiseaduse kommentaarid on Eesti teaduste akadeemia riigiõiguse sihtkapitali väljaanne.

AKADEEMIA MEEDIAS

Teaduste akadeemiat puudutavate meediakajastuste arv oli 2024. aastal samaväärne sellest aasta varasemaga. 2024. aastal oli akadeemiaga seotud kajastusi 890 ja samas monitooringusüsteemis jälgitavaid Eesti noorte teaduste akadeemiaga seotud kajastusi 196. 2023. aastal olid samad arvud 883 ja 52.

Regulaarselt olid ajakirjanduspildil nähtaval mitmed akadeemikud.

Nii näiteks sai akadeemik Lauri Mälksoo sageli sõna rahvusvahelise õiguse teemadel, võttes fookusesse NATO, Euroopa Liidu, Balti riikide ajaloo aastatel 1939–1940, Palestiina tunnustamise iseseisva riigina, Venemaa täiemahulise sõja Ukrainas, rahvusvahelise kriminaalkohtu vahistamismäärused, ÜRO reformimise jm.

Samuti oli aasta jooksul ühiskonnas aktuaalsetel majandusteemadel kaasa rääkimas akadeemik Urmas Varblane. Muu hulgas arutles ta regulaarselt Eesti majanduse tänase päeva ja tuleviku üle Vikerraadio „Reporteritunnis".

Akadeemik Jaak Aaviksoo oli nähtaval seoses aktuaalsete hariduskküsimuste ja eelkõige haridusraha teemaga, kuna juulis avaldas haridus- ja teadusministeerium tema eestvedamisel koostatud hariduskulude analüüsi.

Jarek Kurnitski jagas muu hulgas soovitusi optimaalsest tervislikust toatemperatuurist, teadmisi nüüdisaegsetest ventilatsioonilahendustest ja energiakuludest erinevates korterelamutes.

Tiit Tammaru käsitles avalikkuses muu hulgas näiteks Eesti haridusliku ebavõrdsuse tegureid ja linnade planeerimise temaatikat selle eri aspektidest, samuti Thomas Schellingi mudelit, mille järgi võivad väikesed erinevused inimeste eelistustes võimalike naabrite suhtes viia rahvuslikult, rassiliselt või jõukusastmelt selgelt erinevate linnaosade väljakujunemiseni.

Traditsiooniliselt olid paljude meediakajastustega seotud nii väljapaistvatest loovisikutest (Arvo Pärt, Hando Runnel, Elmo Nüganen, Anu Raud) kui ülikoolide rektoritest (Toomas Asser, Mart Kalm) akadeemia liikmed.

Oktoobri alguses kajastas ajakirjandus mitme nädala jooksul eri kanalites ja formaatides akadeemia küberturvalisuse komisjoni avaldatud Eesti hääletustehnoloogiate turvalisuse analüüsi tulemusi. Peamine kõneisik oli komisjoni esimees akadeemik Dan Bogdanov. Valdavalt domineerisid positiivsed kajastused. Siiski ilmus Delfi teadusportaalis Forte ka kriitiline artikkel, mis tõstatas küsimuse uuringu kohal lasuvast huvide konfliktist. Akadeemia president Tarmo Soomere selgitas artiklis, et seda tüüpi konfliktilaadsed või konflikti meenutavad situatsioonid on tüüpilised olukordades, kus väikese riigi vastava valdkonna väikesearvuline tippteadlaste ring annab riigile nõu. „Sellistel puhkudel, kui riigi parim asjatundja on samas ka pakutud produkti looja või sellest kasu saaja, rakendatakse sobivaid meetodeid huvide konflikti vältimiseks. Laiapõhjalised akadeemia komisjonid on üks viis võimaliku huvide konflikti maandamiseks," kirjutas ta.

Mõistagi oli Tarmo Soomere akadeemia juhina terve aasta jooksul nähtaval sagedase intervjueeritava ja arvamuse avaldajana, kuna tema ametiaeg lõppes alles detsembris. Käsitletavate teemade ring oli väga lai – teaduse rollist ühiskonnas tehisaru ja kliimamuutusteni. Kahtlemata oli tema kümneaastase ametiaja lõpu kontekstis märgiline aprilli alguses esilinastunud dokumentaalfilm „Mees missioonil", mis portreteerib Tarmo Soomeret ja kus on jäädvustatud ka arutelud akadeemikute Marek Tamme ja Jüri Engelbrechtiga. Film oli Eesti televisioonis esmakordselt eetris 9. oktoobril ehk vahetult pärast järgmise akadeemia presidendi valimist.

Detsembri alguses kerkis meedias esile president Kersti Kaljulaidi kriitiline arvamusavaldus Eesti teadlaste kohta Tallinnas toimunud rahvusvahelise polaarkonverentsi vestlusringis. Kersti Kaljulaid leidis, et Eesti teaduskogukond ei ole suutnud inimesteni tuua kliimamuutuste tõsidust ja tõi oma sõnavõtus ka mitu korda välja, et teadus pole suutnud ühehäälselt rääkida. Teema pälvis eri kanalites – nii tava- kui ka sotsiaalmeedias – mitmete teadlaste kommentaare. Juba esimeses kajastuses Postimehes andis kommentaari akadeemia president Tarmo Soomere, öeldes, et selline rünnak teadlaste vastu on endise riigipea tasemel esmakordne, eriti kui arvesse võtta Eesti intensiivset ja tulemuslikku teaduse populariseerimist ja kommunikeerimist. Nii Tarmo Soomere kui hilisemates kommentaarides ka mitmed teised teadlased, sh akadeemia järgmine president Mart Saarma, tõid esile, et teadlaste ühehäälne rääkimine pole võimalik, sest arvamuste paljusus ja nende vaba väljendamise õigus kuuluvad fundamentaalselt teaduse juurde.

Teaduste akadeemia presidendivalimiste teema jõudis meediasse esmakordselt 10. septembril ning kulmineerus presidendivalimisteks 9. oktoobril ja vahetult sellele järgneval ajal. Septembri lõpus vastasid presidendikandidaadid, akadeemikud Jaak Järv, Maris Laan ja Mart Saarma Sirbis küsimusele, millised on nende arvates Eesti ees järgneval kümnel aastal seisvad suuremad ülesanded ja kuidas Eesti teaduste akadeemia saaks nende sõnastamise, tegelemise ja lahendamisega tuge pakkuda. 27. septembril akadeemias toimunud avalikkusele suunatud presidendikandidaatide vestlusringi „Milline on teaduste akadeemia ja selle presidendi roll ühiskonnas?" salvestust on Youtube'is kokku vaadatud ligi 1000 korda. Pärast Mart Saarma presidendiks valimist ilmus temaga hulganisti intervjuusid eri kanalites ja eri formaatides, kus peamiste teemadena käsitleti tema tulevikuplaane akadeemia presidendina, teaduste akadeemia rolli, teaduse olemust ja tema enda teed teadlasena ning teadustöö fookust.

Lisaks nimetatutele võtsid veel mitmed akadeemikud ajakirjanduses sõna sellistel teemadel nagu näiteks kliimamuutused ja nende mõjudega toimetulek, energeetika, erinevate tehnoloogiate arengud ja tulevikusuunad, teadustaristud, maavarad ja nende kaevandamine, looduse andmebaasid, folkloristika ning tehisintellekt ja selle olulisus Eesti jaoks.

Kanalite lõikes ilmusid akadeemiaga seotud kajastused enim Postimehes, Vikerraadios, Novaatoris ja Õhtulehe portaalis.

Olulisemad aasta meediakajastused on kogutud akadeemia veebilehe alarubriiki „Päevik".

„Teadlase pilguga" veerus ilmus 40 lugu

Postimehe igalaupäevases veerus[3] „Teadlase pilguga" ilmus 2024. aastal 40 lugu 25 akadeemiku sulest.

Dan Bogdanov kirjutas kvantarvutitest ja sellest, miks on juba täna õige aeg teha plaane postkvant-tuleviku jaoks. Samuti avas ta lugejatele, kuidas käib info- ja küberturbe riskianalüüs.

Jüri Engelbrecht kirjutas globaalprobleemide keerukusest ja nende lahendamise võimalustest.

Arvi Freiberg arutles selle üle, et kuigi piiratud ressurssidega maailmas on kasvul piirid, ilustame me järjekindlalt majanduskasvu. Hoopistükkis taandareng võib olla parim – kui mitte ainus – võimalus inimkonnale lisaaega juurde osta, tõdes ta.

Maarja Grossberg-Kuusk kirjutas kasvavast päikesepaneelide jäätmete probleemist ning vajadusest välja töötada selge raamistik ja tehnoloogiad taastuvenergia jäätmete muutmiseks uueks ressursiks. Teises loos kirjutas ta koos **Krista Fischeriga** arvamusfestivali arutelule tuginedes sellest, kuidas saada rohkem naisi reaalteadustesse.

Anne Kahru kirjutas plastireostusest ja käimasolevast plaanist koostada rahvusvaheline dokument, mille eesmärk on panna piir plastisaastuse suurenemisele.

Kalle Kirsimäe avas lugejale teadusmaailmas kasvava rämpsajakirjade ja -kirjastuste fenomeni.

Jakob Kübarsepp kirjutas metallidest kui materjaliringluse liidritest, parimatest viisidest jäätmete minimeerimise saavutamiseks ning sellest, et hea haridus- ja teaduspoliitika on majanduse alus.

Maris Laan kirjutas personaalmeditsiinist ja käsitles samme, mis on vajalikud selle tänaste võimaluste rakendamiseks Eestis. Teises arvamuses kirjutas ta Eesti jaoks teravast akadeemilise järelkasvu probleemist ja selle lahendustest.

Margus Lopp avas lugejale kukersiidi otsese muundamise tehnoloogia arendamist ja selle potentsiaalset kasu Eestile.

Enn Lust kirjutas, milliseid probleeme asub lahendama aasta alguses loodud jätkusuutliku rohelise energiatehnoloogia tippkeskus.

Ülo Mander kirjutas sellest, mida tuleks kliimapoliitikas arvestada globaalse soojenemise pidurdamisel. Ta tõdes, et kliima jätkuva soojenemise veduriks on tõenäoliselt maakasutuse muutused ning kliimasoojenemisest endast põhjustatud muutused looduslike ökosüsteemide aineringluses ja energiabilansis.

Lauri Mälksoo arutles selle üle, mida saab väikeriik teha rahvusvahelise õiguse raames juhul, kui teda rünnatakse. Teises loos kirjutas ta ÜRO reformimise keerukusest.

Ülo Niinemets arutles, kas ühe loodusliku ökosüsteemi taastamine on väärt teise hävitamist. Samuti võttis ta fookusesse riigi konkurentsivõime seose talentide osakaaluga rahvastikus ja uue põlvkonna suhteliselt kiirelt kaalu langetavad preparaadid.

Karl Pajusalu arvamuslugu rääkis keelte uuestisünnist.

Pärt Peterson kirjutas immuunsusest ja sellest, mida igaüks ise saab hea immuunsuse säilitamiseks teha.

Anu Realo kirjutas unega rahulolu mõjust meie heaolule laiemalt ning e-valimiste usaldusväärsusest ja skeptilisest usaldusest.

Jaan Ross avas lugejatele uurimistööd, mis heidab valgust ühele võimalikule põhjusele, miks on lauldud tekstist raskem aru saada kui tavalisest kõnest.

Ellu Saar† arutles selle üle, mida tähendab eri ühiskondades täiskasvanuks saamine.

Tarmo Soomere kirjutas veebruari alguses teaduste akadeemiate koostöös valminud manifestist „Reclaiming Europe", Euroopa Liidu Nõukogu seisukohast teadusuuringute ja innovatsiooni mõju kohta poliitika kujundamisel, akadeemiate sõltumatuse olulisusest, akadeemikute valimise põhimõtetest, Uusikaupunki rahu sümpoosionil saadud järgimist väärivast kogemusest, erapooletu teadusnõu andmisest väheste ekspertidega Eesti-suguses väikeriigis ning kasvuhoonegaaside emissiooni vähendamisele suunatud poliitikameetmete efektiivsusest.

Tiit Tammaru arvamuslugu võttis fookusesse, millised tegevussuunad on vajalikud, et elamute renoveerimine laieneks kõikidesse Eesti piirkondadesse ja oleks vastuvõetav rohkematele.

Raivo Uibo kirjutas üha aktuaalsemaks muutuval teemal – kliimamuutuste mõjust meie tervisele.

Jaan Undusk kirjutas Underi ja Tuglase kirjanduskeskuse küsimusi tekitavast kogemusest teadusasutuste evalveerimise raames antud rahvusvahelise komisjoni hinnanguga.

Urmas Varblane avas lugejatele Eesti jaoks õpetlikku kogemust Rootsist, kus on aastaid olnud ühiskondlik kokkulepe eelarvedistsipliini osas. Teises loos tõdes ta, et kui USA järgmiseks presidendiks valitud Donald Trump võib tahta alustada kaubandussõdu, võivad pihta saada hoopis Ameerika enda inimesed.

3 Veerg ei ilmu suvel ja suuremate pühade ajal.

† 02.06.2024

Eero Vasar kirjutas koos Tartu ülikooli meditsiinilise biokeemia professori **Mihkel Zilmeriga** sellest, et tauriin võib märkimisväärselt mõjutada vananemisprotsesse ja tervist.

Kõik veeru lood ilmuvad kümmekond päeva pärast Postimehe paberlehes ilmumist akadeemia veebis.

AKADEEMIA KOMMUNIKATSIOON ARVUDES

4179 jälgijat Facebookis*
539 jälgijat Instagramis*
330 jälgijat Linkedinis*
332 uudistelisti lugejat*

2024 aasta jooksul:

890 meediakajastust tavameedias (2023: 883)
Ligikaudu **87 500** Facebooki kasutajat nägid akadeemia postitusi. Võrdluseks: 2023. aastal oli sama näitaja ligikaudu 80 000.

24 225 korda vaadati otseülekandeid ja/või ülekannete salvestisi akadeemia Youtube'i kanalis. Võrdluseks: 2023. aastal oli vaatamisi 11 597.

Paljuski aitas aastasele kasvule kaasa rekordilised **11 124** vaatamist kogunud akadeemia üldkogu aastakoosolek 17. aprillil, kus kaitseväe juhataja kindral Martin Herem esines ettekandega „Eesti sõjaline kaitse“. Teema aktuaalsus ja suur avalik huvi tõid kaasa mitmeid meediakajastusi, mis omakorda suunas laiema publiku ettekannet kuulama.

3318 vaatamist kogusid konkursi „Teadus kolme minutiga“ 2. veebruaril toimunud finaalsündmus ja ettekanded ning **1398** vaatamist ingliskeelse konkursi „Science in Three Minutes“ 18. oktoobril toimunud finaalsündmus ja ettekanded.

Akadeemia kodulehele jõuti Google Analyticsi andmetel **64 208** korral ning selle käigus külastati **163 589** lehte (2,5 lehte külastuse käigus). Kolm kõige enam vaadatud lehte olid uudised, liikmeskond ja sündmused. Kodulehele jõuti kõige enam orgaanilise otsinguga (otsingumootorite kaudu) – 35 000 külastust; otsinguribale akadeemia veebiaadressi sisestades – 17 146 külastust; sotsiaalmeedias jagatud linkide kaudu – 5795 korral.

*Arvud on toodud seisuga 1. veebruar 2025

55 ENIM KAJASTATUD AKADEEMIKUT[4]

Arvo Pärt	**1370**
Jaak Aaviksoo	**490**
Elmo Nüganen	**356**
Hando Runnel	**349**
Anu Raud	**316**
Mart Kalm	**307**
Tarmo Soomere	**278**
Toomas Asser	**269**
Jarek Kurnitski	**208**
Ene Ergma	**113**
Urmas Varblane	**112**
Mart Saarma	**107**
Jaan Undusk	**102**
Tiit Tammaru	**94**
Lauri Mälksoo	**90**
Marek Tamm	**85**
Dan Bogdanov	**71**
Maris Laan	**70**
Jaan Einasto	**59**
Jaak Järv	**52**
Veiko Uri	**51**
Mart Ustav	**50**
Ülo Niinemets	**47**
Karl Pajusalu	**46**
Raivo Uibo	**45**
Andres Metspalu	**45**
Mare Kõiva	**42**
Jakob Kübarsepp	**39**
Jüri Allik	**39**
Kalle Kirsimäe	**37**
Enn Lust	**33**
Anu Realo	**32**
Jüri Engelbrecht	**30**
Tõnu-Andrus Tannberg	**30**
Olav Aarna	**30**
Ülo Mander	**28**

4 Andmed kajastavad Eestis ilmuvaid suuremaid eesti- ja venekeelseid veebi-, raadio- ja telekanaleid ning trükimeediat.

Valter Lang	**25**
Maarja Grossberg-Kuusk	**25**
Krista Fischer	**24**
Margus Lopp	**23**
Jaak Vilo	**21**
Dmitri Vinnikov	**20**
Maarja Kruusmaa	**19**
Richard Villems	**17**
Huno Rätsep	**16**
Urmas Kõljalg	**15**
Mati Karelson	**15**
Martti Raidal	**15**
Jaan Ross	**15**
Anne Kahru	**14**
Pärt Peterson	**13**
Eero Vasar	**13**
Jüri Martin†	**13**
Peeter Saari	**12**
Agu Laisk	**10**

MEDALID, PREEMIAD, KONKURSID

Peatükis kajastame preemiaid, mida annab välja, mille väljaandmises osaleb või mille väljaandmist korraldab akadeemia.

MIHHAIL BRONŠTEINI NIMELISED MAJANDUSTEADUSTE PREEMIAD

Akadeemik Mihhail Bronšteini nimelised majandusteaduste preemiad 2024. aastal

- 10 000 euro suuruse preemia oluliste ja juba rakendust leidnud majandusteaduslike saavutuste eest pälvisid **Merike Kukk**, **Jaanika Meriküll** ja **Tairi Rõõm** artiklite seeria „Leibkonnasisene varade jaotus ja varaline ebavõrdsus“ eest. Nad kõik töötavad Eesti Panga majandusuuringute allosakonnas ning lisaks kas Tallinna tehnikaülikoolis või Tartu ülikoolis.
- 5000 euro suuruse preemia tähelepanu väärivate uuenduslike majandusteaduslike arenduste eest pälvis Tallinna tehnikaülikooli innovatsiooni ja teadmussiirde nooremprofessor **Merle Küttim** teadusartiklite seeria „Ülikoolis loodud teadmuse kommertsialiseerimine“ eest.

Lähem info

RIIKLIKU HARIDUSTÖÖTAJA ELUTÖÖPREEMIA

2024. aastal pälvis riikliku haridustöötaja elutööpreemia akadeemik **Olav Aarna**.

Loe lähemalt

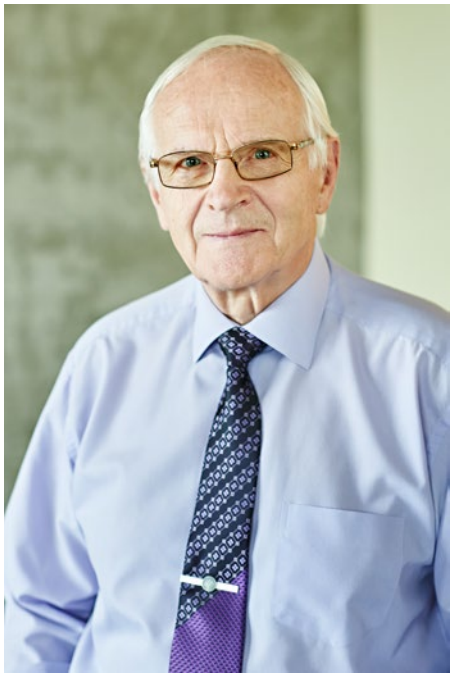

Foto: Kutsekoda

Olav Aarna.

EESTI TEADUSE POPULARISEERIMISE AUHIND

- Tiiu Silla nimelise elutööpreemia (13 500 eurot) pikaajalise süstemaatilise teaduse ja tehnoloogia populariseerimise eest sai Tartu ülikooli molekulaar- ja rakubioloogia instituudi rakubioloogia professor **Toivo Maimets**, kes on silmapaistev ja mitme teadusvaldkonna teemadel kõneleja.
- Parima teaduse ja tehnoloogia populariseerija peapreemia (2500 eurot) sai ajakirjanik ja teadlane **Marju Himma**, kes teadusajakirjanikuna on enam kui kümne aasta vältel kajastanud Eesti teaduse teemasid ning samal ajal rakendanud meediauurijana oma teadmisi ja kogemusi ka uue põlvkonna professionaalsete teadusteemade vahendajate õpetamisel.

– Teise preemia (2000 eurot) sai teadlane, õppejõud ja tehisaru mõtestaja **Andres Karjus** oma tegevuse eest tehisintellekti tasakaalustatud ja teaduspõhise lähenemise propageerimisel haridusmaastikul. Muu hulgas on Andres Karjus pidanud populaarteaduslikke loenguid õpilastele ning koolitanud õpetajaid tehisarutehnoloogiaid sihipäraselt nii ise kasutama kui ka oma õpilasi juhendama.

† 21.01.2025

Lisaks pälvis teise preemia (2000 eurot) ka päikeseenergiatehnoloogiate eestkõneleja, aka-deemik **Maarja Grossberg-Kuusk**, kes on aktiivselt avaldanud populariseerivaid artikleid päikeseenergeetika väljakutsetest ja arengutest, andnud intervjuusid nii televisioonis, raadios ja taskuhäälingutes kui ka kirjutavas meedias. Samuti on ta teinud koolitusi päikeseenergiatehnoloogiatest, sh töötubasid gümnaasiumiõpilastele ning loenguid ja koolitusampse ka täiskasvanud õppuritele.

- Teaduse ja tehnoloogia populariseerimise eest audiovisuaalse ja elektroonilise meedia abil pälvis peapreemia (2500 eurot) Eesti geenivaramu teadusportaal **„MinuGeenivaramu“**, mille kaudu saavad geenidoonorid tutvuda personaalsete teadusuuringute tulemustega oma geneetiliste eelsoodumuste ja päritolu kohta. Portaali kaudu jõuab kasu teadusesse panustamise eest geenidoonoriteni ringiga tagasi ning aitab tõsta inimeste huvi ja teadlikkust geeniteaduse ja terviseteemade vastu laiemalt. Projekti eestvedajad on Natalia Pervjakova, Kristjan Metsalu, Lili Milani ja Mait Metspalu.

– Teise preemiaga (2000 eurot) tunnustati eesti keele instituudi taskuhäälingut **„Keelehääling“**, kus astuvad üles keeleteadlased ja teiste valdkondade esindajad, kes aitavad mõtestada keele(teaduse) rolli nii ühiskonnas kui ka meie identiteedi osana ning näidata, milliseid päriselulisi rakendusi võib keeleteadusel olla. Saatemeeskonda kuuluvad Sandra Saar, Kairi Janson ja Merily Remma.

- Teaduse ja tehnoloogia populariseerimise eest trükisõna abil pälvis peapreemia (2500 eurot) Jaan Aru populaarteaduslik raamat **„Loovusest ja logelemisest“**, mille eesmärk on ergutada inimesi mõtlema sellest, mis on tegelikult loovus, miks meil seda vaja on ja kuidas seda toetada nii lastes kui ka iseendas.

– Teise preemia (2000 eurot) said kultuuriajaloolase ja folkloristi **Marju Kõivupuu populaarteaduslikud publikatsioonid**, mis on inspireerinud inimesi mõtlema looduskeskkonna ja kultuuripärandi koostoime üle ning toonud olulisi vaatenurki tänapäevastesse looduskaitse ja kultuurilise identiteedi aruteludesse.

- Teadust ja tehnoloogiat populariseerivate tegevuste ja sarjade seas pälvis peapreemia (2500 eurot) **Barlova teadusõhtute sari**, projektijuht Karin Pai ja Tartu observatooriumi majabänd. Kord kuus toimuv aruteluõhtute sari toob kokku teadlased ja uudishimuliku publiku, aidates suurendada üldsuse arusaamist teadusest ning tõsta huvi elukestva õppimise vastu. Mitmekesine teemade valik, teadlaste ja avalikkuse vahetu suhtlus ning selle integreerimine muusikaga on teinud Barlova teadusõhtutest elava ja kaasahaarava platvormi teaduse tutvustamiseks ja teadlaste kaasamiseks.

– Teise preemia (2000 eurot) sai **Enerhack energeetika suvelaager**, eestvedajad Igor Krupenski ja Alesja Nehhožina. 7–18-aastastele noortele suunatud laager pakkus mitmekülgset hariduslikku kogemust energeetika ja tehnoloogia valdkonnas, et aidata kaasa teaduse ja tehnoloogia populariseerimisele Eesti noorte seas.

Tänukirjaga tõsteti esile Eesti ornitoloogiaühingu teavituskampaaniat **„Aasta lind – 30 aastat loodusharidust ja harrastusteadust“** ja selle eestvedajat Kaarel Võhandut ning kõiki teisi, kes nende aastate jooksul on ühingu tegevusse oma panuse andnud ja aidanud seeläbi kaasa loodushariduse ja harrastusteaduse edendamisele.

- Parima uue algatuse eest teaduse ja tehnoloogia populariseerimisel hinnati peapreemia (2500 eurot) vääriliseks koolinoortele mõeldud kosmosekonkurss **„Eesti otsib Estronauti“**, mille meeskonda kuulusid Karl-Kristjan Neufeld ja Rasmus Rohtla. Eesti suurim kosmosekonkurss aitas tuua teaduse ja tehnoloogia valdkonda noortele lähemale, näidata innustavalt selle rakendusalasid ning kasvatada noorte huvi kosmoseteaduste vastu.
- Eesti teadusajakirjanike seltsi teadusajakirjanduse sõbra auhinna Ökul sai folklorist ja akadeemik **Mare Kõiva**, kes suudab erilisel viisil oma tarkusi ajakirjandusele edasi anda.

Rohkem infot leiab Eesti teadusagentuuri veebilehelt.

BALTI RIIKIDE „NAISED TEADUSES“ STIPENDIUMID

Balti riikide teaduste akadeemiate ja UNESCO rahvuslike komisjonide „Naised teaduses“ stipendiumide konkursil pälvisid 7000-eurosed stipendiumid kolm Eesti teadlast.

- Tartu ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi arheoloogia kaasprofessor ning sama ülikooli keemia instituudi analüütilise ja füüsikalise keemia teadur **Mari Tõrv** sai stipendiumi loodusteaduste, inseneeria ja tehnoloogia ning meditsiini valdkonna doktorite kategoorias.
- Tartu ülikooli tehnoloogiainstituudi tehnoloogia nooremteadur **Kadri-Ann Pankratov** pälvis stipendiumi samade valdkondade doktorantide kategoorias.
- Teadustöö populariseerija ja avalikkuse kaasajana tuntud Tartu ülikooli ühiskonnateaduste instituudi ajakirjanduuringute kaasprofessor **Marju Himma** sai stipendiumi sotsiaalteaduste doktorite kategoorias.

Rohkem infot
Videod, kus laureaadid oma teadustööd tutvustavad

LINDAU KOHTUMINE 2024

Järjekorras 73. Lindau kohtumine ehk noorte teadlaste kokkusaamine Nobeli preemia laureaatidega oli pühendatud füüsikale ja toimus 30. juunist 5. juulini. Eestist osales sündmusel Tartu ülikooli materjaliteaduse teadur **Kristjan Kalam**.

Loe lähemalt Kristjan Kalami muljetest

TEADUSTE AKADEEMIA PRESIDENDI ERIPREEMIAD EHK TT-PREEMIAD ÕPILASTE JA ÜLIÕPILASTE TEADUSTÖÖDE RIIKLIKEL KONKURSSIDEL

Õpilaste teadustööde riiklik konkurss

- **I preemia** π × 200 eurot (628,32 eurot) – Tallinna reaalkooli 12. klassi õpilane **Laur Matthias Matzen** tööga „Muutlikkuse otsimine planeeditekke kettalt tähele langeva aine koostises tähe HD 100546 näitel“ (juhendajad Mihkel Kama ja Toomas Reimann)
- **II preemia** π × 150 eurot (471,24 eurot) – Miina Härma gümnaasiumi 12. klassi õpilane **Maret Hallik** tööga „Vastuvõttude menüüd kui riigi visiitkaart ja nende muutumine ajas Eesti Vabariigi näitel“ (juhendajad Ilmar Tammisto ja Silver Loit)
- **III preemia** π × 100 eurot (314,16 eurot) – Pirita majandusgümnaasiumi 12. klassi õpilane **Miia Malm** tööga „Erinevused eesti ja soome keele akustilises foneetikas“ (juhendaja Jaanika Regi)

Loe lähemalt

Foto: Johanna Adojaan

Vasakult: akadeemik Arvi Freiberg, Laur Matthias Matzen ja Maret Hallik AHHAA teaduskeskuses toimunud autasustamisel.

Üliõpilaste teadustööde riiklik konkurss

- **Elegantseima üliõpilastöö eripreemia** π × 1500 eurot (4712,39 eurot) – **Joosep Niinemägi** (Tallinna tehnikaülikool, juhendajad Andrii Chub ja Manuel Colmenero Moratalla) magistritöö „Osavõimsusega toitemuundurite rakendamine *Future Circular Collider* osakestekiirendi toitmisel“
- **Ebatraditsioonilise üliõpilastöö eripreemia** π × 1000 eurot (3141,59 eurot) – **Andra Annuka-Loik** (Tartu ülikool, juhendaja Tiit Hennoste) doktoritöö „Naer ja naerev hääl eesti suulises suhtluses“
- **Lootustandvate sähvatuste üliõpilastöö eripreemia** π × 500 eurot (1570,80 eurot) – **Paul Erik Olli** (Tartu ülikool, juhendajad Pascale Chenevier ja Jaak Nerut) konkursitöö „Alternatiivsetest kristallatsioonitsentritest kasvatatud räni-nanotraatidel põhinev fotokatood vesiniku fotoelektrokatalüüsiks“

Foto: Maiilis Vahenurm × 2

Joosep Niinemägi ja Andra Annuka Loik koos akadeemik Tõnu-Andrus Tannbergiga autasustamisel haridus- ja teadusministeeriumis.

Riigiõiguse sihtkapitali Uno Lõhmuse nimelised eripreemiad

- **Timo Aava** (Viini ülikool, juhendajad Börries Kuzmany ja Pärtel Piirimäe) – 3000-eurone eripreemia doktoritöö „Minorities and the State. Non-Territorial Autonomy in Estonia in the Late Tsarist and Interwar Periods“ eest
- **Armani Pogosjan** (Tartu ülikool, juhendajad Eneken Tikk ja Katre Luhamaa) – 2200-eurone eripreemia magistritöö „Küberjulgeolek kui võimalik õigushüve Eesti Vabariigi ning Soome Vabariigi põhiseadustes“ eest

- **Kertu Birgit Anton** (Tartu ülikool, juhendaja Nele Siitam) – 1500-eurone eripreemia bakalaureusetöö „Tulevaste põlvede kliimaalane kaebeõigus halduskohtumenetluses“ eest

Rohkem infot

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA FOND

2024. aastal määrati Eesti rahvuskultuuri fondi juurde loodud Eesti teaduste akadeemia fondi stipendiumid 2025. aastaks kahele noorele teadlasele.

- **Monika Mortimer** pälvis 4000-eurose noore teadlase preemia oma teadustöö toetamiseks.
- **Normunds Bērziņš** pälvis 2000-eurose Tiit Talpsepa nimelise stipendiumi oma magistriõpingute ja uurimistöö toetamiseks.

Lähem info

RIIGI TEADUSPREEMIAD

Riigi teaduspreemiate laureaadid 2025

ELUTÖÖPREEMIA (65 000 eurot)

Leo Võhandu – Tallinna tehnikaülikooli emeriitprofessor

Foto: Arno Mikkor

Leo Võhandu 19. veebruaril 2025 riigipreemiate üleandmisel.

Leo Võhandu on infotehnoloogia arengu üks teerajajaid Eestis. Tema suurimaks panuseks teaduses on arvutusmatemaatika ja mitmemõõtmelise andmeanalüüsi ning biomatemaatika ja matemaatilise lingvistika valdkondade toomine Eestisse. Tema loodud analüütilised lahendused sisaldasid juba 1960. aastatel elemente, mida tänapäeval tuntakse seletava tehisintellektina.

Leo Võhandu teaduslikud huvid ühendasid arvutiteaduse ja matemaatilise statistika kasutamise muu hulgas sotsioloogia, keeleteaduse, meditsiini ja pedagoogikaga. Sellega on Leo Võhandu andnud märkimisväärse panuse interdistsiplinaarse teaduse arengule Eestis.

Kolleegid hindavad Leo Võhandut kui äärmiselt laia silmaringi ja mitmekülgsete huvidega teadlast, kelle matemaatiline taiplikkus, fenomenaalne mälu ja võimekus mõista teise ala teadlast on teinud temast Eesti elu sügavalt mõjutanud visionääri ja mentori.

AASTAPREEMIAD (á 20 000 eurot)

- Preemia loodusteaduste valdkonnas tööde tsükli „Poolrühmad, ringid ja kategooriad“ eest
  Valdis Laan – Tartu ülikooli matemaatika ja statistika instituudi algebra professor
- Preemia loodusteaduste valdkonnas tööde tsükli „Masinõppel põhinev suurandmete rekonstrueerimine osakestefüüsikas“ eest
  Joosep Pata – keemilise ja bioloogilise füüsika instituudi vanemteadur
- Preemia loodusteaduste valdkonnas tööde tsükli „Taimede ja mullaorganismide interaktsioonide mitmekesisus ja roll ökosüsteemide toimimises“ eest
  Marina Semtšenko – Tartu ülikooli ökoloogia ja maateaduste instituudi evolutsioonilise taimeökoloogia professor
- Preemia tehnika ja tehnoloogia valdkonnas tööde tsükli „Anisotroopsetel õhukesekilelistel absorbermaterjalidel põhinevad päikeseelemendid: disain ja säästlike tehnoloogiate arendus“ eest
  Tallinna tehnikaülikooli materjali- ja keskkonnatehnoloogia instituudi teadlaste töörühm
  Ilona Oja Acik – täisprofessor tenuuris
  Malle Krunks – vanemteadur
  Nicolae Spalatu – nooremprofessor
  Atanas Katerski – vanemteadur
- Preemia arsti- ja terviseteaduste valdkonnas tööde tsükli „Soole mikrobioomi seosed tervisega – uus perspektiiv terviseuuringutes“ eest
  Tartu ülikooli genoomika instituudi teadlaste töörühm
  Elin Org (töörühma juht) – mikrobioomika professor
  Kreete Lüll – mikrobioomika teadur
  Oliver Aasmets – statistilise metagenoomika teadur
  Kertu Liis Krigul – mikrobioomi spetsialist
- Preemia põllumajandusteaduste ja veterinaaria valdkonnas tööde tsükli „Piimalehmade praakimine ja hukkumine kaasaegsetes kõrgetoodangulistes piimakarjades – multidistsiplinaarne uuring“ eest
  Kerli Mõtus – Eesti maaülikooli kliinilise veterinaarmeditsiini õppetooli kaasprofessor
- Preemia sotsiaalteaduste valdkonnas tööde tsükli „Täpsemad vastused isiksusepsühholoogia Suurtele Küsimustele“ eest

René Mõttus – Tartu ülikooli psühholoogia instituudi isiksusepsühholoogia professor

- Preemia humanitaarteaduste ja kunstide valdkonnas tööde tsükli „Eesti- ja Liivimaa varauusaja mitmekeelse kirjanduskultuuri empiiriline rekonstrueerimine, kontekstualiseerimine ja mõtestamine“ eest
  Eesti teaduste akadeemia Underi ja Tuglase kirjanduskeskuse teadlased
  Kristi Viiding – juhtivteadur
  Martin Klöker – juhtivteadur

Rohkem infot teauspreemiad pälvinud tööde kohta siin.

TEADUSTE AKADEEMIA UURIJA-PROFESSORID

Teaduste akadeemia juhatus valis 2024. aastal viis uut uurija-professorit.

Aastateks 2025–2027 valiti uurija-professoriteks:

- keemilise ja bioloogilise füüsika instituudi vanemteadur **Gert Hütsi** uuringuga „Mustad augud kosmoloogias“
- Tallinna tehnikaülikooli kaasprofessor tenuuris ja biopolümeeride tehnoloogia labori juhataja **Andres Krumme** uurimistööga „Termoplastsed tselluloosi derivaadid kohalikust toormest: selle saamine ja rakendused“
- Tallinna ülikooli inimgeograafia professor **Hannes Palang** uurimisprojektiga „Maastikuline identiteet ja selle väljendumine keeles“

Loe lähemalt

Lisaks valiti kaks teemapõhist uurija-professorit:

- aastateks 2024–2026 eesti keele ja selle õpetamise uurija-professoriks **Birute Klaas-Lang** uurimisprojektiga „Vene dominantkeelega lastevanemate keelehoiakud eestikeelsele õppele ülemineku protsessis II“
- aastateks 2024–2025 tehisintellekti uurija-professuuri juhiks **Meelis Kull** uuringuga „Määramatuse formaalne raamistik tehisintellektis“

Rohkem infot

10. detsembril 2024 toimus uurija-professorite konverents, kus lisaks 2024. aastal valitud teemapõhistele uurija-professoritele tutvustasid oma teadustööd aastateks 2022–2024 valitud uurija-professorid **Tõnis Kanger** Tallinna tehnikaülikoolist, Tartu ülikooli linna- ja rahvastikugeograafia professor akadeemik **Tiit Tammaru** ning Tartu ülikooli antimikroobsete ühendite tehnoloogia professor **Tanel Tenson.** Vaata konverentsi salvestust.

AKADEEMIKUTE TEGEVUS

LIIKMESKOND

Seisuga 1. jaanuar 2024 oli Eesti teaduste akadeemias 76 liiget. Aasta jooksul lahkusid Hillar Aben, Ellu Saar, Gennadi Vainikko, Rein Küttner. 2025. aasta jaanuaris lahkus akadeemik Jüri Martin.

17. aprillil valis akadeemia üldkogu uue akadeemiku globaalmuutuste alal, kelleks sai Ülo Mander.

Foto: Andres Tennus

Ülo Mander.

Uue akadeemiku teadustöö on keskendunud maastike ainevoogude ja laiemalt maastike ökoloogia uurimisele ning selle parendamiseks sobilike ökotehnoloogiliste võtete arendamisele. Ökoloogia ja inseneriteaduste integratsiooni kaudu on ta oluliselt avardanud ja süvendanud võimalusi ökosüsteemide kasutamiseks looduslike ja inimmõjuliste aineringete reguleerimiseks maastikul.

2024. aasta lõpus valisid akadeemikud järgmiseks viieks aastaks uue juhtkonna seoses eelmise juhtkonna liikmete ametiaegade lõppemisega. Humanitaar- ja sotsiaalteaduste osakonda asus Valter Langi asemel juhtima Tiina Randma-Liiv. Astronoomia ja füüsika osakonna juhatajana jätkab Marco Kirm. Informaatika- ja tehnikateaduste osakonna juhtimise võttis Jakob Kübarsepalt üle Maarja Grossberg-Kuusk. Bioloogia, geoloogia ja keemia osakonna juhtimine läks Toomas Asserilt üle Kalle Kirsimäele.

Tarmo Soomerelt võttis akadeemia presidendi kohustused üle Mart Saarma. Seniste asepresidentide Arvi Freibergi ja Mart Kalmu kohustusi asusid täitma Marek Tamm ja Jaak Vilo. Senise peasekretäri Jaak Järve ülesandeid asus täitma Anne Kahru. Juhatuse vabaliikmetena asusid ametisse akadeemikud Toomas Asser, Jarek Kurnitski, Maris Laan, Martti Raidal ja Anu Realo. Senised juhatuse vabaliikmed olid Maarja Kruusmaa, Ülo Niinemets, Martti Raidal ja Tiina Randma-Liiv.

Akadeemia uues juhatuses[5] on varasema 12 liikme asemel 13 liiget, kellest viis on naised.

Mart Saarma ametiaeg akadeemia presidendina algas 8. detsembril. Samal kuupäeval algasid asepresidentide ja juhatuse vabaliikmete volitused. Uue peasekretäri ametiaeg algas 1. veebruaril 2025. Osakonnajuhatajate volitused algasid pärast nende valimist eri kuupäevadel oktoobris ja novembris.

Seisuga 29. jaanuar 2025 oli Eesti teaduste akadeemias 72 akadeemikut, sh 43 alla 75-aastast ja 29 vanemat liiget. (Akadeemia seaduse järgi tohib akadeemias olla kuni 60 alla 75 aasta vanust liiget.) Kümme akadeemikut on naised. Alla 75-aastaste akadeemikute keskmine vanus oli 60. Kõige noorem akadeemik oli 41-aastane ja kõige vanem 97-aastane.

Akadeemia 72 akadeemikut ja 19 välisliiget jagunesid osakondade vahel järgmiselt:

ASTRONOOMIA JA FÜÜSIKA OSAKOND
(15 akadeemikut, 5 välisliiget)
Akadeemikud: Jaan Aarik, Jaak Aaviksoo, Jaan Einasto, Ene Ergma, Krista Fischer, Arvi Freiberg, Vladimir Hižnjakov, Marco Kirm (osakonnajuhataja), Martti Raidal (juhatuse vabaliige), Toomas Rõõm, Enn Saar, Peeter Saari, Mart Saarma (president), Elmo Tempel, Richard Villems.

Välisliikmed: Jonathan (John) R. Ellis, Markku Kulmala, Charles Gabriel Kurland, Jaan Laane, Alar Toomre.

5 Alates 24. veebruarist 2025 kehtivas Eesti teaduste akadeemia seaduse redaktsioonis on „juhatus“ asendatud sõnaga „eestseisus“.

INFORMAATIKA- JA TEHNIKATEADUSTE OSAKOND
(15 akadeemikut, 5 välisliiget)
Akadeemikud: Olav Aarna, Dan Bogdanov, Jüri Engelbrecht, Maarja Grossberg-Kuusk (osakonnajuhataja), Ülo Jaaksoo, Maarja Kruusmaa, Jarek Kurnitski (juhatuse vabaliige), Jakob Kübarsepp, Enn Lust, Leo Mõtus, Tarmo Soomere, Raimund-Johannes Ubar, Tarmo Uustalu, Jaak Vilo (asepresident), Dmitri Vinnikov.

Välisliikmed: Steven R. Bishop, Michael Godfrey Rodd, Gábor Stépán, Esko Ukkonen, Margus Veanes.

BIOLOOGIA, GEOLOOGIA JA KEEMIA OSAKOND
(21 akadeemikut, 5 välisliiget)
Akadeemikud: Toomas Asser (juhatuse vabaliige), Jaan Eha, Jaak Järv, Ain-Elmar Kaasik, Anne Kahru (peasekretär), Dimitri Kaljo, Mati Karelson, Kalle Kirsimäe (osakonnajuhataja), Urmas Kõljalg, Maris Laan (juhatuse vabaliige), Agu Laisk, Margus Lopp, Andres Metspalu, Ülo Niinemets, Pärt Peterson, Valdur Saks, Martin Zobel, Raivo Uibo, Veiko Uri, Mart Ustav, Eero Vasar.

Välisliikmed: Ülo Langel, Pekka T. Männistö, Svante Pääbo, Matti Saarnisto, Helmut Schwarz.

HUMANITAAR- JA SOTSIAALTEADUSTE OSAKOND
(21 akadeemikut, 4 välisliiget)
Akadeemikud: Jüri Allik, Mart Kalm, Mare Kõiva, Valter Lang, Lauri Mälksoo, Ülo Mander, Elmo Nüganen, Karl Pajusalu, Arvo Pärt, Tiina Randma-Liiv (osakonnajuhataja), Anu Raud, Anu Realo (juhatuse vabaliige), Jaan Ross, Hando Runnel, Huno Rätsep, Marek Tamm (asepresident), Tiit Tammaru, Tõnu-Andrus Tannberg, Jaan Undusk, Urmas Varblane, Haldur Õim.

Välisliikmed: Juri Berezkin, Cornelius Theodor Hasselblatt, Raimo Raag, Jaan Valsiner.

2024. aastal jätkas valdav osa akadeemikutest juhtivate erialateadlastena teadus-, loome- ja õppetööd.

Põhitöö kõrval tegutsesid paljud akadeemikud ekspertide ja nõuandjatena, nad kuuluvad rahvusvahelise ja üleriigilise tähtsusega kogudesse ja nõukogudesse.

Jaan Aarik: ajakirjade Applied Surface Science, Ceramics International, Journal of Alloys and Compounds, Micron ning Surfaces and Interfaces artiklite retsensent

Olav Aarna: riikliku programmi „Ühiskonna väärtusarendus 2021–2026“ juhtrühm, Tallinna tehnikakõrgkooli nõunike kogu, OSKA programmi akadeemiline toimetaja (SA Kutsekoda), EL-i projekti DARYA (kvalifikatsioonisüsteemide ja -raamistike arendamine Kesk-Aasia riikides) rahvusvaheline ekspert

Jaak Aaviksoo: Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), Ukraina kõrgharidusreformi toetamine kolme ülikooli pilootprojekti kaudu, ülikoolide nõukogude nimetamiskomitee esimees

Jüri Allik: Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea)

Toomas Asser: teaduste akadeemia arstiteaduse ja tervishoiu strateegia alaline komisjon, Euroopa teadusülikoolide organisatsiooni The Guild juhatuse aseesimees, valitsuse juures asuv teadus- ja arendusnõukogu, rektorite nõukogu juhatuse esimees, Rectors' Advisory Group of the Coimbra Group Universities, International Advisory Board of University of Ljubljana, sihtasutuse Tartu ülikooli kliinikum neurokirurg-konsultant, European Association of Neurosurgical Societies (EANS) treeningukomitee, Baltic Neurosurgical Association, L. Puusepa nimelise Eesti neuroloogide ja neurokirurgide seltsi asepresident, Eesti liigutushäirete seltsi insuldi töögrupp, mitmete teadusajakirjade retsensent

Dan Bogdanov: teaduste akadeemia küberkaitsekomisjoni juht, ettevõtluse ja innovatsiooni sihtasutuse rakendusuuringute programmi ekspertkomisjoni asendusliige, sihtasutuse Eesti teadusagentuur hindamiskogu nimetamiskogu ja eetikakomiteede töörühm, Creative Destruction Lab Estonia teadlane-mentor

Jaan Eha: sotsiaalministeeriumi kardioloogianõunik, Tartu ülikooli nõukogu, European Board for Accreditation in Cardiology, Eesti kardioloogide seltsi auliige

Jaan Einasto: Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea)

Jüri Engelbrecht: teaduste akadeemia kirjastusnõukogu, teaduste akadeemia välisvahetusfondi nõukogu juht, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), haridus- ja teadusministeeriumi teaduse rahvusvahelistumise töörühm, teaduse rahvusvahelistumise programmi juhtkomitee, Eesti rahvuslik mehaanikakomitee, Eesti rahvuskultuuri fondi nõukogu, Tartu ülikooli eetikakeskuse rahvusvaheline nõukoda, Eesti Humboldti klubi president

Ene Ergma: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu, Eesti teaduse populariseerimise auhinna hindamiskomisjoni esimees, sihtasutuse Eesti teadusagentuur tuumiktaristu komisjon, kosmoseasjade nõukogu, rahvusvaheline astronoomiaühing (IAU) ja Euroopa astronoomiaühing (EAS), Inglise kuningliku astronoomiaseltsi assotsieerunud liige, Rootsi kuningliku inseneriteaduste akadeemia välisliige

Krista Fischer: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu, riigi teaduspreemiate komisjon (alates detsembrist 2024), Eesti statistikaseltsi president, rahvusvahelise biomeetriaühingu (IBS) kommunikatsioonikomitee, Tartu ülikooli senat

Arvi Freiberg: COST programmi sektsiooni D35 (keemia ning molekulaarsed teadused ja tehnoloogiad) juhtkomitee Eesti liige

Maarja Grossberg-Kuusk: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu, riigi teaduspreemiate komisjon, „Naised teaduses“ hindamiskomisjon, sihtasutuse Eesti

teadusagentuur hindamisnõukogu, sihtasutuse vabariigi presidendi kultuurirahastu nõukogu, European Energy Research Alliance – Joint Programme in Photovoltaics (EERA-PV) kontaktisik Eestis

Vladimir Hižnjakov: Eesti looduseuurijate selts, Eesti füüsika selts

Ülo Jaaksoo: Tartu ülikoolis, Tallinna tehnikaülikoolis ja Tallinna ülikoolis läbi viidud IT akadeemia info- ja kommunikatsioonialase teaduse toetusmeetme hindamiskomisjon

Jaak Järv: teaduste akadeemia kirjastusnõukogu esimees, Eesti Teaduste Akadeemia Toimetiste peatoimetaja, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), Euroopa akadeemiate teadusnõukoda (EASAC, kuni 2025), ajakirja Bioorganic Chemistry (Elsevier) toimetuskolleegium, Eesti keemiaseltsi asepresident, Tartu ülikooli raamatukogu nõukogu, Eesti looduseuurijate selts

Anne Kahru: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu, teaduste akadeemia keskkonnakomisjon, sihtasutuse Eesti teadusagentuur hindamisnõukogu, keemilise ja bioloogilise füüsika instituudi teadusnõukogu aseesimees, Eesti maaülikooli nõukogu, 2019–2024 Tallinna tehnikaülikooli loodusteaduskonna nõukogu, rahvusvahelise teadusajakirja Nanomaterials toimetuskolleegium, rahvusvahelise teadusajakirja Environmental Science: Nano (RSC) nõuandev kolleegium, 2022–2026. COST CA21139 võrgustiku 3RS Concepts to Improve the Quality of Biomedical Science (IMPROVE) juhtkomitee, Eesti toksikoloogia seltsi juhatus, Eesti mikrobioloogide ühendus, Portugali teadusasutuste evalveerimise rahvusvaheline paneel, rahvusvahelise teadusnõukogu (ISC) plastileppe ekspertgrupp

Mart Kalm: Euroopa kunstiinstituutide liiga (ELIA) täitevkogu ja esindajatekogu, rektorite nõukogu esimees, rahvusvaheline kunstikriitikute assotsiatsioon (AICA), moodsa arhitektuuri kaitse ja säilitamise ühing (DOCOMOMO)

Mati Karelson: üliõpilaste teadustööde riikliku konkursi hindamiskomisjoni akadeemia alakomisjon, rahvusvaheline matemaatilise keemia akadeemia (Academy of Mathematical Chemistry), Ameerika keemiaselts (American Chemical Society)

Marco Kirm: teaduste akadeemia energeetikakomisjon, teaduste akadeemia kirjastusnõukogu, teaduste akadeemia välisvahetusfondi nõukogu, Euratomi teaduse ja tehnoloogia komitee (Euratom STC) ekspert, Euroopa sünkrotronide ja vaba elektroni laserite kasutajate organisatsiooni (ESUO) Eesti esindaja, Eesti-Soome kiirekanali FinEstBeAMS (MAX IV Lab, Lund, Rootsi) kõneisik, Tartu ülikooli füüsika instituudi nõukogu

Kalle Kirsimäe: teaduste akadeemia keskkonnakomisjon, õpilaste teadustööde riikliku konkursi akadeemia alakomisjon, Balti riikide „Naised teaduses“ stipendiumi Eesti alakomisjoni esimees, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), Eesti geoloogiateenistuse nõukogu, rahvusvahelise kontinentaalse puurimisprogrammi (International Continental Drilling Program – ICDP) teadusnõukoja liige/ekspert

Maarja Kruusmaa: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu, teaduste akadeemia polaaruuringute komisjoni juht, Euroopa Komisjoni peateadusnõustaja (kuni 2024), valitsuse juures asuv teadus- ja arendusnõukogu

Jarek Kurnitski: riigi teaduspreemiate komisjon, haridus- ja teadusministeeriumi teaduspoliitika komisjon, Eesti teaduse tippkeskuse „Energiatõhususe tippkeskus“ juht, standardiseerimiskomitee CEN TC 156 Ventilation for buildings sisekliimastandardi EN 16798-1:2019 uustöötluse töögrupi WG25 Indoor Air Quality ekspert ja Health töörühma juht, Euroopa Liidu kliima-, infrastruktuuri- ja keskkonnaagentuuri (CINEA) LIFE projekti „6th Concerted Action supporting Member States and participating countries in implementing the Energy Performance of Buildings Directive“ kliimaministeeriumi esindaja ja arvutusmeetodite töögrupi juht (Central Team Manager)

Mare Kõiva: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu, õpilaste teadustööde riiklik konkursikomisjon, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea) rahvusvahelise rahvajutu-uurimise seltsi ISFNR kaks töörühma (Committee on Charms, Charmers and Charming; Belief Narratives), rahvusvahelise etnoloogia ja folkloori seltsi SIEF töörühma The Ritual Year juht (kuni 2025 mai) ja Ethnology of Religion liige

Urmas Kõljalg: teaduste akadeemia keskkonnakomisjoni juht, riigi teaduspreemiate komisjon, Eesti looduseuurijate seltsi president, Eesti esindaja Euroopa taksonoomia taristu konsortsiumi ja Global Biodiversity Information Facility (GBIF) aastakoosolekutel, Eesti GBIF-i delegatsiooni juht

Jakob Kübarsepp: teaduste akadeemia hariduskomisjoni esimees, teadusajakirja Eesti Teaduste Akadeemia Toimetised toimetaja, sihtasutuse Eesti teadusagentuur nõukogu (kuni oktoobrini 2024), teadustaristu komisjon ja Eesti-Prantsuse koostööprogrammi „G. F. Parrot“ 2024. aasta ekspertkomisjon, Kristjan Jaagu stipendiumiprogrammi nõukogu, rahvusvahelise inseneripedagoogika ühingu IGIP seirekomitee president, Tallinna tehnikaülikooli akadeemilise eetika komisjoni rektori poolt nimetatud komisjoni liige ja aseesimees ning inseneriteaduskonna uurimisrühma „Kulumiskindlad komposiidid ja pinded“ juht, rahvusvahelise teaduskonverentsi „Modern Materials and Manufacturing 2025“ (MMM2025) teaduskomitee esimees (alates septembrist 2024)

Maris Laan: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu esinaine, riigi teaduspreemiate komisjon (kuni 28.11.2024), Tartu ülikooli akadeemiline komisjon, Tartu ülikooli senat, sihtasutuse Eesti teadusagentuur hindamisnõukogu asendusliige, sotsiaalministeeriumi viljatusravi infosüsteemi juhtrühm

Agu Laisk: õpilaste teadustööde riikliku konkursi akadeemia alakomisjon

Valter Lang: teaduste akadeemia kirjastusnõukogu, õpilaste teadustööde riikliku konkursi akadeemia alakomisjon, Tartu ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi nõukogu esimees, Tartu ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkonna nõukogu, Tartu ülikooli arheoloogia, geneetika ja lingvistika sidusuuringute kolleegium, ajakirja Estonian Journal of Archaeology peatoimetaja, väljaande „Muinasaja teadus" peatoimetaja, ajakirja Fennoscandia Archaeologica toimetuskolleegium, ajakirja Lietuvos Archeologija toimetuskolleegium, ajakirja Archaeologia Lituana toimetuskolleegium

Margus Lopp: Eesti geoloogiateenistuse nõukogu, Cambrex Tallinn AS nõukogu, Leksuba OÜ juhatus, ettevõtluse ja innovatsiooni sihtasutuse rakendusuuringute programmi juhtkomitee, riigi pikaajalise säästva arengu komisjon, Eesti keemiaseltsi president

Enn Lust: teaduste akadeemia energeetikakomisjon, EASAC-i energeetikapaneeli ekspert, Eesti teaduse tippkeskuse „Jätkusuutliku rohevesiniku ja energiatehnoloogia tippkeskus" juht

Ülo Mander: Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), märgalauurijate selts SWS (Society of Wetland Scientists), Eesti looduseuurijate selts, Eesti geograafia selts, ajakirja Ecological Engineering (Elsevier) kaastoimetaja, ajakirja Ecological (Elsevier) toimetuskolleegium, ajakirja Erdkunde (Bonni ülikool) nõukogu liige

Andres Metspalu: teaduste akadeemia arstiteaduse ja tervishoiu strateegia alaline komisjon, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), genoomika tippkeskuse juhtkomitee liige, Vilniuse ülikooli Life Sciences Centeri teadusnõukogu, sotsiaalministeeriumi sõeluuringute juhtrühm, Tartu ülikooli molekulaar- ja rakubioloogia instituudi nõukogu, EU 1+MG Initiative koordinatsioonigrupp, EU 1+MG WG10 kaasjuht koos professor A. G. Uitterlindeniga (Erasmus MC), riigi teaduspreemiate komisjon

Leo Mõtus: teaduste akadeemia energeetikakomisjon, Eesti rahvuskultuuri fondi Eesti teaduste akadeemia allfondi halduskogu

Lauri Mälksoo: teaduste akadeemia polaaruuringute komisjon, Eesti esindaja Euroopa Nõukogu Veneetsia komisjonis, Institut de Droit International (Prantsusmaa) rahvusvahelise õiguse ajaloo komisjoni juhataja, riigiõiguse sihtkapitali nõukoda, Eesti riigiõiguse aastaraamatu toimetuskolleegium

Ülo Niinemets: haridus- ja teadusministeeriumi teaduspoliitika komisjon, kliimaministeeriumi geenitehnoloogia komisjon, Eesti teaduse tippkeskuse „Agroökoloogia ja uued kultuurid tulevikukliimas" juht, Eesti maaülikooli senat, Eesti maaülikooli põllumajandus- ja keskkonnainstituudi nõukogu, European Forest Genetic Resources Programme (EUFORGEN) Adaptation to Climate Change töögrupi Eesti esindaja

Karl Pajusalu: teaduste akadeemia kirjastusnõukogu, Eesti keelenõukogu, Läti ülikooli liivi instituudi teadusnõukogu

Pärt Peterson: riigi teaduspreemiate komisjon (kuni 28.11.2024), sotsiaalministeeriumi bioeetika ja inimuuringute nõukogu, Tartu ülikooli esindaja teaduskompetentsi keskuse BioCC nõukogus, Tartu ülikooli esindaja ettevõtte Nordwise nõukogus

Martti Raidal: teaduste akadeemia energeetikakomisjon, haridus- ja teadusministeeriumi teaduspoliitika komisjon, Eesti teaduse tippkeskuse „Fundamentaalne universum" juht, KBFI nõukogu esimees, Eesti CERN-i nõukogu

Tiina Randma-Liiv: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu, riigi teaduspreemiate komisjon, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), sihtasutuse Eesti teadusagentuur teadustaristu komisjon, globaalse avaliku halduse teadlasi koondava ühenduse International Research Society for Public Managemen asepresident, konkursi „Naised teaduses" stipendiumikomisjon, poliitikauuringute keskuse PRAXIS nõukogu, Tallinna tehnikaülikooli nõukogu, auditikomitee, majandusteaduskonna teadusprodekaan ja majandusteaduskonna nõukogu, Western Balkans' Enabling Project for Civil Society Monitoring of Public Administration Reform nõuandev kogu, mitmete teadusajakirjade toimetuskolleegiumid

Anu Raud: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu

Anu Realo: teaduste akadeemia naisakadeemikute kogu, teaduste akadeemia küberturvalisuse komisjon, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), Academia Europaea The Human Mind and its Complexity sektsiooni komitee, European Association of Personality Psychology president (2022–2024) ja juhtkomitee liige (2016–2024), maailma väärtuste uuringu (World Values Survey) teaduskomitee liige ja Eesti koordinaator

Jaan Ross: Eesti rahvuskultuuri fondi Eesti teaduste akadeemia allfondi halduskogu

Toomas Rõõm: teaduste akadeemia energeetikakomisjon, Euroopa magnetlaboratooriumi selektsioonikomitee

Peeter Saari: Eesti rahvuskultuuri fondi Eesti teaduste akadeemia allfondi halduskogu, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), Eesti füüsika selts, Rotary International, Tartu ülikooli füüsika instituudi fotoonika ja arvutusliku kuva keskuse nõukogu, Tartu ülikooli ajalookomisjon

Mart Saarma: Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), Tallinna tehnikaülikooli nõukogu, Kopenhaageni ülikooli neuroteaduste instituudi Scientific Advisory Board (SAB) esimees, Heidelberg Neuroscience Centeri SAB esimees ja Human Frontiers teadusnõukogu, keemilise ja bioloogilise füüsika instituudi rahvusvaheline nõuandev kogu, ajakirjade Experimental Neurology, Cell and Tissue Research ja Journal of Biological Chemistry toimetuskolleegiumid, mitmete rahvusvaheliste teadusajakirjade retsensent

Tarmo Soomere: teaduste akadeemia mereteaduste komisjoni esimees, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), rahvusvahelise teadusnõukoja (ISC) Euroopa sektsiooni eesistuja, EASAC-i keskkonnapaneeli ekspert, Eesti esindaja Euroopa merekomitees ja NATO mereteaduse ja tehnoloogia eksperdikomitees, valitsuse juures asuv teadus- ja arendusnõukogu (kuni 2024), ühtekuuluvuspoliitika rakenduskava seirekomisjon, riigi teaduspreemiate komisjoni esimees (kuni 08.12.2024), sihtasutuse Eesti teadusagentuur hindamisnõukogu nimetamiskogu ja teadustaristu komisjoni esimees, riigikogu juures asuva arenguseire keskuse nõukoda (esimees alates oktoobrist 2024), rahandusministeeriumi ühtekuuluvuspoliitika rakenduskava seirekomisjon (2021–2027), Eesti geoloogiateenistuse nõukogu (asendusliige), riigiõiguse sihtkapitali nõukoda (kuni 2024), portaali Novaator nõukoda, Postimehe fondi nõukoda

Marek Tamm: teaduste akadeemia hariduskomisjon, teaduste akadeemia kirjastusnõukogu, Euroopa teaduste akadeemia (Academia Europaea), valitsuse juures asuv teadus- ja arendusnõukogu, Tallinna ülikooli nõukogu, Tallinna ülikooli humanitaarteaduste instituudi nõukogu, kultuuriteaduste ja kunstide doktorikooli nõukogu esimees, Tallinna ülikooli kultuuridevaheliste uuringute tippkeskuse nõukogu esimees, Eesti kunstiakadeemia kunstiteaduse ja visuaalkultuuri uuringute eriala doktorinõukogu, rahvusvahelise ajalookirjutuse ajaloo ja teooria komisjoni juhatus, rahvusvahelise ajalooteooria võrgustik (Eesti esindaja), ajakirja Acta Historica Tallinnensia peatoimetaja, ajakirjade Journal of the Philosophy of History, Revue d'histoire nordique ja Vikerkaar toimetaja, Varraku kirjastuse teadustoimetaja, Tallinna ülikooli kirjastuse üldkolleegiumi esimees, Loomingu Raamatukogu toimetuskolleegium, Acta Semiotica Estica toimetuskolleegium, raamatusarjade „Bibliotheca mediaevalis", „Acta Humaniora" ja „Gigantum Humeris" (Tallinna ülikooli kirjastus) sarjakolleegiumi esimees, raamatusarja „Bibliotheca controversiarum" sarjakolleegium (Tallinna ülikooli kirjastus), raamatusarja „Approaches to Culture Theory" toimetuskolleegium (Tartu ülikooli kirjastus), „Bloomsbury Cultural History" raamatusarja toimetuskolleegium (Bloomsbury kirjastus)

Tiit Tammaru: riigi teaduspreemiate komisjon

Tõnu-Andrus Tannberg: Tartu ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi nõukogu, Acta Historica Tallinnensia toimetuskolleegium, Eesti meremuuseumi teadusnõukogu, Eesti mälu instituudi nõukogu, Eesti sõjaajaloo aastaraamatu toimetuskolleegium, Tartu ülikooli ajaloo komisjon, Eesti arhivaaride ühing, „Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi" toimetuskolleegium, riigikantselei „Eesti riigivanemad 1918–1944" stipendiumikomisjoni esimees, justiitsministeeriumi vanglate ajalooraamatu komisjon, ajakirja Forschungen zur baltischen Geschichte toimetuskolleegium, õpetatud Eesti seltsi juhatuse liige ja seltsi aastaraamatu peatoimetaja 2024. aastal, Eesti sõjamuuseumi – kindral J. Laidoneri muuseumi nõukogu aseesimees, koguteose „Sõja ja rahu vahel" toimetuskolleegium, Eesti akadeemiline ajalooselts, rahvusarhiivi toimetiste peatoimetaja, S-Keskuse juhatus, ajakirja Tuna toimetuskolleegium, sariväljaande „Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost" peatoimetaja, Ajaloolise Ajakirja toimetuskolleegium, Heino Ainso nimeline rahvusvaheline ajaloo fondi haldusnõukogu, üliõpilaste teadustööde riikliku konkursi hindamiskomisjoni akadeemia alakomisjon

Elmo Tempel: riigi teaduspreemiate komisjon, õpilaste ja üliõpilaste teadustööde riikliku konkursi akadeemia alakomisjon, artiklite retsenseerimine erialaajakirjades

Raivo Uibo: teaduste akadeemia arstiteaduse ja tervishoiu strateegia alaline komisjon, Euroopa teaduste akadeemiate ühenduse ALLEA alaline teaduse ja eetika töörühm, Tartu ülikooli bio- ja siirdemeditsiini instituudi nõukogu, Tartu ülikooli meditsiinivaldkonna doktoritööde kaitsmisnõukogu, Tartu ülikooli sihtasutuse Valda ja Bernard Õuna mälestusfondi komisjon, tervise arengu instituudi teadustöötajate atesteerimiskomisjon, Euroopa biomeditsiini liit (Biomedical Alliance in Europe), Euroopa immunoloogiaseltside föderatsiooni (European Federation of Immunological Societies) esindaja, *in vitro* diagnostikaseadmete töögrupp, immunoloogiaseltside föderatsioon FOCIS (Federation of Clinical Immunological Societies), Euroopa immunoloogiaseltside föderatsiooni (European Federation of Immunological Societies) hariduse töögrupp, Euroopa meditsiinispetsialistide Liidu (UEMS) allergoloogia ja kliinilise immunoloogia sektsiooni (European Union of Medical Specialists in Allergology & Clinical Immunology) juhatuse liige, Euroopa autoimmuunsuse standardimise algatuse (European Autoimmunity Standardisation Initiative) töörühm, Skandinaavia immunoloogiaseltsi (Scandinavian Society for Immunology) auliige, Henry Kunkeli ühing (Henry Kunkel Society) (Rockefelleri ülikool), Euroscience, Euroopa diabeediuuringute ühing (European Association for the Study of Diabetes), diabeedi immunoloogia selts (Immunology of Diabetes Society), ajakirja BMC Immunology kaastoimetaja, ajakirja Eesti Arst toimetuskolleegiumi liige, Eesti immunoloogide ja allergoloogide seltsi liige, mitmete rahvusvaheliste teadusajakirjade *ad hoc*-retsensent.

Jaan Undusk: Jaan Krossi kirjandusauhinna žürii, Arved Viirlaiu nimelise kirjandusauhinna žürii, riikliku üliõpilaste teadustööde konkursi hindamiskomisjon, ajakirjade Keel ja Kirjandus, Akadeemia ning Methis kolleegiumid, teadusasutuste koostöökogu, Tallinna ülikooli akadeemilise raamatukogu ja Eesti rahvusraamatukogu teadusnõukogu, Eesti muusika- ja teatriakadeemia doktorinõukogu

Veiko Uri: riigi teaduspreemiate komisjon, kliimanõukogu, Eesti maaülikooli metsanduse ja inseneeria instituudi

nõukogu, Eesti maaülikooli senat, Eesti maaülikooli akadeemiline komisjon, Eesti maaülikooli metsanduse õppekava doktoritööde kaitsmiskomisjon

Mart Ustav: teaduste akadeemia arstiteaduse ja tervishoiu strateegia alaline komisjon, Eesti rahvuskultuuri fondi Eesti teaduste akadeemia allfondi halduskogu

Tarmo Uustalu: teaduste akadeemia küberkaitsekomisjon (kuni 17.06.24), Tallinna tehnikaülikooli tarkvarateaduse instituudi nõukogu, tarkvarateaduse instituudi akadeemilise komisjoni juht, Eesti-poolne esindaja juhttoimkonnas COST-i aktsioonis Connecting Education and Research Communities for an Innovative Resource Aware Society, CERCIRAS, COST-i aktsiooni European Research Network on Formal Proofs, EuroProofNet (2021–2025) juhttoimkonna I Islandi-poolne esindaja, Tallinna tehnikaülikoolis Paweł Sobociński juhitud sihtasutuse Eesti teadusagentuur rühmagrandi Automata in Learning, Interaction and Concurrency (2021–2025) põhitäitja

Urmas Varblane: Eesti Panga nõukogu esimees, sihtasutuse Eesti teadusagentuur hindamisnõukogu (ajutiselt peatatud seoses grandi taotlemisega), majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi rakendusuuringute programmi nõukoda, Tartu ülikooli nõukogu, Tartu ülikooli Aasia keskuse nõukogu esimees, Tartu ülikooli raamatukogu nõukogu

Eero Vasar: teaduste akadeemia arstiteaduse ja tervishoiu strateegia alalise komisjoni esimees, kliimaministeeriumi geenitehnoloogia komisjon, Ameerika teaduse edendamise ühing (American Association for the Advancement of Science), Euroopa neuropsühhofarmakoloogia kolledž (European College of Neuropsychopharmacology), Euroopa käitumusliku farmakoloogia ühing (European Behavioural Pharmacology Society), sihtasutuse Tartu ülikooli kliinikum nõukogu, Tartu ülikooli meditsiinivaldkonna nõukogu ning bio- ja siirdemeditsiini nõukogu

Jaak Vilo: Euroopa molekulaarbioloogia laboratooriumi (EMBL) nõukogu Eesti teaduslik delegaat, Eesti esindaja Euroopa eluteaduste bioloogiliste andmete haldamise taristu (ELIXIR) nõukogus, Tartu ülikooli senat, Tartu ülikooli arvutiteaduste instituudi nõukogu, ülikoolide võrgustiku The Guild tehisintellekti poliitika töörühm

Dmitri Vinnikov: sihtasutuse Eesti teadusagentuur hindamisnõukogu, IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) Eesti sektsiooni esimees, CIGRE WG B4.91 (Power electronics-based transformer technology, design, grid integration and services provision to the distribution grid), Student and Young Professionals Activity Committee Chair of the IEEE Industrial Electronics Society (IEEE IES SYP-AC), European Spallation Source (ESS) Accelerator (ACCSYS) koostöökogu, IEEE Fellow aunimetus

2024. aastal tunnustasid mitmed ühingud ja organisatsioonid paljusid akadeemikuid erinevate autasude, aunimetuste või auliikmeks valimisega:

Olav Aarna pälvis riikliku hariduspreemia aastatepikkuse panuse eest Eesti haridusse

Toomas Asseri valisid Tartu Postimehe ajakirjanikud 100 Tartu ja Tartumaa mõjukaima hulka

Jaan Eha sai haridus- ja teadusministeeriumi tänukirja üliõpilaste teadustööde riiklikul konkursil doktoriõppe üliõpilaste astmes esimese preemia saanud töö (Priit Pauklin) juhendamise eest

Jüri Engelbrecht valiti Tallinna tehnikaülikooli aasta vilistlaseks 2024

Maarja Grossberg-Kuusk pälvis teise preemia Eesti teaduse populariseerimise riiklike auhindade kategoorias „Parim teaduse ja tehnoloogia populariseerija“ ja Tallinna tehnikaülikooli õppejõu aumärgi Fidelis Professor

Dimitri Kaljo pälvis Tartu ülikooli loodusmuuseumi ja botaanikaaia nõukogu otsuse alusel Gottfried Albrecht Germanni märgi

Jarek Kurnitski pälvis Skandinaavia kütte-, ventilatsiooni- ja sanitaartehnika assotsiatsioonide ühenduselt SCANVAC Rydberg kuldmedali silmapaistva teadustöö eest ventilatsiooni valdkonnas, Euroopa kütte, ventilatsiooni ja jahutuse erialaühenduste katusorganisatsiooni REHVA kuldmedali ja Valgetähe III klassi teenetemärgi

Mare Kõiva sai Jakob Hurda rahvuskultuuri auhinna 2024 ja teadusajakirjanike seltsi teadusajakirjanduse sõbra auhinna Ökul

Jakob Kübarsepp pälvis teaduse elutööpreemia

Enn Lusti pälvis Tartu aukodaniku tiitli ja Tartu Postimehe ajakirjanikud valisid ta 100 Tartu ja Tartumaa mõjukaima hulka

Ülo Mander valiti Genti ülikooli (Belgia) audoktoriks

Andres Metspalu valisid Tartu Postimehe ajakirjanikud 100 Tartu ja Tartumaa mõjukaima hulka

Ülo Niinemetsa valisid Tartu Postimehe ajakirjanikud 100 Tartu ja Tartumaa mõjukaima hulka

Enn Lust valiti Tartu linna aukodanikuks

Karl Pajusalu pälvis Eesti ja Läti keeleauhinna

Arvo Pärt pälvis muusikavaldkonna ühe suurema rahvusvahelise tunnustuse, British Royal Philharmonic Society (kuningliku filharmoonia seltsi) kuldmedali ja Monaco vürstiriigi kultuuriteenete ordeni ning valiti Eesti Päevalehe 100 mõjukaima inimese hulka

Anu Raud pälvis Muuseumiroti auhinna isikunäituse „Anu Raud. Elumustrid“ korraldamise eest Heimtali muuseumis ning tänu- ja tunnuskirja Eesti kunstiakadeemialt – rohkem kui sada semestrit selle kooli hüvanguks. Samuti pälvis ta ajakirja Eesti naine küsitluses „Sajandi Eesti naine“ 8. koha

Hando Runnel pälvis riigi F. J. Wiedemanni keeleauhinna ja Tartu Postimehe ajakirjanikud valisid ta 100 Tartu ja Tartumaa mõjukaima hulka

Mart Saarma pälvis Taani Novo Nordisk Fondi auhinna Distinguished Innovator Award ja koos kolleegidega tunnustuse Galapagos Medical Chemistry Prize (Prantsusmaa)

Tõnu-Andrus Tannbergi artikkel „Vene sõjavägi Tartus impeeriumi lõpuperioodil (1892–1914)", mis ilmus Tartu Linnaajaloo Muuseumide aastaraamatus 24, tunnistati möödunud aasta parimaks sõjaajalooalaseks teadusartikliks ning pärjati Henrik Sepa sõjaajaloo preemiaga

Tarmo Soomere pälvis õpilaste teadusliku ühingu kuldmärgi. Kaudse tunnustusena tema tööle ja tegevusele valmis portreefilm Tarmo Soomerest (dokumentaalfilm „Mees missioonil", Flo Film 2024, režissöör Kaupo Kruusiauk)

Tarmo Uustalu oli kutsutud esineja töötoas Structure Meets Power 2025 Tallinnas

Raivo Uibo pälvis teaduse elutööpreemia

Veiko Uri sai Valgetähe III klassi teenetemärgi

Mart Ustavi valisid Tartu Postimehe ajakirjanikud 100 Tartu ja Tartumaa mõjukaima hulka

Urmas Varblase valisid Tartu Postimehe ajakirjanikud 100 Tartu ja Tartumaa mõjukaima hulka

Jaak Vilo valisid Tartu Postimehe ajakirjanikud 100 Tartu ja Tartumaa mõjukaima hulka

Dmitri Vinnikov pälvis Eesti Vabariigi teaduspreemia tehnikateaduste alal

Valiku akadeemikute olulisematest publikatsioonidest leiab akadeemia veebilehelt.

PALJU HÄID RAAMATUID JA MUU LOOMETEGEVUS

Jüri Engelbrecht. A Journey into the Nonlinear World. Springer, Cham, 2024.
Raamat räägib autori isikliku loo rohkem kui poole sajandi pikkusest tegevusest mittelineaarsete nähtuste uurimisel. Keskendutakse ideede arengule ja sellest tulenevatele teadmistele. See on teadusuuringute nähtav osa, kuid tavaliselt jääb palju ka varjatuks. Autor kirjeldab, kuidas ideed tekkisid ja kuidas on kujunenud sõprade ja kolleegide „nähtamatu kolledž". Teost vürtsitavad mõtted teaduse ilust ja filosoofilised mõtisklused keerulisest maailmast, kus mittelineaarsed vastastikmõjud mängivad olulist rolli. Raamatu lisas on kokkuvõte CENS-is (Centre for Nonlinear Studies) aastatel 1999–2015 tehtud uurimistööst. CENS on olnud kaks korda (2003–2007, 2011–2015) kaasatud Eesti teaduse tippkeskuste programmi.

Mart Kalm (teised autorid Karin Hallas-Murula, Lilian Hansar, Henry Kuningas, Epp Lankots, Madis Tuuder, Triin Ojari, Riin Alatalu, Kaja Pae, Toomas Tammis, Keiti Kljavin, Maroš Krivý ja Kaija-Luisa Kurik). Eesti linnaehituse ajalugu 1918–2020. Eesti kunstiakadeemia, 2024

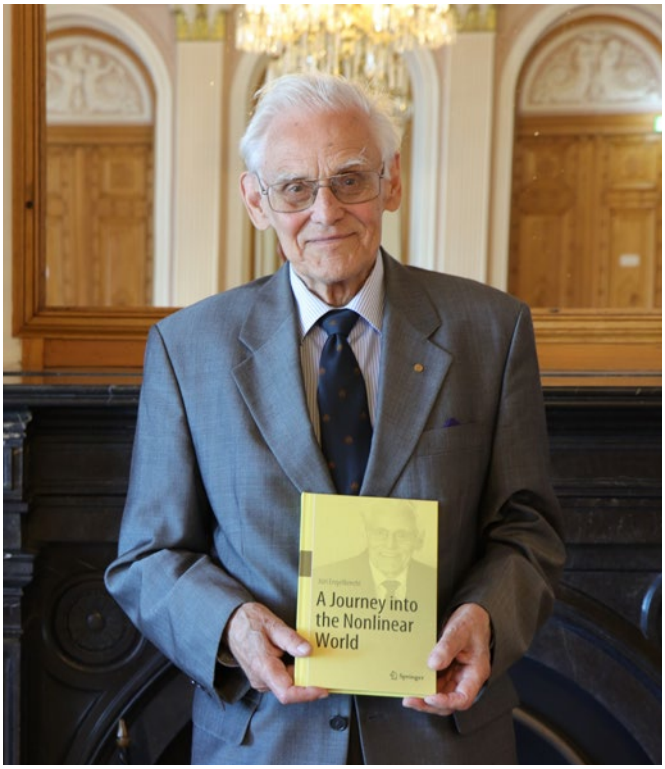

Foto: Krista Tamm

Jüri Engelbrecht oma raamatu „A Journey into the Nonlinear World" esitlusel.

Põhjalikus koguteoses annab sissejuhatav peatükk esmakordselt ülevaate linnade ruumilisest arengust Eesti Vabariigi ajal ja planeerimise institutsiooni kui modernsuse tööriista kujunemisest. Välja on toodud linnastumise aeglustumine, kuid kvalitatiivne hüpe linnaelu kvaliteedis.

Nõukogudeaegsete maa-asulate peatükk annab ülevaate põllumajanduse kollektiviseerimise ja järgnenud industrialiseerimisega kaasnenud totaalsest eksperimendist maa-asustuses, kus senine enamjaolt hajaasustus asendati majandi keskasulatega ja inimesed kolisid talumajadest linna tüüpi korterelamutesse. Vaatluse all on ka põhihoovusele alternatiivide otsimine pereelamute ehitamise ja tootmise püüete näol ning tendentsid majandite abil taastada nii mõisaid kui talusid.

Maarja Kruusmaa kaastöö (autorid Edgar Karofeld, Katrin Savomägi ja Eesti Polaarklubi). Nabakirjad 2 ehk teadusrännakud Arktikasse ja Antarktikasse. Eesti meremuuseum, 2024

Raamatus on Maarja Kruusmaa kaastöö Teravmägede ekspeditsioonidest.

Mare Kõiva. Saaremaa nõiad ja võlud. Sari Sator, 26. EKM Teaduskirjastus, 2024

Raamat vaatleb nõidade, selgeltnägijate ja ennustajatega seotud terminoloogiat ning nendega seotud komplekse, nagu ravivõtted, vanuselised ja soolised piirangud, kaugravi kasutamine, maagiaraamatute, kaitsekirjade, piibli ja lauluraamatute kasutamine ravimises Saaremaal ja mujal Eestis. Raamatus on avaldatud üks loitsude käsikiri ja arsti omakäelised kogemuslood.

Mare Kõiva (koostaja, toimetaja koos Maris Kuperjanoviga; Karl Pajusalu, Kärri Toomeos-Orglaane, Mare Kõiva ja Kalle Lõuna uurimisartiklid; tõlked seto keelest eesti keelde Enn Kasak. Maailmade vahel II. Ello Kirsi Setomaal kogutud lood, 1938–1940. EKM Teaduskirjastus, 2024

Artiklid käsitlevad Setomaa ajaloo, keele, mõnede pühakulegendide ja pühakohtade erijooni ja paralleele mujalt Eestist ning seto muinasjutte (koos tüpoloogiaga). Tegemist on põneva üleminekute perioodiga Petserimaa ajaloos, keelekasutuses, usundiloos ja käitumiskultuuris. Teadustõlked eesti keelde toovad laiemasse kasutusse seni keele tõttu kõrvale jäänud andmeid ja annavad teavet paljude teemade kohta.

Lauri Mälksoo. Rahvusvahelisest õigusest. Eesti mõttelugu, 175. Ilmamaa, 2024

Lauri Mälksoo (teised autorid Anne van Aaken, Pierre d'Argent, Johann Justus Vasel). The Oxford Handbook of International Law in Europe. Oxford University Press, 2024

Tegemist on enam kui tuhandeleheküljelise koguteosega, mille koostamiseks kulus viis aastat. Käsiraamat annab ülevaate rahvusvahelise õiguse kaasajast, ajaloost ja Euroopa teemadest erinevate perspektiivide kaudu. Teoses on ka rahvusvahelist õigust kujundanud Euroopa teoreetiliste mõttevoolude käsitlused ja Euroopa eri riikide, sh Balti riikide rahvusvahelise õiguse lähenemiste analüüs. Lisaks kaastoimetamisele on Mälksoo kirjutatud ka raamatu peatükid rahvusvahelise õiguse ajaloost Euroopas ja Balti riikidest rahvusvahelises õiguses.

Elmo Nüganen. Aasta lõpus, 29. novembril sai Draamateatris lavaküpseks Poola kirjaniku Stanisław Lemi romaani ainetel loodud lavastus „Solaris". Elmo Nüganen oli nii dramaturg kui ka lavastaja. Tsitaat lavastusest: „Me suundume kosmosesse kõigeks ettevalmistatult: üksilduseks, võitluseks, kannatusteks ja surmaks. Me ei räägi sellest, aga me arvame, et oleme erilised, sest oleme väljavalitud. Aga tegelikult saabusime siia sellistena, nagu me oleme..." See on kõige ehedam n-ö endasse vaatamise lugu, mille käigus tekib küsimus, kas me inimesena või inimkonnana tervikuna üldse oleme valmis kohtuma teistsugusega.

Karl Pajusalu panustas veebilehe https://www.eestijuured.ee/ tegemisse. Leht valmis rohkem kui poolesaja eesti teadlase koostöös, koondades esmakordselt arheoloogia, ajaloo, geneetika, lingvistika, folkloristika, etnoloogia, geoloogia ning geograafia teadustulemusi, mis võimaldavad teha senisest täpsemaid ning mitmekülgsemaid järeldusi ja üldistusi Eesti rahva kujunemist mõjutanud ning jätkuvalt mõjutavate protsesside mõistmiseks alates esmaasukate saabumisest kuni 21. sajandi kiirete muutusteni. Uuringud jätkuvad projekti „Eesti juured: rahvastiku ja kultuuri kujunemise transdistsiplinaarsete uuringute tippkeskus" (2024–2030, juht professor Kristiina Tambets) raames.

Arvo Pärdi loominguga seotult toimus 15.–18. veebruaril 2024 Saksamaal Dortmundis tema muusikale pühendatud festival „Zeitinsel Arvo Pärt". 2.–11. septembril 2024 toimusid Nargenfestivali Pärdi päevad. Paides avati Arvo Pärdi loomingut tutvustav näitus „Armastuse valem", mis reisib 2025. aastal veel mitmesse riiki. Kokku toimus 2024. aasta jooksul maailmas 950 Arvo Pärdi muusika ettekannet.

Anu Raud. Päevalill ja torupill. Lugusid ühest ja teisest aastakümnendist. SE&JS, 2024.

Raamatu lugudes kirjutab Anu Raud kunagi olnud inimestest ja sündmustest, nagu ta neid täna mäletab. Värske pilguga ja täpselt. Kokku sai mälestuste kaapekakk elatud elu erinevatest aegadest. Sest nii see kõik oli – meie lähiajalugu.

Lisaks toimusid Anu Raua isikunäitused Kihnus, Põltsamaal ja Järva-Jaanis, kus olid eksponeeritud seina- ja põrandavaibad ning akvarellitehnikas vaibakavandid. Ta osales oma töödega näitustel Heimtali muuseumis, kunstnike majas Soomes Porvoos ja tekstiilikunstnike aastanäitusel Pärnu uue kunsti muuseumis vaibaga „Linnuuni".

Jaan Ross. Mentem mortalia tangunt. Emakeele Sihtasutus, 2024

Raamat koondab kirjutisi, mis on valminud viimasel paarikümnel aastal, autori suurima intellektuaalse erksuse perioodil. Raamatu pealkirja, Vergiliuselt pärit värsirea võiks eesti keelde tõlkida „[kõik] inimlik puudutab hinge". Kõige suurem osakaal raamatus on muusikaga seotud tekstidel. Teine osa tekstidest kuulub laiemalt humanitaarteaduste valda, milleks on keele- ja kirjandusteadus ning ajalugu. Kaante vahel on koha leidnud ka üks tagasihoidlik ilukirjanduslik katsetus ning valik intervjuudest, mis on tehtud kas autori endaga või milles ta ise on oma kaasteelisi küsitlenud.

Hando Runnel. Oi külad, oi kõrtsid. Ilmamaa, 2024

Luulekogu on kompositsioonilt justkui hingeeluline teekond asjalises maailmas ühe inimea kestel ajavahemikus 1955–2023, põgusate peatustega siin-seal. Varasemad tekstid, mida on kogumahust ehk veerandi jagu, on ilmutused lapsemeelselt noorluuletajalt, tema ajast ning ümbrusest. Kolmveerandi jagu uuema aja kaupa, mis seni avaldamata – viimatised mõtisklused ja olupildid – on seevastu juba üleküpsenud moega. Samamoodi nagu raamatu pealkirjaks valitud ammune, kuid aegumatu luulerida. Illustratsioonid kaanele ja luuletuste vahele valis autor omaenda joonistuste hulgast.

Hando Runnel (koostaja). Elmar Vrager. Pilke Hiiumaa minevikust. Eesti mõttelugu, 177. Ilmamaa, 2024

Tõnu-Andrus Tannberg. Ajalugu ei ole kunagi liiga palju. Eesti mõttelugu, 178. Ilmamaa, 2024

Monograafia huviorbiidis on keskuse ja äärealade võimuvahekorrad nii Vene impeeriumis kui veelgi laiemalt ka hilisstalinistlikus Eesti NSV-s. Vaatluse all on võimuaparaadi poolt ettevõetud vaimuelu suukorvistamine oma eripalgelistes vormides ning poliitiliste muutuste läbisurumise meetodid ühiskonnas. Tagaplaanile ei jää ka Moskva kontrollimehhanismid ühiskonna allutamisel, sõjajärgne sovetiseerimisprotsess ja vastupanu sellele Eesti NSV-s Eesti

taasokupeerimisest varase sulaajani. Raamat tugineb väga ulatuslikule arhiiviainesele, mis on tallel paljudes arhiivides.

Raimund Ubar, Jaan Raik, Maksim Jenihhin, Artur Jutman. Structural Decision Diagrams. Applications in Digital Test. Springer Nature Switzerland, 2024

Esmakordselt maailmas esitatakse uus matemaatiline mudel struktuursete otsustusdiagrammide näol ja mudelil põhinev teooria digitaalsüsteemide modelleerimiseks ja diagnostiliseks analüüsiks. Teooria rakendusena esitatakse terve kompleks uudseid meetodeid digitaalsüsteemide simuleerimiseks, verifitseerimiseks, rikete analüüsiks, testide genereerimiseks ja arvutite riistvara vigade diagnostikaks koos eksperimentaalsete andmetega, demonstreerimaks uute meetodite paremust võrreldes analoogidega.

Jaan Undusk (koostaja, tõlkija, järelsõna autor). Friedrich Nietzsche. Wagneri juhtum. Nietzsche contra Wagner. Loomingu Raamatukogu, nr 4–5, SA Kultuurileht, 2024.

Jaan Undusk oli esimene, kes pärast Teist maailmasõda avaldas eriraamatuna eestikeelse tõlke saksa filosoofi Friedrich Nietzsche teosest („Ecce homo“, 1996) ja naasis nüüd oma vana kiindumuse juurde, avaldades Nietzsche kaks filosoofilist kempluskirja helilooja Richard Wagneri vastu. Tõlke saatesõnas avab ta saksa suurvaimude vahelise tüli kultuurifilosoofilisi ja psühholoogilisi tagamaid.

Foto: Krista Tamm

Valik akadeemikute sulest ilmunud raamatuid raamatupoes.

AKADEEMIA JUURES TEGUTSEVAD EKSPERTKOGUD

METEORIITIKA KOMISJON
Moodustatud 1954
Esimees dr Jüri Plado

Meteoriitika komisjoni põhiülesanded on meteoriidikraatrite ja kosmilise aine alaste uurimistööde edendamine, koordineerimine ning metoodiline juhendamine, Eesti meteoriitikaobjektide säilivuse ja looduskaitse eest hoolitsemine, meteoriitikaalaste teadmiste populariseerimine ning elanikkonna kaasatõmbamine meteoriitide langemise vaatlusele, meteoriitide otsimisele ja kogumisele muuseumikogudesse.

Tartu ülikooli geoloogia osakonnas jätkati Juulia-Gabrielle Moreau juhtimisel asteroidide lööktumenemise uuringuid. Ajakirjas Meteoritics & Planetary Science publitseeriti artikkel, mis käsitleb rauasulfiidi (troiliidi) levikut kapillaarjõudude mõjul asteroidi simuleerivas duniitse koostisega kivimis.

Argo Jõeleht ja Kaidi Karro (Tartu ülikooli geoloogia osakond) jätkasid koostööd Austinis paikneva Texase ülikooli, Riesi geopargi ja Freiburgi Albert Ludwigi ülikooliga Riesi kraatri (Saksamaa, läbimõõt 22 km, vanus 14,8 miljonit aastat) morfoloogia ja suuruse täpsustamisel.

Juulis-augustis 2024 toimusid välitööd Põhja-Rootsis eesmärgiga täpsustada seni tuvastamata meteoriidikraatri asukohta. Kitkiöjärvi kruusakarjäärist leitud, meteoriidiplahvatuse käigus tekkinud kivimite uuringute alusel publitseeriti kraatristruktuuri vanus, milleks on 658,9 ± 6,9 miljonit aastat.

Jüri Plado esines 12. oktoobril populaarteadusliku ettekandega XX geoloogia sügiskoolis teemal „Meteoriitika lühiajalugu“ ning 3. detsembril Tähetorni astronoomiaringi poolt korraldatud loengul „Kaali kraatrivälja uurimise ajaloost“.

Konsulteeriti muinsuskaitseameti ning keskkonnaametiga seonduvalt Kaali meteoriitide ümber tekkinud poleemika (vt ka) ja meteoriitse materjali kaitsega. Vastati kümmekonnale meteoriitikaalasele päringule (juhuleidude võimalik seos meteoriitidega, ümarstruktuuride võimalik seos meteoriidikraatritega). Ühtegi meteoriiti ega kraatrit saabunud vihjete alusel ei tuvastatud.

EESTI POLAARUURINGUTE KOMISJON
Moodustatud 1993
Esimees akadeemik Maarja Kruusmaa

Eesti polaaruuringute komisjon (EPUK) on sõltumatu ekspertide kogu, mis koondab parima Eestis olemasoleva kompetentsi polaarteaduste vallas, on kursis valdkonna arengutega maailmas, panustab Eesti polaaruuringute arengustrateegia kujundamisse, nõustab vajadusel riigi juhtstruktuure ning räägib kaasa rahvusvahelisel tasemel, võimaldamaks Eesti polaarteadlastel kasutada rahvusvahelist polaaruuringute infrastruktuuri. EPUK esindab Eesti teaduste akadeemiat Euroopa polaarkomitees (EPB).

2024. aasta aprillis osales Rein Vaikmäe EPB kevadkoosolekul Poolas Katowices, kus andis ülevaate Eesti polaarseltskonna viimase aja tegevustest, sh välisministeeriumi Arktika poliitika dokumendist, ning teavitas ka Eesti polaarklubi 40. aastapäeva tähistamiseks sügisel korraldatavast rahvusvahelisest polaarkonverentsist. Ühtlasi informeeriti EPB-d ka EPUK-i juhtide vahetusest ja Maarja Kruusmaa ametisse asumisest. Kevadel koostati käsikiri polaarklubi 40. aastapäeva tähistava ja Eesti polaaruuringuid tutvustava kogumiku „Nabakirjad 2“ väljaandmiseks.

Akadeemia juhatuse 18. juuni otsusega asus EPUK-it juhtima akadeemik Maarja Kruusmaa. Tema juhtimisel moodustati teisel poolaastal komisjoni uus koosseis, mis koosneb nüüd tegevteadlastest, kes on polaaruuringutega seotud või kellel on muu selle ala jaoks vajalik kompetents. Komisjonis on ka kaks ministeeriumide esindajat (välis- ja kliimaministeerium), nii saab komisjon paremini panustada

poliitikakujundamisse riigi tasandil. Maarja Kruusmaa võttis osa Euroopa polaarnõukogu istungist Haagis. Suur osa komisjoni liikmetest esines 28.–29. novembril meremuuseumi korraldatud polaarkonverentsil ettekannetega ja paneelaruteludes.

ENERGEETIKAKOMISJON
Moodustatud 1998
Esimees Arvi Hamburg[6]

Energeetikakomisjoni visioon on Eesti riigi kestlikkusele suunatud teaduspõhine, innovatiivne ja konkurentsivõimeline energiamajandus ning missioon erapooletu kompetentse ekspertide koguna anda soovitusi ja hinnanguid riigi teaduspõhise ja konkurentsivõimelise energiapoliitika kujundamiseks.

Energeetikakomisjoni tähtsamad tegevused ja otsused 2024. aastal:

1. 5. juunil toimus ettevõtjate haruliitude, elektri suurtarbijate, LHV ja Luminori, teaduste akadeemia informaatika- ja tehnikateaduste osakonna ning akadeemiaga assotsieerunud asutuste esindajate ümarlaud, kus arutleti elektri hinna ja varustuskindluse taseme kui konkurentsivõime mõjutaja ning eraisiku toimetuleku eelduste üle
2. sagenesid kohtumised parlamendi fraktsioonidega ja osalemine parlamendi komisjonides
3. laienes koostöö ettevõtlussektoriga, sh kaubandus- ja tööstuskojaga ühiste seisukohtade kujundamisel
4. uuendatud statuudi alusel jätkus Anto Raukase stipendiumi määramine üliõpilastele
5. kujundati elektrisüsteemi tasakaalustamiseks vajalike süsteemiteenuste optimaalse koostoime printsiibid ning soovitused tuuleparkide toetusmeetmete ja energiamajanduse arengukava 2035 (ENMAK) eelnõu kohta
6. energeetikakomisjoniga liitus akadeemik Marco Kirm

Komisjoni istungite põhisõnumid:
8. veebruaril esitas Eesti Energia jaotusvõrkude arengustrateegia 2035 visiooni Elektrilevi OÜ juhatuse esimees Mihkel Härm. Ta tõi probleemina välja vajalike investeeringute piiratud mahu. Aastate 2018–2022 investeeringutest kaeti tariifist 58% ning omaniku- ja laenuvahenditest 42%, kusjuures lokaalse elektritootmise maht tõusis viie aastaga 14 korda. Aastatel 2024–2035 on vaja lisavahendeid 1,4 miljardit eurot.

Komisjon tõdes, et jaotusvõrgu töökindlus ei vasta tarbijate ootustele ning et elektrivõrku lisanduva lokaalse elektritootmise mahutamine ja töökindluse suurendamine eeldab vajalike investeeringute suurendamist. Riigi regionaalarengut silmas pidades toetab komisjon jaotusvõrgu tariifi solidaarset katmist, sõltumata võrgu koormatusest ja liitumispunkti asukohast. Valitsuse tuumaenergeetika töörühma lõppraportit tutvustas vabariigi valitsuse tuumaenergia töörühma koordinaator Reelika Runnel.

Komisjon leidis, et tuumaenergeetika täidab kliimaeesmärke, on baasenergia allikas ja edendab valdkonna teadus- ja arendustegevust. Püsikoormuse katmisel on oluline emissioonivaba baasvõimsuse olemasolu. Tuumaenergeetika sobivuse ning riskide ja võimaluste analüüsiks soovitame algatada riikliku programmi.

8. aprillil esitas Eesti põhivõrgu arengustrateegia visiooni AS Eleringi juhatuse esimees Kalle Kilk, rõhutades eelseisvaid suuremahulisi investeeringuid taastuvelektrile üleminekuks ja sagedusala vahetuseks.

Komisjon asus seisukohale, et energiamahuka tööstuse investeerimisotsused eeldavad elektrisisendina varustuskindluse, lõpphinna ja keskkonnamõjude tasakaalu ning tootmissuunalise võrgu konfiguratsiooni muutmist. Soovitame algatada elektrituru osaliste diskussiooni ilmastikust sõltuva elektritootmise võrguga liitumise liitumistasu 50% solidaarsest katmisest kõikide võrguga liitunud tarbijate poolt ja võrgutariifi suurenemise ning süsteemi paindlikkusteenuste hinnakomponendi lisandumisest.

Tuuleparkide uut toetusskeemi selgitasid kliimaministeeriumi meretuuleenergia nõunik Nikon Vidjaev ja taastuvenergia valdkonnajuht Karlis Goldstein, kes oma ettekandes käsitlesid maismaa- ja meretuuleparkide elektrienergia vähempakkumise printsiipe ja dotatsioonide määramist. Komisjon leidis, et tarbija ei saa võtta tuuleparkide kogu investeerimisriski enda kanda. Kavandatud suuremahulised investeeringud ja toetusskeemid eeldavad sotsiaalmajanduslikku analüüsi ning kõikidel investoritel peavad olema võrdsed, üldjuhul turupõhised investeerimistingimused ja tagatud tehnoloogianeutraalsus. Eesmärgistatud doteerimist võib rakendada Eestis tarbitud tunnipõhisele elektritootmisele. Kavandatud tuuleparkide vähempakkumine 4 + 4 TWh ületab Eesti tarbimist, elektrisüsteemi tugevdamise ja tasakaalustamise kuludest lähtuvalt vajab tarbija elektri koguhinna selgust ja selle kujunemise komponentide dünaamikat.

5. juunil toimus energeetikakomisjoni laiendatud istung, elektrituru osaliste, pankade ja akadeemia osakonna ning assotsieerunud asutuste ümarlaud „Tarbijale jõukohane elektri täishind ja ootuspärane varustuskindlus“. Arutelu keskendus energiasisendi mõjule toodete ja teenuste konkurentsivõime kontekstis ning eraisiku toimetuleku eeldustele.

Ümarlaual osalejad asusid seisukohale, et elektrimajanduse arenguteede valik eeldab alusuuringuid, eesmärgi selgust, ühiskonna informeerimist ja tarbijate avalikku debatti. Uuringud peavad sisaldama ka mõjude, riskide ja maksumuse hinnangut ning kavandatud muutuste eelduste sensitiivsusanalüüsi. Elektrisüsteemi kõigi funktsioonide

6 Alates 25. märtsist 2025 akadeemik Jaak Aaviksoo.

tasakaalustatud koosmõju tagab ühiskonna ja majanduse kestliku toimepidevuse.

Kümme ettepanekut elektrisüsteemi kestlikkuse tagamiseks on edastatud kliimaministeeriumisse ning majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumisse.

Foto: Krista Tamm

Energeetikakomisjoni 5. juuni 2024 ümarlaud.

21. oktoobril toimus komisjoni 5. juuni ümarlaua ettepanekute jätkuarutelu, teemaks püstitatud eesmärkide elluviimise eeldused. Arutelul osalesid Energiasalve äriarendus- ja elektromehaanikajuht Mario Vee ja WEC Estonia peasekretär Priit Mändmaa. Komisjon tõdes, et ümarlaua osaliste ettepanekuid pole ministeeriumid analüüsinud ega diskussiooni algatanud. Rõhutasime veel kord, et tervikliku elektrisüsteemi ümberkujundamisel tuleb lähtuda sotsiaalsete, majanduslike ja regionaalsete mõjude analüüsist. Tuule- ja päikeseelektriga küllastuvas elektrisüsteemis vastab tarbijate ootustele süsteemiteenuste optimaalne koostoime, sh investeeringud juhitava baas- ja reguleervõimsuste ning salvestuse rajamisse. Tuuleparkide investorite riskide maandamiseks tarbijale võetavad pikaajalised kohustused ei garanteeri soodsat elektrihinda, varustuskindlust ega puhtamat keskkonda.

5. detsembril leidis aset komisjoni laiendatud koosolek, kus toimus ENMAK-i arutelu ja komisjoni seisukoha kujundamine. Arutelus osalesid akadeemikud Jaak Aaviksoo, Arvi Freiberg ja Jarek Kurnitski, kes tõdesid, et taastuvenergeetika rakendamisel on Eesti seni ületanud Euroopa Liidus kokku lepitud eesmärke, mis võivad pärssida energiajulgeolekut ja majanduse konkurentsivõimet. Seetõttu tuleb hoolikalt kaaluda just rajatavate tootmisvõimsuste jaoks riigi poolt loodavaid toetusskeeme, mille rakendamine võib oluliselt moonutada energiaturgu ja takistada uute tehnoloogiate turule pääsu. Toetusskeemid ja subsiidiumid peaksid jääma äärmuslikeks meetmeteks turutõrgete ületamisel või uute tehnoloogiate juurutamisel.

Komisjon tõdes, et ENMAK 2035-s kavandatud elektrimajanduse arendamine ei garanteeri elektrisüsteemi kestlikku toimet ega selles seatud ühegi eesmärgi täitmist, sest varustuskindlust tagavad juhitavad võimsused vähenevad kolmandiku võrra, elektri lõpphind ei lange, kuna elektri turuhinnale lisanduvad võrgu tugevdamise, süsteemiteenuste, reservide ja taastuvenergia tasud ning kohaliku fossiilkütuse asendamisel imporditud fossiilkütusega ei vähendata oluliselt süsinikuheitmeid.

Energeetikakomisjoni hinnangul tuleb ENMAK 2035 lõpliku versiooni koostamisel pöörata tähelepanu soodsates tuuleoludes ületoodangu majanduslikult põhjendatud ja usaldusväärse turu analüüsile, arvestuslike investeeringute tasuvusanalüüsile, turusekkumiste mõjule investeerimiskliimale ning elektrituru mahu prognoosi tõepärasusele. Elektrisüsteemi tuleb käsitleda ühtse tervikuna, lähtudes sotsiaalsete, majanduslike ja regionaalsete mõjude analüüsist, ning koostada kavandatud meetmete sotsiaalmajandusliku mõju hinnang ja Eesti konkurentsivõime analüüs.

Energeetikakomisjoni seisukohad on saadetud asjaomastele ministeeriumidele, teemakohaseid meediakajastusi oli ajalehes Postimees, ERR-i ja Delfi portaalis ning regulaarselt erialaajakirjas Elektriala.

MERETEADUSTE KOMISJON

Moodustatud 2007
Esimees akadeemik Tarmo Soomere

Mereteaduste komisjon (MTK) moodustati 25. septembril 2007 ning alustas tööd 2008. aasta jaanuaris.

MTK esmased eesmärgid on esindada Eesti mereteadust Euroopa merekomitees, vahendada Euroopa tasemel liikuvat infot tagasi Eestisse ning toimida riigisisese nõustava koguna.

Euroopa merekomitee (European Marine Board, EMB, kuni 2012. aastani Euroopa teadusfondi merekomitee) siht on olla Euroopa mereteaduse juhtiv mõttekoda, aga ka foorum, sünergia, strateegia ja hääl, koondades mereteadust finantseerivate organisatsioonide, teadusorganisatsioonide ja merealase kõrgharidusmaastiku soovid ja visioonid tasakaalustatud kujul poliitikasoovitustena Euroopa Komisjoni nõustamiseks. Alates 2016. aasta jaanuarist tegutseb EMB iseseisva juriidilise isikuna European Marine Board IVZW Belgia õigussüsteemis.

Eesti teaduste akadeemia on EMB asutajaliige. EMB liikmeks võivad olla Euroopa Nõukogu liikmesriikides tegutsevad kolme tüüpi asutused: juhtivad mereteaduse instituudid, (mere)teadust finantseerivad organisatsioonid ja mereteadusesse oluliselt panustavate ülikoolide konsortsiumid. Liikmeskonnas on 1. jaanuari 2025 seisuga 38 asutust 19 riigist; neist 20 teadusasutust (sh Eesti teaduste akadeemia), 9 teadust finantseerivat institutsiooni ja 9 ülikoolide konsortsiumi. Ühest riigist võib olla maksimaalselt neli asutust.

EMB peamine teaduspoliitika partner, osapool ja sihtrühm on Euroopa Komisjon. EMB on üks kord nelja aasta jooksul toimuva mereteaduse poliitika konverentsi EurOCEAN peakorraldaja ning nn Galway, Aberdeeni, Oostende, Rooma ja Vigo deklaratsioonide koostaja.

MTK missioon on olla merede ja muude suurte veekogude ning nende ökosüsteemi funktsioneerimisega seotud valdkondades töötavate teadlaste ühise platvormi ja sõnumi kujundaja. Mereteaduste all mõistetakse teadusharude kogumit, kuhu kuuluvad nt mereteaduse ja limnoloogia mitmesugused harud, meregeoloogia, rannikutehnika ja -teadus, hüdroloogia, merepõhja ja mereelustiku ressurssidega ja nende ekspluateerimisega seonduvad küsimused, aga ka mere ruumiline planeerimine.

MTK liikmeskonnas on esindatud Tallinna tehnikaülikool, Tartu ülikool, Eesti maaülikool, Tallinna ülikool, Eesti geoloogiateenistus ja kliimaministeerium.

Juba mitmeid aastaid on püsinud standard, mille kohaselt MTK informeerib oma liikmeid ja asjassepuutuvaid isikuid üldjuhul igal nädalal EMB infokirjadest, publitseeritud dokumentidest, infokogumise ja tagasiside voorudest, algavatest ja realiseeritud mereteadusalastest suurprojektidest, meediasündmustest jms.

Tarmo Soomere osales EMB kevadisel elektroonilisel plenaaristungil 24.–25. aprillil 2024 ja sügisesel füüsiliselt toimunud plenaaristungil 1.–2. oktoobril Kreekas Rhodosel. Kevadisel istungil valiti EMB esimeheks Iiri mereinstituudi delegaat Fiona Grant. Üheks aseesimeheks valiti tagasi Hispaania mereteaduse ja -tehnoloogiakeskuse CETMAR delegaat Rosa Fernandez. EMB liikmeskonnas muutusi ei toimunud. Täiendati EMB töörühmade käivitamise ja liikmete valikut käsitlevat reglementi.

EMB publitseeris 2024. aastal traditsioonilise aastaraamatu, ülevaate konverentsist EurOcean2023, kolm varasemate visioonidokumentide mõjukuse analüüsi ja kolm visioonidokumenti, millest kahte panustasid MTK liikmed.

Mereelustiku ja elupaikade kaardistamise visiooni „Marine Habitat Mapping“ üks autoritest on Georg Martin. Dokumendis esitletakse tänapäevaseid võimalusi veekeskkonna ja merepõhja kohta käivate andmete saamiseks ja nende konsolideerimiseks tasemele, mis võimaldab neid kasutada mudeldamise vajadusteks. Antakse ülevaade nii elupaikade kaardistamise edusammudest kui ka lünkadest. Esitatud materjal näitab, kui olulised on poliitikameetmed selles valdkonnas, realiseerimaks Euroopa ja globaalseid ambitsioone elurikkuse säilitamisel, merekaitsealade loomisel, elupaikade taastamisel ja kliimamuutuse mõjude leevendamisel. Pakutakse välja hulk võimalusi kaardistamise meetodite täpsustamiseks ja tulemuste paremaks organiseerimiseks. Korduva teemana rõhutatakse vajadust selgelt teavitada nii poliitikuid kui ka ühiskonda sellist tüüpi kaartides alati sisalduvatest määramatustest.

Lühike ülevaade rannikute säilenõtkusest „Requirements for Coastal Resilience in Europe“ peegeldab 2023. aastal ilmunud visioonidokumendi keskseid seisukohti. Rannikud on järjest tugevneva surve all nii kliimamuutuse kui ka inimtegevuse tõttu. Sageli need mõjurid kombineeruvad. Seetõttu on järjest olulisem saavutada ranniku ökosüsteemide ja kogukondade suurem säilenõtkus, samal ajal kahjustamata nende funktsioneerimist. Loogiline on seda teha lahenduste kaudu, mis järgivad looduse käiku. Näiteks tuuakse kolm piirkonda Euroopas: Mahareesi poolsaar Iirimaal, Veneetsia laguun Itaalias ja Belgia rannik.

Kõige olulisema dokumendina publitseeriti kuues versioon mereteaduse tulevikust „Navigating the future VI“. Tarmo Soomere osales selle visiooni koostanud töörühmas. Dokument teeb kokkuvõtte Euroopa ja maailma mereteaduse kesksetest saavutustest viimasel kümnendil, määratleb lüngad meie teadmistes ja annab soovitusi vajalike uurimisprogrammide finantseerimiseks, pannes seejuures mereteaduse üldisesse maa-teaduste konteksti ja harmoneerides soovitused ÜRO mereteaduste kümmeaastaku ning Euroopa Liidu missioonide (ennekõike ookeani missiooni „Restore our Ocean and Waters“) eesmärkidega. Laiema sihina rõhutatakse merede ja ookeanide kriitilist rolli kliimamuutuse arengus, elurikkuse tagamisel ja inimeste heaolu ja tervise kontekstis.

Jätkavad töörühmad, mis keskenduvad avamere ja ookeani kui terviku tervise aspektidele (Deep Sea and Ocean Health) ning ookeani rollile süsiniku sidumisel (Marine Carbon Dioxide Removal), samuti EMB kommunikatsioonipaneel. Sügisesel plenaaristungil otsustati käivitada üks uus töörühm.

Eesti rannikuteaduse tugevust demonstreeriti selle valdkonna juhtival maailmakonverentsil (17th International Coastal Symposion) „Coastal Resilience under Global Change“ Kataris Dohas 24.–27. septembril, kus T. Soomere pidas avaettekande ja osales panelistina sümpoosioni avaürituses teaduspoliitika diskussioonipaneelis ning kus Eesti teadlased pidasid ligi 20 suulist ettekannet ja mitmed stendiettekanded kokku ligikaudu 200 ettekandest.

Tarmo Soomere esindas Eestit NATO mereteaduse ja tehnoloogia eksperdikomitee (NATO STO MSTEC, Maritime Science and Technology Experts Committee) kevadisel koosolekul 7.–9. mail 2024 Itaalias La Spezias, kus hinnati NATO mereuuringute keskuse (Centre for Maritime Research and Experimentation, CMRE) viimaste aastate uurimisprogrammide edukust ja tulevikuperspektiive.

Seonduvalt mereteadusalaste doktoriväitekirjade kaitsmisega korraldati tehnikaülikoolis kaks mereteaduse intensiivpäeva (2. veebruaril ja 16. detsembril). Formuleeriti lõplik sisend USA energiajulgeoleku eksperdi Benjamin Schmitti merealuste kommunikatsioonide poliitilise tagapõhja ja sabotaaži käsitlevasse ülevaatesse. Traditsiooniliselt pidasid MTK liikmed ridamisi avalikkusele

suunatud ettekandeid ja avaldasid üle tosina populaarteadusliku mere-, ranniku- ja/või kliimateadust käsitleva kirjutise.

HARIDUSKOMISJON

Moodustatud 2022
Esimees akadeemik Jakob Kübarsepp

Hariduskomisjoni tegevuse peamine eesmärk on tegutseda laiapõhjalise ja sõltumatu, haridusvaldkonna parimal kompetentsil baseeruva ekspertide koguna, anda hinnanguid haridusvaldkonna probleemkohtadele ja soovitusi nende lahendamiseks ning osaleda seeläbi Eesti haridusvaldkonna poliitika kujundamisel, tehes koostööd haridus- ja teadusministeeriumi ning teiste Eesti haridusvaldkonna institutsioonidega.

29. aprillil ja 23. oktoobril toimusid koosolekud, kus olid fookuses järgmised Eestis väga aktuaalsed haridusvaldkonna küsimused:

- eestikeelsele õppele üleminek,
- koolide digiteerimine,
- koolivõrk ja hariduse rahastamine.

Eestikeelsele õppele üleminek

Üleminek eestikeelsele õppele on väga aktuaalne just aastal 2024, kuna üleminek algas septembrist kõikides koolides alatest esimesest ja neljandast õppeaastast. Kuulati ära professor **Birute Klaas-Langi** (Tartu ülikool) ettekanne „Eestikeelsele haridusele üleminek – vene kodukeelega lastevanemate vaade“. Ettekanne tugines uuringule, mis viidi läbi Tartu linnas. Eesmärgiks oli uurida vene dominantkeelega lapsevanemate hoiakuid eestikeelsele haridusele ülemineku eel. Uuringu väljundiks olid soovitused haridusjuhtidele. Võtmesõna on kommunikatsioon ning vanemate kaasamine eestikeelsele haridusele ülemineku protsessidesse ja infovälja.

Komisjon otsustas, et teemaga tegeldakse edasi aasta pärast, kui on juba võimalik hinnata esimesi eestikeelsele õppele ülemineku tulemusi.

Koolide digiteerimine

Koolide digiteerimist käsitleti jätkuteemana nii hariduskomisjoni kevadisel kui ka sügisesel koosolekul. Kevadisel koosolekul tegi arutelule eelneva ettekande „Tehisaru hariduses – ohud ja võimalused“ Tartu ülikooli arvutiteaduse instituudi kaasprofessor **Jaan Aru**. Ta käsitles selliseid teemasid nagu tehisaru kasutamisega seotud probleemid, võimalikud ohud ja võimalused ning tõdes, et tehisaru on võimekas juba praegu ja seda saaks õppetöös mõistlikult kasutada.

Sügisesel koosolekul tegi ettekande „AI-põhised tehnoloogiad koolis: murelik vaade“ Tartu ülikooli meediauuringute professor **Andra Siibak**. Professor Siibak käsitles oma ettekandes andmeühiskonna ja andmestunud lapsepõlve ning hariduses AI-põhiste tehnoloogiate rakendamise teemasid. Ta pööras tähelepanu sellele, et kuigi andmepõhine jälgimine on muutunud igapäevaseks, ei ole andmed kunagi täiuslikud, mistõttu vajavad need alati tõlgendamist. Eetika ja andmeõiglus peaksid olema andmestunud ühiskonna alustalad. Andmestumine kui trend võib samas luua palju uusi võimalusi, kuid tuua kaasa ka andmepõhist diskrimineerimist ja ebavõrdsust. Kahjuks ei saa ühiskondade probleeme kunagi lahendada ühe tööriistaga, olgu see AI-põhine või mitte.

Koolivõrk ja hariduse rahastamine

Hariduskomisjoni sügisesel koosolekul arutleti esmakordselt koolivõrgu ja hariduse rahastamise üle. Ettekandjad olid Estonian Business Schooli professor, riigikogu kantselei koolide ja koolivõrgu efektiivsuse uuringu vastutav täitja **Kaire Põder** ning haridus- ja teadusministeeriumi (HTM) hariduskulude analüüsi töörühma juht akadeemik **Jaak Aaviksoo**.

Kaire Põder käsitles oma ettekandes „Mis mõjutab koolide tulemuslikkust?“ koolide tulemuslikkust, kuidas selle alusel koole võrrelda ning kuidas keskkond mõjutab koolide efektiivsust. Üheks väljatoodud järelduseks on see, et kui koolid saavad endale parimad õpilased valida juba varases eas, siis see üldiselt ei mõju hästi ei haridustulemustele ega ka võrdsete võimaluste tagamisele. Teisalt võib ka kodulähedane kool olla segregeerunud ka ilma selleta, et sinna lapsi valitaks – Nõmme kool, kus käivad Nõmme lapsed ja Lasnamäe kool, kui käivad Lasnamäe lapsed ongi väga erinevad koolid ainult neis piirkondades tooni andvate perede tõttu.

Jaak Aaviksoo ettekanne „Eesti hariduskulude analüüs – tähelepanekuid ja järeldusi“ käsitles hariduskulude analüüsi töörühma tööväljundit pealkirjaga „Eesti hariduskulud 2022. Hariduskulude analüüsi töörühma raport“ (Tartu, HTM 2024). Ettekandes tutvustati analüüsi lähteülesannet: Eesti hariduskulud on rahvusvaheliselt kõrgel tasemel, samas pole me aastakümneid suutnud tagada õpetajatele kokkulepitud palgataset. Analüüs pidi välja tooma selle vastuolu põhjused ja andma soovitusi kulude juhtimiseks, sh õpetajate soovitud palgataseme kindlustamiseks. Oma ettekandes tõi J. Aaviksoo esile üldised järeldused ning mõned soovitused. Olulisim oli tõdemus, et hariduse rahastamine ja sellest tulenev kulude struktuur on kujunenud isevooluteed, ilma selge haridusökonoomilise vundamendi ja asjakohaste kulumudeliteta. Rahastamine on fragmenteerunud, puudub tagasiside kulutuste tulemuslikkusele. Hariduskulude süsteemsem juhtimine (nii riigi kui kohaliku omavalitsuse tasandil) võimaldaks lahendada suurema osa struktuursetest probleemidest, sh viia õpetajate palk soovitavale tasemele. Samuti ei ole jätkusuutlik seni rakendatud investeeringute poliitika.

KÜBERTURVALISUSE KOMISJON

Moodustatud 2022
Esimees akadeemik Dan Bogdanov

Komisjonist üldiselt

Teaduste akadeemia küberturvalisuse komisjon töötab alates 2023. aastast. Küberturvalisuse komisjon tegeleb e-riigi tehnoloogiate usaldusväärsuse uuringute ning pika eesmärgina Eesti riigi teenuste küberturvalisuse tõstmisega. Komisjon uurib konkreetsete teenuste riske ning otsib viise, kuidas riskianalüüsi efektiivsust tõsta. Komisjoni kuuluvad ülikoolide ja erasektori teadlased ning Eesti riigi e-teenuste juhid. Komisjoni kutsutud teadlased katavad nii süvatehnoloogilisi kui ka ühiskondlikke aspekte. Tegevuse jooksul on institutsioonidel olnud võimalik kutsuda külalisliikmeid, kes toetavad komisjoni tööd täiendava kompetentsiga.

Komisjoni esimeseks fookusteemaks sai valimistega seotud ohtude uurimine. Enda esindaja saatsid komisjoni mitmed demokraatlike valimiste korraldamistega seotud organisatsioonid, nagu riigi valimisteenistus (RVT), vabariigi valimiskomisjon, riigi infosüsteemi amet (RIA) ning majandus- ja kommunikatsiooniministeerium. Komisjoni koosseis on avalikustatud akadeemia veebilehel.

Foto: Dan Bogdanovi erakogu

Liisa-Ly Pakosta ja Dan Bogdanov kohtumisel teaduste akadeemias 11. septembril 2024.

Komisjoni töö 2024. aastal

2024. aastal jätkas komisjon 2023. aastal alustatud ohtude analüüsi. 2024. aasta kevadeks oli komisjon läbi töötanud ligi 30 ohtu, millest kuus vajavad komisjoni liikmete hinnangul täiendavat tähelepanu. Nende ohtudega tegi komisjon põhjalikumat tööd ning pakkus välja ka täiendavad kaitsemeetmed, mille rakendamisel võiks oht olla väiksem. 2024. aasta juunis esitas komisjon ohtude kirjelduse kaaskirjaga RVT-le ja RIA-le, et kooskõlastada nende avaldamine. Augustis 2024 jõuti avaldamise kokkuleppele ning küberturvalisuse komisjoni esimene avalik riskianalüüs avaldati RIA hallatavas e-riigi koodivaramus RVT hoidlas.

Maikuus korraldas komisjon koos Cybernetica, RIA ja Euroopa Horisondi projektiga CHESS tulevikukrüptograafia konverentsi „Future Cryptography“. Konverentsi teemaks oli kvantarvutite vastu kaitsev postkvantkrüptograafia. Ettekanded ja nende salvestused on saadaval konverentsi veebilehel.

2024. aasta sügisel kohtusid komisjoni liikmed kahel korral ka justiits- ja digiminister Liisa-Ly Pakostaga, et arutada küberturvalisuse arengut Eestis ning valimiste tehnoloogiat. Komisjoni esimees kutsus ministri esinema komisjoni oktoobrikuisele konverentsile.

Oktoobris 2024 korraldas komisjon teavituskampaania ning tutvustas nii oma tööd kui ka analüüsitud ohte. Kampaaniat kajastasid Eesti tele- ja raadiokanalid ning ajalehed. Põhjalike käsitluste seast soovitab komisjoni esimees tutvuda Kuku raadio saatega „Sihik“ ning Delfi saatega „Olukorrast digiriigis“.

Teavituskampaania lõppes konverentsiga „Usaldusest ja usaldatavusest“, mis toimus Tallinnas õpetajate majas. Konverentsil andis akadeemik Dan Bogdanov koos komisjoni liikme Kristjan Kripsiga ülevaate komisjoni esimese aasta töö tulemustest. Sõnavõtuga esines ka minister Liisa-Ly Pakosta.

Foto: Rene Riisalu

Konverentsi paneelis arutleti, kuidas teha Eesti e-riigi teenuste turvariskidele kestlikku analüüsi. Vasakult: moderaator Arko Olesk, küberturvalisuse komisjoni liige Tanel Tammet, majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi küberriskide halduse juht Irina Klementi, endine küberturvalisuse komisjoni liige Liisa Past ja Neverhack Estonia juhatuse liige Ronnie Jaanhold.

Konverentsi teises pooles tutvustasid RIA, RVT ning komisjoni liige Jan Villemson valimiste uusi tehnoloogiaid ning tulevikusuundi kvantarvutite ja postkvantkrüptograafia valguses. RVT ja RIA ühisettekanne oli tähelepanuväärne selle poolest, et põhjalikumalt käsitleti ka nutiseadmete kasutamist valimistel interneti teel.

Konverentsi viimases osas kirjeldasid külalised Soomest, Lätist ja Šveitsist valimiste tehnoloogia ja e-valimiste arengut välismaal. Ettekanded olid väga harivad, komisjoni esimees tõi esile kaks tähtsat õppetundi. Esiteks, tihti küsitakse, miks teistes riikides e-valimisi ei kasutata. Ettekannetele tuginedes on üks põhjusi teiste riikide valimissüsteemide keerukus.

Näiteks on Lätis ja Šveitsi mõnes kantonis valimissedelitel ka vastuhääle andmise võimalus, mis nõuab keerukamat protokolli kui Eestis. Lisaks on Šveitsis mõnedel valimistel võimalik lisada valimissedelile omaenda kandidaadi nimi, ka selline, keda valimisnimekirjas pole. Sellise valimissüsteemi puhul on interneti teel valimiste teostamine oluliselt keerulisem kui Eesti võrdlemisi lihtsa poolthäälte loendamise puhul.

Teiseks, oluline on ka õiged rollijaotused valimiste korralduses. Näiteks on Šveitsis katsetatud nii kantonites arendatud kui ka erasektoris loodud süsteeme. Konverentsil esinenud Olivier Leclère, valimisbüroo direktori asetäitja Genfis, näitas kaardil, millised kantonid on e-valimisi kasutanud. Kuigi viimastel aastatel on selle võimaluse pakkumine vähenenud, kinnitas Leclère, et järgmistel aastatel on e-valimised taas saadaval rohkemates kantonites.

Foto: Rene Riisalu

Vasakult: valimisbüroo direktori asetäitja Genfis Olivier Leclère, küberturvalisuse komisjoni esimees akadeemik Dan Bogdanov ja Soome õigusregistrikeskuse juhtiv infoturbespetsialist Juha Mäenalusta konverentsi vaheajal.

Konverentsil tekkis ka arutelu kaugvalimiste ning posti teel valimiste üle. Paraku nentisid vestluses osalejad, et postiteenuse usaldusväärsus on nõrgenemas, sest inimesed saadavad vähem kirju ning ka ajakirjad ja ajalehed on kolinud internetti. Seega ei ole post enam selline usaldusankur, nagu ta varem mitmetes riikides oli. Komisjoni esimees akadeemik Bogdanov soovitab huvilistel lugeda ka komisjoni liikme Jan Villemsoni 2024. aastal ilmunud artiklit „Comparing security levels of postal and Internet voting“, mis võrdleb metoodiliselt kaugvalimisi posti ja interneti teel.

Kuidas edasi?

Komisjon jätkab ohtude analüüsiga ning pöörab aastatel 2024–2025 eraldi tähelepanu ohtudele, mille võimalikkus on väga madal, aga mõju oleks kriitiline. Sealhulgas kaalume näiteks ka krüptograafiat murdva kvantarvuti mõju e-valimistele. Komisjoni plaan on 2025. aastal avaldada uuendatud ohuanalüüs.

2025. aasta suveks otsustab küberturvalisuse komisjon ka teema, millega sügisel jätkatakse. Selleks alustab komisjoni esimees konsultatsioone huvipooltega juba 2025. aasta kevadel.

KESKKONNAKOMISJON

Moodustatud 2023
Esimees akadeemik Urmas Kõljalg

Keskkonnakomisjoni (KK) jaoks oli tegemist esimese tegutsemisaastaga, mille vältel jätkus komisjoni töö sihtide seadmine. Meie olulisemad tulemused ja tegevused olid alljärgnevad.

Konverents „Eesti looduse ühtne andmeruum“

15. mail 2024 toimus KK organiseerimisel Eesti teaduste akadeemia saalis konverents Eesti elusloodusе ja maapõue ühtse andmeruumi kujundamisest. Youtube'i vahendusel on konverentsi salvestust vaadatud 355 korda (30. jaanuari 2025 seisuga).

Eestis puudub täpne ülevaade, millises mahus on teadlased, harrastusuurijad, riigiametnikud ja ettevõtted loonud elurikkuse ning maapõue andmeid. Kuigi suur osa andmeinfost on loodud avaliku raha eest ja peaks olema avalikult kasutatav, ei ole see sageli nii.

Euroopa riigid on viimasel paarikümnel aastal teinud suuri jõupingutusi olukorra muutmiseks. Tänaseks on olemas mitmesugused elurikkuse ja maapõue andmestandardid. Need võimaldavad luua avalikke ja kiiresti leitava infoga keskseid linkandmete repositooriume ja andmeruume. Sellise ühtse globaalse andmeruumi parimaks näiteks ja oluliseks nurgakiviks on GBIF (Global Biodiversity Information Facility). GBIF-iga on ühinenud ka Eesti, kohustudes sellega panustama globaalsesse andmeruumi. Eestis on ülikoolide ja riigiasutuste koostöös rajatud ühtne elurikkuse ja maapõue andmeruum NATARC, kus kasutajad saavad andmed saata automaatselt GBIF-i või analüüsimiseks alla laadida.

Eesti suur probleem on aga jätkuvalt andmete vähene jõudmine linkandmetena ühisandmeruumi. Hinnanguliselt on siin loodud kümneid miljoneid elurikkuse ja maapõue andmekirjeid, millest alla poole on ava- ja linkandmetena vabalt kättesaadavad ning kasutatavad. Samas on kõik sellised andmed erakordselt olulised elurikkuse ja maapõuega seotud muutuste hindamiseks. Sellised hindamised muutuvad Euroopas, sh Eestis, aina tähtsamaks. Näiteks vajavad Euroopa kestlikkusaruandluse standardid (European Sustainability Reporting Standard) E3 ja E4 elurikkuse täppisandmeid. Selliste aruannete koostamiseks vajame ühtse andmeruumi toimimist.

Konverentsil arutati, millist ühtset looduse andmeruumi Eesti vajab ja kuidas selleni jõuda. Oluliseks tulemuseks oli teadlaste ja riigiametnike kokkulepe jätkata sellealast ühistööd. 2024. aasta sügisel toimuski KK ja kliimaministeeriumi esindajate konverentsi jätkukoosolek.

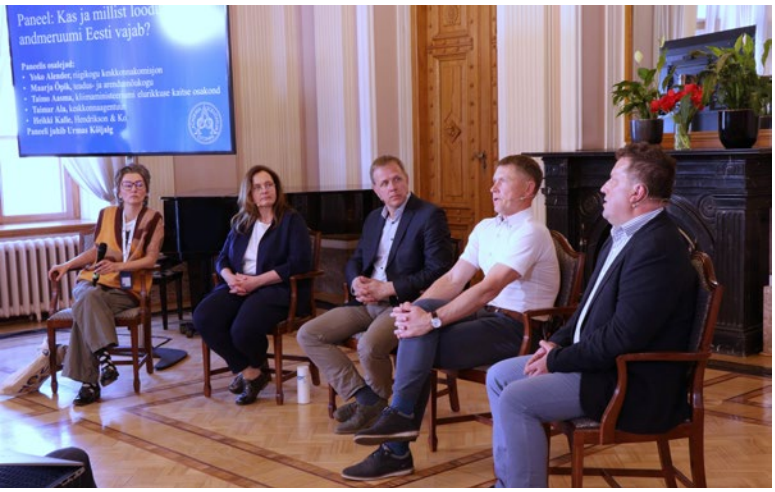

Foto: Krista Tamm × 2

Konverentsi paneelis osalesid riigi keskkonnakomisjoni esindaja, praegune kliimaminister Yoko Alender, teadus- ja arendusnõukogu esindaja Maarja Öpik, kliimaministeeriumi elurikkuse kaitse osakonna juhataja asetäitja Taimo Aasma, keskkonnaagentuuri direktor Taimar Ala ja Hendrikson & Ko juhatuse esimees Heikki Kalle.

Konverentsi kuulajad.

Eesti esindamine rahvusvahelistes organisatsioonides

Keskkonnakomisjon esindab Eestit teadusorganisatsiooni Consortium of European Taxonomic Facilities (CETAF) töös. CETAF tegeleb bioloogilise mitmekesisuse ja maateadustega seotud arhiivide teadus- ja arendustöö koordineerimisega Euroopas. KK koordineerib Eesti loodusteaduslike teaduskogude ja seotud infosüsteemi alast tööd. Teaduste akadeemia tasub Eesti osalemise liikmemaksu CETAF-is.

Toimus kaks CETAF-i aastakoosolekut. Oslos toimus 27.–28. mail CETAF-i 55. üldkoosolek, kus Eestit esindas KK esimees akadeemik Urmas Kõljalg. CETAF-i 56. aastakoosolek toimus 18.–19. novembril Madridi loodusmuuseumis. Eestit esindas siis Tartu ülikooli loodusmuuseumi direktor Sergei Põlme.

Eesti osaleb CETAF-i geoteaduste töörühmas (CETAF Earth Sciences Group), mille kõige olulisemaks tegevuseks on geoloogiliste kollektsioonide ja andmete võrgustiku GeoCAS-e arenduste koordineerimine. Komisjoni esindab selles töörühmas professor Olle Hints.

Eesti-sisene tegevus

KK teeb tihedat koostööd Eesti teaduse taristu teekaardi objekti NATARC-i partnerasutustega. NATARC-i nõukokku kuulub komisjonist akadeemik Urmas Kõljalg (Tartu ülikool), Olle Hints (Tallinna tehnikaülikool) ja Agu Leivits (keskkonnaamet). KK liikmed osalevad HTM-i juures asuva humanitaar- ja loodusteaduslike kogude ekspertnõukogu töös. Olle Hints on ekspertnõukogu aseesimees. Ekspertnõukogu ülesandeks on teha riigile ettepanekuid loodusteaduslike arhiivide töö parandamiseks ning rahastamiseks.

NAISAKADEEMIKUTE KOGU

Moodustatud 2024
Esinaine Maris Laan

Kuigi viimastel aastatel on naiste osakaal teaduste akadeemias jõudsalt kasvanud, on nad endiselt akadeemikute hulgas märgatavalt alaesindatud. Seetõttu on naisakadeemikute kogu (edaspidi kogu) institutsionaliseeritud eraldiseisva komisjonina, kuhu kuuluvad kõik teaduste akadeemia naisliikmed.

Naisakadeemikute kogu asutati jaanuaris 2024. Naised asusid tööle kohe, kuigi nende tegevuskava kinnitati alles märtsikuisel juhatuse koosolekul.

Koostöös Tartu linnavalitsusega korraldas akadeemik Krista Fischer 29. veebruaril Tartus Delta majas akadeemik Ene Ergma 80 aasta juubeli ürituse. Korraldamisel oli abiks ka akadeemik Maris Laan.

Foto: Maris Laane erakogu

Krista Fischer ja Ene Ergma viimase juubeliüritusel.

Naisakadeemikud kogunesid 2024. aasta jooksul kolmel korral ühistele aruteludele.

16.–17. juunil toimusid Heimtali muuseumis kogu kevadsuvised mõttetalgud. Ühiselt arutati arvamusfestivali paneelist osavõtu ja Ida-Virumaa gümnaasiumide külastamise plaane. Samuti arutleti teaduste akadeemia tuleviku ja rolli üle ühiskonnas seoses eesseisvate akadeemia presidendi valimistega. Vahetati mõtteid, kuidas tõsta Eesti ülikoolide atraktiivsust välismaal elavate eesti soost noorteadlaste ja üliõpilaskandidaatide silmis.

13.–15. augustil kohtuti Setomaal, kus käsitleti veel kord akadeemia tulevikuga seotud teemasid, seksuaalse ahistamise temaatikat akadeemilises kogukonnas ning Setomaa kultuuripärandit.

Foto: erakogu

Naisakadeemikute kogu Setomaal. Fotol vasakult: Anu Realo, Krista Fischer, Maris Laan, Maarja Kruusmaa, Anu Raud, Anne Kahru, Maarja Grossberg-Kuusk ja Tiina Randma-Liiv.

15.–16. novembril toimus kogu seminar Rakveres, kus arutati ettevalmistust esinemiseks Ida-Virumaa gümnaasiumides ning teaduste akadeemia arengut järgmise viie aasta jooksul ja sellesse panustamise võimalusi.

Kogu ettevõtmisel toimus 10. augustil Paide arvamusfestivali hariduse alal arutelu „Rohkem naisi reaalteadustesse!“, kus osalesid koos teiste panelistidega akadeemikud Maarja Grossberg-Kuusk ja Krista Fischer. Arutelus osalejad rääkisid oma kogemustest naisena reaal- ja tehnikateadustes, nii takistustest ja stereotüüpidest kui ka nendega toimetulekust, samuti sellest, kuidas reaal- ja tehnikateaduseid tüdrukutele atraktiivsemaks muuta. Loe ülevaadet arutelust siit ja kuula järgi siit. Arutelu tulemustest ilmus 7. septembri Postimehe veerus „Teadlase pilguga“ Maarja Grossberg-Kuuse ja Krista Fischeri sulest arvamuslugu „Reaalteadused vajavad rohkem naisi“.

20.–21. novembril külastasid naisakadeemikud Ida-Virumaa gümnaasiume ja Tallinna tehnikaülikooli Virumaa kolledžit. Neljale kohtumisele tuli neid kuulama ligi 700 õpilast ja tudengit erinevatest Ida-Virumaa koolidest. Maarja Grossberg-Kuusk ja Anne Kahru rääkisid noortele rohelistest tehnoloogiatest, Maris Laan ja Krista Fischer geneetikast ja biostatistikast ning Anu Raud ja Mare Kõiva folkloorist. Loe lähemalt.

Foto: Silja Kala

Fotol vasakult: Maarja Grossberg-Kuusk, Krista Fischer, Anu Raud, Anne Kahru, Mare Kõiva ja Maris Laan.

RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ

TOETUS TEADLASTE RAHVUSVAHELISELE KOOSTÖÖLE

Eesti teaduste akadeemia koos partnerakadeemiatega toetab teadlaste rahvusvahelist koostööd
Eesti teaduste akadeemia alustas bilateraalse teaduskoostöö toetamist juba enne Eesti iseseisvumist. Esimene koostööleping sõlmiti Poola teaduste akadeemiaga 1987. aastal. Koostööd on aastate jooksul tehtud nii individuaalsete teadusvisiitide kui ka koostööprojektide vormis. Näiteks 2024. aastal käis akadeemiatevaheliste lepingute raames Eestis seitsme riigi 30 välisteadlast, kes olid siin kokku 220 päeva, umbes samas mahus külastasid meie teadlased partnerakadeemiaid.

2024. aastal lõppes Eesti ja Ungari teadusasutuste vahel viis koostööprojekti, milles Eesti poolt osalesid Tartu ülikooli, keemilise ja bioloogilise füüsika instituudi ja Eesti kirjandusmuuseumi teadlased.

Koostööprojektide olulisimaks tulemuseks olid uued kontaktid ja süvendatud koostöösuhted. Mitu lõppenud projekti on samas formaadis kestnud juba aastaid (alates 2015. või isegi 2009. aastast) ja jätkuvad ka järgmisel perioodil (2025–2027).

2022–2024 korraldati koos konverentse ja seminare, peeti ettekandeid teaduskonverentsidel ning avaldati erinevaid väljaandeid (näiteks konverentside kogumikud) ja kõrgetasemelisi teaduspublikatsioone. Koostöö tulemusena omandati uusi teadmisi ja tehnoloogiad, tehti koos välitöid jm ning saadi partnerriigist sisendit oma teadustööle. Koos töötati välja uusi andmeanalüüsi meetodeid, oluline oli oskusteabe jagamine kolleegidega, andmekogumise ja -analüüsi võimaluste laienemine, aga ka teadustaristu ja andmebaaside vastastikune kasutus. Vastastikku osaletakse doktorantide juhendamises ja ekspertidena teadusnõukogudes. Tekkisid uued ideed edasiseks teaduskoostööks, aga on ka juba käivitatud või peagi käivituvaid koostööprojekte ning koos kirjutatud taotlusi. Osalejad tõid välja, et teaduste akadeemiate toetus lisas ühistegevustele kaalu ja prestiiži.

Arvestades et Eesti teaduste akadeemia välisvahetuse fondi aastaeelarve on vaid 20 000 eurot, on tulemused päris muljetavaldavad. Võiks isegi öelda, et tegevus on olnud kuluefektiivne. Nende vahendite eest katab Eesti teaduste akadeemia külalisteadlaste vastuvõtukulud Eestis. Meie teadlaste samad kulud välismaal rahastab partnerakadeemia. Programmi tööd suunab teaduste akadeemia välisvahetuse fondi nõukogu.

2024. aasta algul käivitus 12 uut projekti, mille raames tehakse koostööd Slovakkia, Tšehhi, Poola ja Bulgaaria teadlastega. Toimus konkurss uute, 2025. aastal alustavate Eesti-Ungari koostööprojektide leidmiseks. Akadeemia toetab ka individuaalseid visiite riikidesse, mille akadeemiatega on vastavad koostöölepingud – viimastel aastatel peamiselt Lätti, Leetu, Sloveeniasse, aga ka Belgiasse ja Rootsi.

Nii lõppenud kui ka alustavate projektide loetelu leiab akadeemia veebist.

RAHVUSVAHELISED ERIALALIIDUD

Akadeemia toetab Eesti teadlaskonna osalust rahvusvahelistes teaduslikes erialaliitudes (pidades prioriteetseks rahvusvahelise teadusnõukojaga ISC ühinenud erialaliite) ja rahvusvahelistes teadusorganisatsioonides, kattes haridus- ja teadusministeeriumi sihteraldistest organisatsioonide liikmemaksud. Eesti teadlasi esindavad neis valdkondlikud rahvuskomiteed ja teadusseltsid. Teaduste akadeemia veebilehelt leiab toetatavate erialaliitude loetelu.

TEADUSTE AKADEEMIA KIRJASTUS

Asutatud 1994
Aadress: Kohtu 6, 10130 Tallinn
www.kirj.ee või www.eap.ee
Direktor: Piret Lukkanen, tel 512 3108
E-post: piret.lukkanen@eap.ee

Eesti teaduste akadeemia kirjastus jätkas 2024. aastal koostöös Eesti ülikoolidega seitsme rahvusvaheliselt eelretsenseeritava, täielikult avatud juurdepääsuga (open access) ja juhtivates rahvusvahelistes andmebaasides kajastatud teadusajakirja väljaandmist:

- Acta Historica Tallinnensia (*diamond open access*)
- Estonian Journal of Archaeology (*gold open access*)
- Estonian Journal of Earth Sciences (*gold open access*)
- Linguistica Uralica *(diamond open access*)
- Oil Shale (*gold open access*)
- Proceedings of the Estonian Academy of Sciences (*gold open access*)
- Trames. A Journal of the Humanities and Social Sciences (*gold open access)*

Ajakirjadel on rahvusvahelised toimetuskolleegiumid ja Eesti teadusinfosüsteemis ETIS on kõik ajakirjad paigutatud kategooriasse 1.1.

Kõik ilmunud teadusartiklid on leitavad kirjastuse Elsevier referaat- ja tsiteerimisandmebaasis SCOPUS, DOAJ (Directory of Open Access Journals) ja ICI (Index Copernicus International) Journals Master List andmebaasis. Clarivate Analyticsi andmebaas Web of Science kajastab kõiki teadusajakirju, välja arvatud Linguistica Uralica.

Infot kirjastuse publikatsioonide kohta levitavad veel järgmised tuntud rahvusvahelised elektroonilised portaalid: EBSCO, The Gale Group Inc., ProQuest LLC, Airiti Inc. ja CNKI Scholar Oversea Journals.

Andmebaasis ERIH Plus on kajastatud ajakirjad Estonian Journal of Archaeology, Linguistica Uralica ja Trames. A Journal of the Humanities and Social Sciences.

Andmebaasis CEEOL on indekseeritud ajakirjad Estonian Journal of Archaeology, Linguistica Uralica, Trames. A Journal of the Humanities and Social Sciences ja Acta Historica Tallinnensia.

2024. aastal ilmus 7 ajakirja 22 numbrit, kokku 136 kirjutist, neist 2 eessõna, 110 teadusartiklit, 4 ülevaateartiklit, 5 lühiartiklit ja 2 *corrigendum*'it. Retsensioone, juubelijutte, nekrologe ja teadaandeid oli kokku 13. Traditsiooniliselt ilmusid artiklite elektroonilised versioonid enne paberajakirja ilmumist. Ajakirjade Proceedings of the Estonian Academy of Sciences, Estonian Journal of Earth Sciences ja Estonian Journal of Archaeology artiklite elektroonilised versioonid avaldati jooksvalt, vahetult pärast artikli lõplikku küljendamist.

Avaldatud tööde autoreid oli 926, neist Eesti autoreid 126 ja välismaal töötavaid autoreid 800. Kuigi Hiina autorite tööd moodustasid välisautorsusega artiklitest suurima osa, oli esindatud lai spekter riike: Albaania, Austraalia, Austria, Holland, Iisrael, India, Indoneesia, Iraan, Island, Itaalia, Jordaania, Leedu, Lõuna-Korea, Läti, Nigeeria, Pakistan, Poola, Soome, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa, Saudi Araabia, Slovakkia, Sloveenia, Suurbritannia, Taiwan, Taani, Tšehhi, Türgi, Šveits, Ukraina, USA ja Venemaa[7].

7 Ilmuvad erandlikult vaid Linguistica Uralicas, kuna Venemaa territooriumil tegutsevatelt teadlastelt tuleb väga suur osa soome-ugri keeleteaduse kaastöid.

Enamik artikleid ilmus inglise keeles. Ajakirjas Linguistica Uralica ilmus ka 17 venekeelset ja 1 saksakeelne kaastöö ning Acta Historica Tallinnensia artiklid oli nii eesti- kui ka ingliskeelsed.

Täiemahulise sõjategevuse jätkumise tõttu Ukrainas ei avaldanud teaduste akadeemia ajakirjad endiselt Venemaa ja Valgevene teadusasutustes töötavate teadlaste artikleid. Erand tehti vaid ajakirja Linguistica Uralica puhul, kus Venemaa territooriumil tegutsevatel soome-ugri vähemusrahvuste keeli uurivatel teadlastel säilis võimalus oma töid avaldada.

2024. aastal ilmusid ajakirjad järgmises mahus:

Nimetus (väljaandmise algusaasta)	Numbrite arv 2024. aastal	Kogumaht lehekülgedes	Ajakirja formaat
Acta Historica Tallinnensia (1997)	2	172	168 × 240
Estonian Journal of Archaeology (1997)	2	167	168 × 240
Estonian Journal of Earth Sciences (1952)	2	140	210 × 298
Linguistica Uralica (1965)	4	338	168 × 260
Oil Shale (1984)	4	330	168 × 255
Proceedings of the Estonian Academy of Sciences (1952)	4	415	210 × 285
Trames (1997)	4	433	168 × 240
Kokku	**22**	**1995**	

Ilmus kaks teemanumbrit:

- Acta Historica Tallinnensia, 30(2): Valgustusmõte Baltimaades. Numbri koostas Pärtel Piirimäe;
- Proceedings of the Estonian Academy of Sciences, 73(2) koosnes konverentsi „Modern Materials and Manufacturing 2023“ ettekannete laiendatud artiklitest. Numbri külalistoimetaja oli Kristo Karjust.

Ajakirja Proceedings of the Estonian Academy of Sciences kolmandas numbris avaldati kolm ülevaateartiklit Viktor Muti 100. sünniaastapäevale pühendatud konverentsi esinejatelt. Konverents leidis aset Eesti teaduste akadeemias 19. jaanuaril 2024.

Aasta alguses andis Olle Hints ajakirja Estonian Journal of Earth Sciences peatoimetaja kohustused järgmiseks viieks aastaks üle akadeemik Kalle Kirsimäele.

Andres Siirde jätkab ajakirja Oil Shale peatoimetamist veel viis aastat.

Täienes kirjastuse veeb, nüüdisajastati autoriõigusi puudutavaid tekste ja autorijuhendeid ning lisati:

- tehisintellekti kasutamist puudutavad juhendid nii autoritele kui ka retsensentidele;
- käsikirjade eeltrükiserveritesse üleslaadimise poliitika (*preprint policy*);
- soovitused artiklites sisalduvate andmete kättesaadavuse deklareerimiseks (*data availability statement*);
- uus tehniline võimekus – artiklite veebiversioonidele saab alates aprilli lõpust lisada täiendavaid elektroonilisi materjale (*supplementary materials*), mis varustatakse ka DOI-numbritega.

2021. aastal alanud digiarhiivi tööd jõudsid lõpule 2024. aasta suvel ning kirjastuse digiarhiivist leiab nüüd kõik akadeemia ajakirjades ilmunud artiklid alates 1952. aastast. Kokku digiteeriti ja varustati unikaalse digitaalse identifikaatoriga ehk DOI-ga (*digital object identifier)*12 339 artiklit. Artiklite täistekste on võimalik lugeda kirjastuse veebis ja alla laadida PDF-vormingus. Vanad ajakirjad digiteeris Tallinna ülikooli akadeemiline raamatukogu. Ülejäänud tööd – digifailide eraldamine artiklite kaupa, artiklite varustamine DOI-ga, nende registreerimine andmebaasi Crossref ja arhiveerimine kirjastuse digiarhiivi – tegi kirjastuse töötaja Kaarle-Kullervo Klaus.

2024. aastal jätkas kirjastus väljaannete „Eesti teaduste akadeemia aastaraamat. Faktid ja arvud“, „Eesti teaduste akadeemia sõnas ja pildis“, „Estonian Academy of Sciences Yearbook“ ja „Eesti Vabariigi preemiad“ keeletoimetuse, küljenduse ja trükkimise korraldamist ning viimase teose puhul anti teaduspreemia laureaatide artiklitele ka DOI-d.

Kirjastus andis 2024. aastal välja ka Eesti kodu-uurimise seltsi aastaraamatu ning varustas DOI-numbritega Emakeele Seltsi aastaraamatu 69 (2023) teadusartiklid.

Põnevaid sõnumeid Eesti teaduste akadeemia kirjastuse teadusajakirjade 2024. aasta artiklitest või teemanumbritest.

Proceedings of the Estonian Academy of Sciences
Jaak Järv, peatoimetaja

Ajakirjas Proceedings of the Estonian Academy of Sciences aastal 2024 ilmunud silmapaistva artikli „Four decades of research on Viktor Mutt's neuropeptides with focus on galanin“

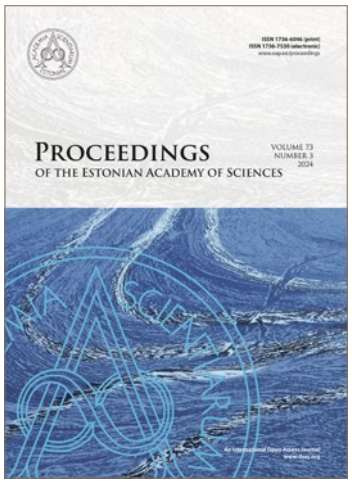

kirjutasid Tomas Hökfelt, Swapnali Barde, Wen Zhong, Zhi-Qing David Xu ja Pēteris Alberts.

Ülevaateartikkel põhineb professor Tomas Hökfelti Eesti teaduste akadeemia seminaril 2024. aasta jaanuaris peetud ettekandel, mis oli pühendatud professor Viktor Muti 100. sünniaastapäevale. Viktor Mutt oli üks väljapaistvamaid eesti teadlasi, kelle teadlastee meditsiiniteaduste ja biokeemia vallas kulges Karolinska instituudis Rootsis. Ta oli Rootsi kuningliku teaduste akadeemia liige ja USA rahvusliku teaduste akadeemia välisliige. Viktor Mutt on pälvinud rohkelt rahvusvahelist tunnustust ning valitud 1990. aastal Tartu ülikooli audoktoriks.

Artiklis antakse ülevaade Viktor Muti poolt avastatud neuropeptiididest ning nende tähendusest, sealhulgas neuropeptiid galaniini bioaktiivsusest. Lisatud on ka mõned Hökfelti isiklikud mälestused koostööst Viktor Mutiga. Antakse ülevaade neuropeptiidide toimemehhanismidest ning neurotransmitterite ja neuropeptiidide koostoimest. Autorid analüüsivad galaniini signalisatsioonisüsteemi võimalikku seotust valu ja depressiooni nähtudega. Erilist tähelepanu pööratakse galaniini esinemisele ja toimele roti ja inimese *locus coeruleus*'es. Surmajärgsed inimajuuuringud on võimaldanud iseloomustada galaniini ja teiste peptiidide rolli normaalses prefrontaalses ajukoores, aga ka depressiooniga patsientide ajus. Ülevaates arutletakse täiendavate võimaluste üle valu ja depressiooni ravimeetodite arendamiseks galaniinergiliste mehhanismide abil. Ühtlasi käsitletakse mõningaid USA toidu- ja ravimiameti poolt heaks kiidetud migreeniravimeid, mis põhinevad muudel bioaktiivsetel peptiididel. Kokkuvõttes märgivad autorid, et neuropeptiidide edasised uuringud võivad kaasa aidata närvisüsteemi haiguste ravile.

Linguistica Uralica
Gerson Klumpp, peatoimetaja

Meie läänemeresoome sugulaskeelte uurimistöid esindasid Linguistica Uralicas 2024. aastal liivi, isuri, karjala ja vepsa keele alased artiklid. Uurimisteemad olid fonoloogia, morfoloogia, morfosüntaks ja leksikoloogia. Artiklis „Unveiling Tonal Contrasts in the Baltic Region: Exploring stød in Livonian Spontaneous Speech", mille autorid on Tuuli Tuisk (Tartu ülikool) ja Nicolai Pharao (Kopenhaageni ülikool), käsitletakse püsi- ja katketooniga sõnade toonivastandust. See nähtus on korduvalt huvi äratanud, sest ühendab liivi keelt nii tema naabri läti keelega kui ka laiemas Läänemere piirkonnas taani keele *stød*'iga. Autorid avastasid liivi keele häälduses kõnelejate individuaalseid erinevusi, sealhulgas selgeid meeste ja naiste kõne erinevusi. Anna Schwarz ja Fjodor Rožanski (Tartu ülikool) jätkavad isuri keele Soikkola murde asesõnade süsteemi vaatlust (vt Anna Schwarz, Fedor Rozhanskiy, 2022, The pronominal system of Soikkola Ingrian: personal, demonstrative, reflexive and reciprocal pronouns and their variation; Elena Markus, Fedor Rozhanskiy 2023, Functions of demonstrative pronouns in contemporary Soikkola Ingrian) artikliga „Interrogative/Relative, Indefinite, and Negative Pronouns and their Variation". See asesõnade morfoloogiliste erinevuste üksikasjalik analüüs on huvitav nii isuri keele vaatepunktist kui ka teiste läänemeresoome keelte jaoks. Vepsa keele morfosüntaktilise analüüsi esitab Polina Oskolskaja (Tartu ülikool) artiklis „Impersonal Forms in Standard Veps". Vepsa kirjakeeles võib täheldada impersonaali vormide ja mitmuse 3. isiku vormide kontaminatsiooni: impersonaali vorme kasutatakse mitmuse 3. isiku korral (nt *lapsed magataze* 'lapsed magavad') või vastupidi mitmuse 3. isiku vorme impersonaali tähenduses (nt *kirvest plakutaba kurikol* 'kirvest taotakse kurikaga'). Peamised tegurid, mis määravad nende vormide kasutamise, on kontekst ja eitav kõne. Leksikoloogilistes uurimustes vaadeldakse karjalakeelseid haiguste nimetusi, mis sisaldavad sõna *nenä* 'nina' (Tatjana Paškova artiklis „Народные названия болезней с компонентом *nenä*

’нос’ в карельском этноязыковом пространстве“) ning sünagoogi tähistamist Matteuse ja Markuse evangeeliumi karjala- ja vepsakeelsetes tõlgetes (Daniil Balandini ja Tatjana Paškova artiklis „Вербализация концепта «синагога» в Евангелиях по Матфею и по Марку на вепсском и карельском языках“).

Estonian Journal of Earth Sciences
Kalle Kirsimäe, peatoimetaja

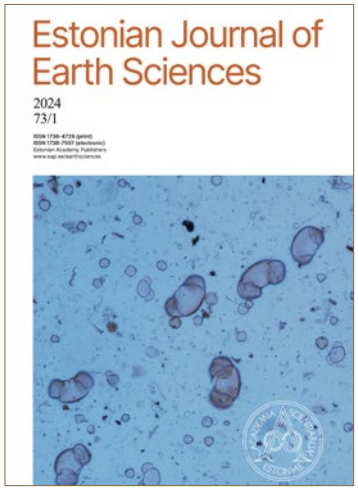

Estonian Journal of Earth Sciences avaldas 2024. aasta kahes numbris 13 artiklit autoritelt nii Eestist kui ka Rootsist, Hiinast, Saksamaalt, Lätist, Poolast, Ukrainast, Šveitsist ja Norrast, aga ka Lõuna-Koreast ja Suurbritanniast. Ajakirja kaastööde teemad katsid mitmesuguseid maateaduste teemasid alates paleontoloogiast ja sedimentoloogiast kuni tektoonika ja mereteaduseni.

Kesksel kohal oli aasta jooksul paleontoloogia mitme uue fossiililiigi kirjeldamisega, nagu näiteks Eestis leitud väljasurnud meriliilia (krinoidi) liik *Euspirocrinus varbolaensis* sp. nov., aga ka uue käsijalgsete perekonna *Alichovella* väljaeraldamine. Samuti selgitati Pļaviņase kihistu settekeskkondade dünaamikat Balti Devoni basseinis Lätis ja uuriti Väinamere aluspõhja reljeefi geoloogilist arengulugu.

Kõrvuti geoloogiateemadega on ajakirjas läbivalt esindatud mereteadused, mis käsitlesid lainemudelite kasutatavuse analüüsi liigestatud rannikutel ja tuulekiiruse mõju veealuse ümbrusheli tasemetele.

Ajakirjas 2024. aastal ilmunud lugudest väärib esiletõstmist Fatemeh Najafzadeh ja Tarmo Soomere kaastöö aasta esimeses numbris – „Impact of changes in sea ice cover on the wave climate of semi-enclosed, seasonally ice-covered water bodies at temperate latitudes: a case study in the Gulf of Riga“ –, milles autorid analüüsivad jääolude muutumise mõju parasvöötme poolsuletud ja hooajaliselt jääga kaetud veekogude lainekliimale ja seeläbi rannikuprotsesside hoogustumisele kiireneva kliimamuutuse tingimustes Liivi lahe näitel. Jätkuva kliimasoojenemise paratamatuks tulemuseks on jäävaba Läänemeri, mida ilmestab hästi just 2024/2025. aasta erakordselt soe talv. Jäävabade olude analüüs viitab, et kuigi tuule tugevus ja lainete omadused mere jäätumisel ning jäävabal perioodil on küll sarnased, siis talvise jääkatte puudumisel suureneb oluliselt – tulevikus 40–60% – lainete poolt randa kantav kumulatiivne energiavoog, mis intensiivistab lainete põhjustatud rannaprotsesse. Seega võib lainetuse energia kasvav surve koos käivitunud veetasemete tõusuga hakata üha olulisemalt mõjutama rannikute erosiooni, eriti just aastaaegadel, mil seni kaitses randa merejää.

Estonian Journal of Archaeology
Valter Lang, peatoimetaja

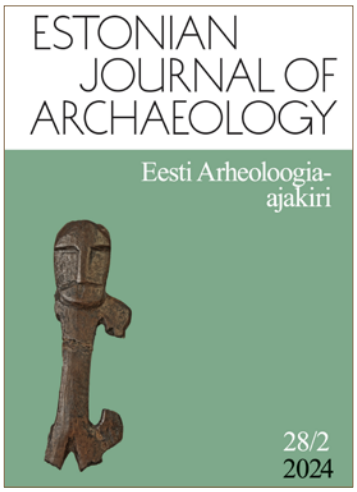

Estonian Journal of Archaeology 28. aastakäik (2024) sisaldas kaht sisukat numbrit. Kuusteist autorit Eestist, Lätist, Leedust, Soomest ja Hollandist avaldasid kokku kuus artiklit kivi-, pronksi- ja rauaajast ning ajaloolisest ajast kuni 17. sajandini. Enamik artikleid käsitleb huvipakkuvaid esemetüüpe, kuid leidub ka uurimus hobuseliha tarvitamisest pronksiaegse Iru kindlustatud asula näitel, Lõhavere kuulsa käsitöövaka metallesemete materjalist ning meie muinasaja lõpu võimsaima linnuse, Varbola võimalikust funktsioonist toonases asustushierarhias ja poliitilises süsteemis.

Eesti laiemale lugejaskonnale – mõistagi lisaks erialaspetsialistidele – pakub kindlasti suurt huvi Kristo Siigi uurimus Varbola Jaanilinna kohta. Kuigi tegu on ühe suurima esiajaloolise kindlustusega kogu Baltikumis, on uurijaid ikka kummastanud selle perifeerne asukoht eemal tihedamatest ja põlisematest asustustuumikutest. Autor võtab selle arusaama lähema vaatluse alla ning püüab GIS-analüüsi abil näidata, et Varbola positsioon ei erinegi väga palju teiste Harju- ja Läänemaa linnuste suhtest ümbritsevasse asustusvõrku. Kuna Taani hindamisraamatu suur Eestimaa nimistu ei kata kogu Varbola oletatavat tagamaad muistsel Läänemaal, võetakse siin asendusväärtustena appi andmestikke viljakate muldade leviku, teadaolevate asulakohtade ja matmispaikade ning varauusaegsete mõisate paiknemise

kohta. Nende võrdluste ja arutluskäikude tulemuste relevantsuses võib ju kahelda, kuid alternatiivset vaatenurka ja mõtlemisainet edaspidiseks pakub Siigi uurimus kindlasti. Sama võib öelda ka autori arutelu kohta Varbola linnuse funktsiooni üle, st kas tegu oli tavalise võimukeskuse – nagu meie teiste linnuste kohta enamasti arvatakse – või millegi eripärase, näiteks kaubitsemiskohaga. Artiklis pooldatakse esimest varianti, seostades Varbolat Lodede kui arvatavalt kohalikku päritolu suguvõsa valdustega. Tundub, et ajalooliste ja arheoloogiliste allikate lünklikkus on jätnud ehk liiga palju tõlgendamisruumi, kuid ainuüksi diskussiooni jätkamine ja loodetavasti ka elavdamine meie muinasaja lõpu asustushierarhia ja poliitiliste struktuuride üle on igati tervitatav.

Acta Historica Tallinnensia teemanumber Baltimaade valgustusmõtte ajaloost
Marek Tamm, peatoimetaja

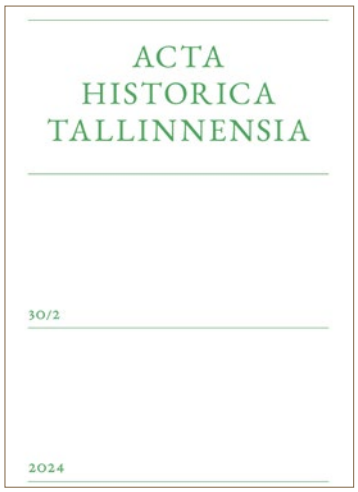

2024. aasta viimane Acta Historica Tallinnensia number oli pühendatud Baltimaade valgustusmõtte ajaloole. Teemanumbri koostas Tartu ülikooli mõtteajaloo professor **Pärtel Piirimäe** ja see sisaldab kokku viit artiklit. Numbri avas koostaja sissejuhatus, mis tutvustas valgustuse põhijooni ja selle mõju Baltikumi ajaloos. Valgustuse puhul saab rääkida esmalt enesevalgustusest – haritlaste pürgimisest mõistuspärasema toimimise ja seeläbi suurema täiuslikkuse ja õnnelikkuse suunas. Sellele järgnes aga rahvavalgustus, mis ongi teemanumbri fookuses – kohaliku elanikkonna (hinge)harimine, tsiviliseerimine ning õigusliku ja majandusliku olukorra parandamine. Koostaja sõnutsi on teemanumbri eesmärk avardada seniseid teadmisi Baltimaade valgustusajastust, pöörates tähelepanu mõningatele seni napilt käsitletud žanritele, teostele ja ideedele, mis aitavad mõtestada kohalikku valgustust kui ideelist liikumist selle mitmekesisuses ning üleeuroopalistes seostes.

Sissejuhatusele järgnes Tartu ülikooli teadlaste **Tiina-Erika ja Meelis Friedenthali** artikkel 1710. aastal ilmunud David Kellneri värsivormis palveraamatust, mida on analüüsitud seni vähe akadeemilist tähelepanu pälvinud palveraamatute traditsiooni kontekstis. Valgustusliku maailmapildi levikut kiriku vahendusel käsitleb ka teaduste akadeemia Underi ja Tuglase kirjanduskeskuse vanemteaduri **Aira Võsa** artikkel 18. sajandi lõpu ja 19. sajandi alguse Eesti-, Liivi- ja Kuramaa kirikulauluraamatutest, mis olid Piibli kõrval kõige enam tarvitatud raamatud talurahva lugemislaual. Autor näitas, kuidas valgustusteoloogia tuules üritati ka kirikulaulu vabastada dogmaatilistest kammitsatest ning keskmesse seati kristlase isiklik elu ja eetiline käitumine. **Pärtel Piirimäe** artikkel uuris mõiste „vabadus“ erinevaid tõlgendusi pärisorjuseteemalises poleemikas, mille käivitas Peterburi vaba ökonoomilise seltsi 1766. aasta esseekonkurss. Konkursitööde analüüs aitas paigutada Baltimaade valgustuse laiemasse Vene impeeriumi ja Euroopa valgustuse konteksti, sest võistlustöid laekus autoritelt üle kogu Euroopa, sh mitu tööd ka Liivimaa kirjameestelt. Artikkel keskendus pärisorjuse ühe varasema kriitiku, Torma pastori Johann Georg Eiseni vabadusekäsitlusele, mille radikaalsus ilmneb võrdluses esseekonkursi võidutööde vabadusekontseptsioonidega. Tartu ülikooli nooremteadur **Kadi Kähär-Peterson** näitas oma artiklis, kuidas Garlieb Merkel aitas vahendada Šveitsi ja Šoti valgustust saksakeelsele publikule Baltikumis, tõlkides saksa keelde J-J. Rousseau ja D. Hume'i käsitlused ühiskondlikust lepingust. Kähär-Peterson analüüsis, kuidas Merkel rakendas Rousseau ja Hume'i käsitlustest inspireeritud alglepingu mõistet Liivimaa pärisorjuse kritiseerimiseks. Teemanumbri viimane artikkel Läti ülikooli kirjandusloolase **Simona Sofija Valke** sulest võttis vaatluse alla valgustusajastu kommunikatsiooniruumi Baltimaades, keskendudes teadetele Prantsuse revolutsioonist ja revolutsioonikirjandusest Miitavi (Jelgava) ajalehes Mitauische Zeitung aastatel 1789–1795. Artikkel analüüsis põhjalikult Mitauische Zeitungis ilmunud teadaandeid Kuramaa raamatupoodides ja laenuraamatukogudes kättesaadava revolutsioonikirjanduse kohta.

Oil Shale
Andres Siirde, peatoimetaja

Oil Shale, maailma ainuke üksnes põlevkivi teemadele ja probleemidele pühendatud teaduslik-tehniline ajakiri, avaldab artikleid põlevkivi geoloogiast, tekkimisest, tehnoloogiatest, energeetikast, keemiast, ökoloogiast ja majanduslikest aspektidest. Euroopa roheline kokkulepe, mille eesmärk on muuta Euroopa 2050. aastaks kliimaneutraalseks, küll vähendab põlevkivi teadusuuringuid nii Eestis kui maailmas, kuid sellele vaatamata jätkas Oil Shale ilmumist neli korda aastas.

Ajakirjas 2024. aastal avaldatud artiklite autorid olid Hiinast, Eestist, Türgist, Jordaaniast ja Kasahstanist. Kõik artiklid pakuvad huvi ja sisaldavad uusi teadmisi

põlevkivi termilise ja keemilise töötlemise, kaevandamistehnoloogiate, keskkonnateemade, uute põlevkivimaardlate jms kohta.

Esile tuleks tõsta 2024. aasta teises numbris ilmunud artiklit „Haruldaste muldmetallide määramine põlevkivituhast“, autoriteks Jordaania teadlased Omar S. Al-Ayed (kuulub ka meie ajakirja toimetuskolleegiumi), Merania K. Qawaqneh ja Eyad S. M. Abu-Nameh. Artiklis käsitletakse haruldaste muldmetallide olemasolu uuringut seitsme Jordaania põlevkivileiukoha tuhaproovides. Proovidest tuvastati 15 muldmetalli, mille kogus oli olenevalt piirkonnast vahemikus 8,7–74,37 ppm. Raskeid muldmetalle leidus palju vähem kui kergeid muldmetalle.

Nõudlus haruldaste muldmetallide järele kasvab kogu maailmas ja Eesti on nende tootmises suurim haruldaste metallide ja haruldaste muldmetallide tootja Euroopas. Siiani ei ole Eestis haruldaste muldmetallide varusid uuritud, kuid seoses Eesti fosforiidi võimaliku kasutuselevõtuga muutub teema kindlasti aktuaalseks. Fosforiidiuuringutega kaasnevad paratamatult ka graptoliitargilliidi ja põlevkivide uudsed uuringud. Paradigmad on küll muutunud, kuid Oil Shale teeb kõik endast oleneva, et olla jätkuvalt põlevkiviuuringute teadusartiklite lipulaev. Meie kohus on kajastada uusi tehnoloogiaid, mis võimaldaksid kasutada põlevkivi efektiivselt ja keskkonnasäästlikult.

Tramese 2024. aasta säravaim artikkel
Urmas Sutrop, peatoimetaja

Valisin Trameses avaldatud artiklitest 2024. aasta säravaimaks Kripjakevitši-nimelise Urkaina uuringute instituudi õpetlaste Khrystyna Mereniuki ja Illia Parshyni artikli „Sõjaliste üksuste sümboolika: keskaegse Kõjivi-Vene (Russi) kujundite kasutamine Vene-Ukraina sõjas“.

Artikli eesmärk on analüüsida Kõjivi-Vene (Russi) tähtsust Ukraina sõjalises mälus, mis kajastub tänapäevaste sõjaväeosade nimetustes. „Russi pärandi“ kasutamine Vene-Ukraina sõja ajal ideoloogilises vastasseisus on olulise tähtsusega. Ukraina praktikas, mille kujundab üsna Ukraina-keskne arusaam Russist, hoitakse keskaegseid valitsejaid ja väejuhte palju suuremas lugupidamises kui Venemaal. Ukraina relvajõudude üksikute brigaadide tänapäevased nimed on seotud Russi silmapaistvate valitsejate ning hiliskeskaegsete Ukraina või Leedu kuulsate tegelastega. Kuigi kasakate ajastu või Ukraina vabadusvõitluse 1917–1921 esindajate nimelisi väeüksusi on rohkem kui varasemaid, tekitab viide Russi vürstiajale sõjalist uhkust. Enamik selliseid pühendusnimesid on seotud vastupanuga polovetside, mongolite ja moskoviitide vastu. See joonistab välja selge idaga vastuseisu vektori, mis tänapäeva tegelikkuses vastab täielikult vajadusele võidelda Vene vägede vastu.

Venemaa kogemus ajaloolise mälu kasutamisest Russi kohta on erinev. Ideoloogilises propagandas kasutatakse venelaste, ukrainlaste ja valgevenelaste ühtsuse kontseptsiooni sagedamini kui vana nõukogude kuvandit „kolme vennasrahva hällist“. Näiteks õigustab Vene propaganda Krimmi poolsaare püha tähtsust ja okupeerimist Russi elanike ristimisega Krimmis. Kremli eliiti huvitab Russ ennekõike kui religioosne kontseptsioon ning õigeusu vastuvõtmise ja levitamise paik ja kui „väidetav“ alus territoriaalseteks pretensioonideks Ukrainale. Venemaal rõhutatakse ajaloolise pärandi puhul Novgorodi vürsti ning Kuldhordi khaani vasallina Kõjivi suurvürsti Aleksander Nevski ja Moskva ning Vladimiri suurvürsti Dmitri Donskoi kujusid. Samas ei seostata neid vürste Kõjivi riigi toimimisega. Venemaa ja Ukraina mälupoliitika on lahknenud, seejuures pöördub Ukraina pool aktiivselt Russi mineviku poole, tuues seda perioodi esile kui muistse Ukraina riikluse ja kohalike sõjaliste traditsioonide kujunemisperioodi.

UNDERI JA TUGLASE KIRJANDUSKESKUS

Asutatud 1993. aastal (muuseumiosakond, endise nimetusega Friedebert Tuglase majamuuseum, asutatud 1971. aastal)

Töötajaid: 21, neist 18 teadustöötajat
Aadress: Kohtu 6, 10130 Tallinn
Muuseumiosakond: Väikese Illimari 12, 11623 Tallinn
Koduleht: utkk.ee
Direktor: Jaan Undusk, 644 3147, jaan@utkk.ee
Teadussekretär: Marin Jänes, 644 3147, marin@utkk.ee

Eesti teaduste akadeemia Underi ja Tuglase kirjanduskeskus (kirjanduskeskus) on teadus- ja arendusasutus, mille põhiülesanne on kogu eestikeelse ja varasemal ajal Eesti alal viljeldud mitmekeelse baltisaksa kirjakultuuri uurimine ning teoreetiline mudeldamine, et teha ajalooline Balti ja hilisem Eesti kirjaruum nähtavaks, huvipakkuvaks ning teiste seda tüüpi ruumidega võrreldavaks ka rahvusvahelises teaduspildis.

Kirjanduskeskuse olulisimad uurimisvaldkonnad on:
- eesti kirjandus ja kultuur 20. ja 21. sajandil;
- varasem eesti ja baltisaksa kirjasõna 13.–19. sajandil, Baltikumi saksa- ja ladinakeelse kultuuri osa moodsa eesti kultuuri kujunemisel;
- eesti kirjakultuuri identsusloome mehhanismid (iseteke, kultuuriülekanne ja põimumine);
- retoorilised ja diskursiivsed alusuuringud Euroopa ja Eesti kultuuri kirjeldamiseks;
- keskkonnahumanitaaria.

Kirjanduskeskus koosneb teadusinstituudist ja muuseumiosakonnast (muuseum), mille teadus- ja arendustöö on omavahel tihedalt ja olemuslikult seotud. Muuseum paikneb Marie Underi ja Artur Adsoni ehitatud majas, kuhu pärast nende sõja jalust Rootsi põgenemist said elama tulla sõjas kodu kaotanud Elo ja Friedebert Tuglas. Viimane pärandas maja teaduste akadeemiale, et asutada seal majamuuseum-uurimiskeskus ja sel põhimõttel töötab muuseum ka praegu. Muuseumi kureerida on unikaalne eri aegadest pärit kultuurikogu, mis sisaldab aardeid Adsoni ja Underi eelkõige väliseesti perioodi pärandist, Tuglaste raamatu-, foto-, käsikirja- ja kunstikogust, Eesti kultuurfondi Ameerika Ühendriikides kunstikogust ning kunsti- ja kirjanduskriitiku Paul Reetsi kultuurikogust. Muuseum täidab jätkuvalt Tuglase soovi, et nii juhuslikult uudistama tulnud külastaja kui ka arhiividesse sukeldunud teadlane tunneksid end nõnda, nagu oleksid tulnud külla ühte vaimuaardeid tulvil kodusse.

PUBLIKATSIOONID

Kirjanduskeskuse töötajatelt ilmus 2024. aastal 33 teadusartiklit, millest 23 olid eesti-, 7 inglis- ja 3 saksakeelsed. Eelkõige andsid neis tooni kirjanduskeskuse juhitavate teadusprojektidega „Tsiviliseeritud rahvuse teke: dekadents kui üleminek 1905–1940“ (PRG1667, projektijuht Mirjam Hinrikus) ja „Kokkupuuted, üleminek, muutus: *nobilitas haereditaria ac litteraria* varauusaegse kirjanduse väljakujunemisel Poola ja Rootsi Liivimaal“ (PRG1926, projektijuht Kristi Viiding) seotud teemad, aga käsitlemist leidsid ka teised eesti rahvuskirjanduse ja humanitaarse kirjasõna seisukohalt olulised küsimused.

Sel aastal nõudis lausa kuues artiklis avaldatu põhjalikku uurimistööd välisriikide arhiivides ja raamatukogudes kohapeal, sest kuigi palju materjale on digiteeritud või on

võimalik eri teid pidi Eestisse tellida, on ikka veel leidmist ja uurimist ootavaid materjale, mille olemasolust ei pruugi keegi teadlikki olla. Tööd tehti Läti, Poola, Rootsi, Saksamaa, Taani, Tšehhi ja Inglismaa mäluasutustes. Oleme tänulikud Eesti teaduste akadeemiale ja Tšehhi teaduste akadeemiale, kes toetasid oma teadlasvahetuse mobiilsusprogrammist Kristi Viidingu varauusaegsete kriiside jäädvustamise alast uurimistööd Praha mäluasutustes. Samuti täname rahvusarhiivi rahvuskaaslaste programmist eraldatud toetuse eest, mille abil sai Elle-Mari Talivee tutvuda Londoni ja Cambridge'i mäluasutustes meie naisliikumise, sotsiaaldemokraatia ja -hoolekande ühe rajaja Minni Kurs-Oleski Londoni-aastate materjalidega.

Lisaks üksikartiklite avaldamisele panustasid kirjanduskeskuse töötajad kirjanduse ja interdistsiplinaarselt ka teiste teadusharude uurimisse kahe ajakirja erinumbri eestvedamise teel. Aasta algul ilmus ajakirja Keel ja Kirjandus kirjandusliku dekadentsi erinumber (toimetajad Mirjam Hinrikus ja Merlin Kirikal), mis sisaldas aasta varem toimunud kirjanduskeskuse, Eesti kunstiakadeemia ja Tallinna ülikooli konverentsi „Dekadents eesti kultuuris: tõlge ja tõlgendus" ettekannete põhjal valminud artikleid. Aasta lõpul jõudis lugejateni ajakirja Kunstiteaduslikke Uurimusi ökoulmet käsitlev erinumber (toimetajad Elle-Mari Talivee ja Tartu ülikoolist Ene-Reet Soovik), mis põhineb kirjanduskeskuse muuseumi aias juba mitu suve toimunud aiaseminaride sarjal, mida kirjanduskeskus korraldab koos Tartu ülikooli semiootika osakonna ja keskkonnaajaloo keskusega KAJAK.

2024 ilmus Keele ja Kirjanduse teemanumber kirjanduslikust dekadentsist, mis sisaldab Underi ja Tuglase kirjanduskeskuse, Eesti kunstiakadeemia ja Tallinna ülikooli konverentsi „Dekadents eesti kultuuris: tõlge ja tõlgendus" ettekannete põhjal valminud artikleid.

Peale eelretsenseeritud teaduspublikatsioonide ilmus kirjanduskeskuse töötajatelt ka kirjatöid, mille publikuks on laiem avalikkus. Nii avaldati aasta jooksul 13 leksikonikirjet, 7 populaarteaduslikku artiklit ning 16 raamatuarvustust, ajaleheartiklit ja muud kirjutist; mõttekirjandusest vahendati eesti lugejale Friedrich

Underi ja Tuglase kirjanduskeskuse muuseum korraldab koostöös Tartu ülikooli semiootika osakonna ja Tallinna ülikooli kureeritava keskkonnaajaloo keskusega KAJAK-i seminarisarja, mis suhestab kultuuri ja ökoloogiat ning tõukub muuseumi pika kirjandusliku ajalooga aiast. 2024. aastal ilmus esimene seminare koondav trükis – Kunstiteaduslike Uurimuste ökoulme erinumber.

Nietzsche tekste. On rõõm, kui kirjanduskeskuse töötajate tööd tunnustatakse – kevadel valis ajakiri Looming Elle-Mari Talivee ja Marin Jänese artikli „Kirjaniku teekond 1905–1917" aasta parimaks artikliks (kuula ka saadet „Loomingu raadio", kus Elle-Mari Talivee kõneleb Tuglasest).

Ajakiri Looming valis Underi ja Tuglase kirjanduskeskuse töötajate Elle-Mari Talivee ja Marin Jänese artikli „Kirjaniku teekond 1905–1917" aasta parimaks. Artikli keskmes on Friedebert Tuglase elu pärast 1905. aasta sündmustes osalemist, millele järgnesid rännuaastad eri maades, mil Tuglas vahetas nime, passi, väliseid maneere ja asupaika ning leidis kirjutamiseks ainest ja võimalusi. Pildil on artikli esimene mustand.

Täielik loetelu kirjanduskeskuse töötajate publikatsioonidest on leitav Eesti teadusinfosüsteemis publikatsioonide rubriigist, neist vaba juurdepääsuga artikleid saab lugeda kirjanduskeskuse tekstiaidast.

ÜRITUSED

Kirjanduskeskuse eestvedamisel toimus aasta jooksul 12 teadusüritust. Neist suurima kandepinnaga oli koostöös Tšehhi teaduste akadeemia filosoofia instituudiga Prahas

korraldatud konverents moskoviitide kujutamisest varauusaja kirjandustekstides „Representing Muscovites in Early Modern Textual Cultures“, kus esines 18 varauusaja uurijat maailma eri paigust.

Seitsmendat aastat toimus kirjanduskeskuse muuseumi aias aiaseminar, mida kirjanduskeskus korraldab koos Tartu ülikooli semiootika osakonna ja keskkonnaajaloo keskusega KAJAK. Seekord peetud 11 ettekande fookuses oli, kuidas käsitlevad kirjandus ja kunst käimasolevaid keskkonnamuutusi, ohustatust ja väljasuremist, ent ka taastumist ja jätkusuutlikkust ning missuguseid vanu ja uusi viise ellujäämiseks ja hakkamasaamiseks saab neist leida.

Palju huvilisi tõi kokku juba 12. korda toimunud kirjanduskeskuse ja Eesti lastekirjanduse keskuse ühisseminar „Laps kirjanduses“. Seminaril peetud 12 ettekannet käsitlesid laste- ja noortekirjanduse tõlkeid eesti keelde, aga ka meie laste- ja noorteraamatute vahendamist teistesse kultuuridesse, samuti tõlkimise ja raamatuillustratsiooni kokkupuutekohti.

Kogu aasta vältel toimusid regulaarselt teadusprojekti „Tsiviliseeritud rahvuse teke: dekadents kui üleminek 1905–1940“ avalikud teadusseminarid. Suvel toimus Käsmus ka kahepäevane projekti töötuba „*Fin de siècle*’i dekadents kui üleminek ja rahvuslus: eesti ja soome juhtumiuuringud“, kus pidasid ettekanded 12 soome ja eesti dekadentsi ja rahvusluse spetsialisti eri distsipliinidest.

Foto: Merlin Kirikal

26.–28. augustil toimus Käsmu loomemajas kirjanduskeskuse dekadentsiprojekti töötuba „*Fin de siècle*’i dekadents kui üleminek ja rahvuslus: eesti ja soome juhtumiuuringud“, kus peeti 12 ettekannet inglise, soome ja eesti keeles.

Kirjanduskeskuse töötajad esitlesid oma teadustöö tulemusi ka arvukatel teistel Eesti-sisestel ja rahvusvahelistel konverentsidel ja seminaridel. Kokku peeti 44 ettekannet, neist pooled Eestis ja pooled välismaal. Eri projektide ja stipendiumide toel osaleti ettekannetega teaduskonverentsidel 12 välisriigis – enim, 7 ettekannet peeti Saksamaal ning vähemalt 2 Lätis, Leedus, Poolas ja Tšehhis. Oma uurimistulemustest räägiti ka väljaspool Euroopat, näiteks kõneldi kultuuridevahelise germanistika konverentsil Souli rahvuslikus ülikoolis baltisaksa kirjandusest ja Põhja-Euroopa metsa ajaloole pühendatud e-konverentsisarjas Mehhiko rahvuslikus ülikoolis kaasaegses eesti kirjanduses peegelduvast murest looduskeskkonna pärast.

Foto: erakogu

10.–12. aprillil toimus Tallinna ülikoolis esimene Eesti humanitaarteaduste aastakonverents „Tulevikuhumanitaaria: kuidas humanitaarteadused kujundavad ühiskonda pöördeliste muutuste ajastul“, kus kirjanduskeskuse töötajad tegid posterettekande ja esinesid neljas paneelis. Fotol kirjanduskeskuse varauusaja aadlikirjanduse projekti liikmed Aira Võsa ja Marin Jänes projekti posterettekandega „Varauusaegse Eesti- ja Liivimaa kirjutav aadel 1561–1730“.

Kirjanduskeskuse muuseumis toimus 2024. aastal üheksa avalikku üritust ning külastajaid käis kokku 600. Aasta esimesed kuud möödusid muuseumihoone renoveerimise tähe all, kui lõpetasime 2023. suvel alanud hoone energiatõhususe suurendamise projekti. Tänu muuseumitöötajate suurele tööle ja kolleegide abile said muuseumiruumid kevadel uuesti sisse seatud ning vahepeal rahvusarhiivis ja Eesti rahva muuseumis hoiul olnud kogud tagasi kolitud (näiteks vajas riiulitele nende õigetesse kohtadesse paigutamist enam kui 20 000 raamatut!). Sümboolsena oli esimene avalik üritus veel remondihõngulises muuseumis Marie Underi 141. sünniaastapäeva tähistamine märtsikuus. Põneva uue algatusena lõi muuseum Eesti kultuurkapitali toel täiesti uue, ent kohe väga populaarseks saanud ürituste

sarja „Rändamise ja kirjanduse õhtud“, mille inspireerivad kohtumised jätkuvad ka uuel aastal.

Peale nimetatute osalesid kirjanduskeskuse töötajad veel paljudel laiemale avalikkusele suunatud üritustel, sh kirjandusteemalistes vestlusringides ja esitlustel ning raadiosaadetes. Tuglase sünniaastapäeval kuulutas kirjanduskeskus koostöös Eesti kirjanike liiduga 53. korda välja Friedebert Tuglase novelliauhinna võitjad. Žürii, kus kirjanduskeskust esindas Kaarel Vanamölder, otsustas seekord selle prestiižse auhinnaga tunnustada Aliis Allmanni novelli „Mina ei käinud siis veel koolis“ ja Kai Kaske novelli „Vaba langemine“ eest. Neid ja veel 55 võidunovelli saab lugeda kirjanduskeskuse kodulehelt.

KULTUURIKOGU KUREERIMINE

Kirjanduskeskus kasutab oma kultuurikogu haldamiseks ja nii erialaspetsialistidele kui ka kõigile teistele huvilistele kättesaadavaks tegemiseks Eesti muuseumide infosüsteemi MuIS. 2024. aasta lõpuks oli tänu digiteerimisspetsialistide mitme aasta tööle süsteemi sisestatud info 35 568 kirjanduskeskuse kultuurikogusse kuuluva raamatu, käsikirja, kunstiteose, foto või mõne teise museaali kohta. Enamik neist kajastub infosüsteemis detailse kirjelduse ja pooled pikaajaliseks säilitamiseks sobiva digikujutisega, mis lihtsustab museaalide leidmist ja uurimistöös kasutamist, ent paarsada museaali on veel digiteerimata, samuti jätkub tuleval aastal kirjete täiendamine ja digikujutiste lisamine.

Lisaks MuIS-ile on kirjanduskeskuse kogusse kuuluvad digiteeritud ja kirjeldatud museaalid osaliselt kättesaadavad Eesti E-varamu portaalis, digitaalraamatukogus ETERA, Eesti fotopärandi portaalis Ajapaik ja Euroopa digitaalse kultuuripärandi portaalis Europeana, samuti on museaalid peegeldatud kirjanduskeskuse kodulehele. Muidugi saab osa kogust näha ka näitustel. Muuseumis toimus neist kaks: „Vabadus Vabaduse puiesteel – näitus rännuvabadusest ja Tuglase rännakust Hispaaniasse“ ja Eduard Rüga isikunäitus. Lisaks oli kirjanduskeskuse kogu esindatud seitsmel näitusel: „Õige keha, vale keha“ Eesti rahva muuseumis, „Välja ahju tagant“ Vabamus, „Uneversum. Unede torn“, teatri- ja muusikamuuseumis, „Sürrealism 100“ Tartu kunstimuuseumis, „Me eksleme maailma rajus. Sõjavarjus loodud kunst: Geislingen 1944 – Tartu 2024“ Tartu ülikooli kunstimuuseumis, „Homo Ludens. Ilmar Malin 100“ galeriis Pallas ja „Identiteedimaastikud. Eesti kunst 1700–1945“ Eesti kunstimuuseumis.

Kirjanduskeskuse kogu võib kohata ka muuseumi särkidel „Oblikate vahel“, mille Eesti muuseumiühing valis 2024. aastal kuue parima muuseumimeene hulka. Särgid on inspireeritud meie kogust – nii on oblikate vahelt piiluvad siurulased pärit umbes sajandivanuselt Otto Krusteni šaržilt.

Foto: Iris Eelmaa

Kirjanduskeskuse muuseumil valmisid särgid „Oblikate vahel“, mis tõstavad au sisse jätkusuutlikud tarbimisharjumused ja taaskasutuse: kõik särgid on soetatud kasutatud rõivaste poodidest või kogutud kokku töötajatelt ja sõpradelt. Kujunduses on kasutatud teoseid kirjanduskeskuse kogust, nii on oblikate vahelt piiluvad siurulased pärit umbes sajandivanuselt Otto Krusteni šaržilt. Disain särgil vihjab sellel aastal teise osa saanud kultusfilmi „Tulnukas ehk Valdise pääsemine II osas“ tunnusmuusikale, mis siurulasi vahetult Eesti kinopublikule meelde tuletab. Selline särk kaunistab vaieldamatult kõiki kultuuri(teadlikke)tarbijaid, mistõttu valiti see ka aastal 2024 Eesti parimate muuseumimeenete hulka. Pildil kannab särki muuseumiosakonna juhataja Hegely Klaus.

KOOSTÖÖ

Kirjanduskeskusel on sõlmitud koostöölepingud Tartu ülikooli ja Tallinna ülikooliga, mille alusel alustas 2024. aastal õpinguid kolmas ühine teadmussiirde doktorant. Lisaks üliõpilaste ja doktorantide juhendamisele ning ülikoolide praktikabaasiks olemisele pidasid kirjanduskeskuse töötajad nimetatud ülikoolides, aga ka muusika- ja teatriakadeemias loenguid, oponeerisid väitekirju, avaldasid ühispublikatsioone ja palju muud.

Kirjanduskeskuse töötajad osalevad Tallinna ülikooli akadeemilise raamatukogu ja Eesti rahvusraamatukogu teadusnõukogu ning Eesti teatri- ja muusikaakadeemia doktorinõukogu (Jaan Undusk), ühingu Baltische Historische Kommission juhatuse (Martin Klöker), Eesti ornitoloogiaühingu nõukogu (Elle-Mari Talivee), Eesti teadusagentuuri hindamiskomisjoni (Kristi Viiding) ja veel paljude teiste organisatsioonide töös. Kristi Viiding juhib jätkuvalt rahvusvahelise uusladina uuringute assotsiatsiooni

IANLS-i tööd selle peasekretärina. Kirjanduskeskuse töötajad osalevad lisaks eespool nimetatutele mitme organisatsiooni ja žürii töös. Liikmeiks ollakse veel arvukate teadusväljaannete kolleegiumeis ja osaletakse ajakirjade kaastööde eelretsenseerimises.

Kirjanduskeskuse muuseum kuulub Eesti kirjanike muuseumide ühingusse ja on liitunud 2023. aastal algatatud muuseumikaardi ettevõtmisega, millega saab külastada enam kui sadat Eesti muuseumi.

Foto: Elle-Mari Talivee

Luuletaja Kruusa Kalju, kirjanduskeskuse nooremteadurdoktorant Jaanus Valk võitis luuletusega „Ära hommikul päri“ Juhan Liivi luuleauhinna. Fotol koos Juhan Liiviga kirjanduskeskuse aias.

Ära hommikul päri, kellele helistatakse äratuskella:
seda helistatakse
ikka ja jälle sulle.

Hommikust peale aeg lendab linnutiivul –
ikka lõunasse,
lõunast ikka ĕhtusse ja ĕhtust lendub öösse.

RIIGIÕIGUSE SIHTKAPITAL

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA RIIGIÕIGUSE SIHTKAPITAL 2024. AASTAL[8]

Kerdi Raud, riigiõiguse sihtkapitali tegevjuht

Avati Põhiseaduse Assamblee allikaid koondav veebileht
Põhiseaduse Assamblee materjale koondav veebileht avati 28. juunil 2024. Veebilehelt leiab assamblee kõikide istungite stenogrammid, töö aluseks olnud põhiseaduse eelnõud, töö käigus valminud põhiseaduse eelnõud ehk redaktsioonid ja toimkondade protokollid. Leht pakub ülevaate assamblee moodustamisest ja tegevusest, tutvuda saab selle reglemendi ja liikmete nimekirjaga. Samuti on veebilehel assamblee tegevust uuriva Marge-Reet Uski koostatud teemaülevaated, mis tutvustavad põhiseaduse teksti eri osade sündi ja kujunemist. Stenogrammid on veebilehel avaldatud riigikogu kantselei toimetatud kujul. Neid on võimalik võrrelda nii rahvusarhiivis olevate originaaltekstidega kui ka Viljar Peebu toimetatud koguteoses „Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee“ (1997) avaldatuga. Stenogramme saab kõrvutada istungil käsitletud eelnõu tekstiga, viitamist lihtsustavad lisatud äärenumbrid. Lehel saab tutvuda assamblee töö käigus valminud 19 põhiseaduse eelnõu redaktsiooni ja 4 põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu redaktsiooniga ning neid omavahel võrrelda. Vajaliku info leidmist hõlbustavad assamblee istungite ja eelnõude lühitutvustused ning otsimootor.

Töö veebilehe täiendamiseks jätkub 2025. aastal. Algkujul avaldatud toimkondade protokollid vajavad korrastamist ja need on plaanis muuta otsimootoris kasutatavaks. Samuti lisanduvad allikakogusse assambleele esitatud eksperdiarvamused ning intervjuud assamblee liikmete ja ekspertidega.

Jätkati põhiseaduse kommentaaride avaldamist ja esitlemist
Põhiseaduse kommentaarid avaldatakse osade kaupa nende valmimise järjekorras selleks loodud veebilehel. 2024. aastast on lugejale kättesaadavad VII peatüki „Seadusandlus“ kommentaarid.

Riigiprokuratuuris esitleti 29. jaanuaril 2024 põhiseaduse II peatüki §-de 20–24 kommentaare. Need sätted käsitlevad menetluspõhiõigusi, nagu isikuvabadus, isikupuutumatus, õigused vabaduse võtmisel (sh õigus kaitsjale), süütuse presumptsioon, seaduslikkuse põhimõte karistusõiguses, topeltkaristamise keeld ja põhiõigused kohtumenetluses.

Esitluse avasid riigi peaprokurör Andres Parmas ja Euroopa Kohtu kohtujurist, kommentaaride toimetaja Priit Pikamäe. Kommentaare tutvustas üks autoritest, Allan Plekksepp. Järgnevas arutelus osalesid Priit Pikamäe, Andres Parmas, Allan Plekksepp, Tartu ülikooli õigusteaduskonna karistusõiguse osakonna juhataja Anneli Soo ja Tallinna ringkonnakohtu kohtunik Markus Kärner. Esitlus kanti üle akadeemia veebilehel. Kõiki esitlusi saab järele vaadata akadeemia Youtube’i kanalil.

2024. aastal muutus toimetuse koosseis, tegevtoimetajana alustas Berit Aaviksoo. Uno Lõhmuse lahkumise järel nimetas riigiõiguse sihtkapitali nõukoda 10. oktoobril uueks peatoimetajaks Madis Ernitsa. Põhiseaduse kommentaaride avaldamist jätkatakse 2025. aastal.

Ilmus neljas aastaraamat
Järjekorras neljas riigiõiguse aastaraamat (2023) ilmus trükist juunis 2024. Aastaraamat sisaldab nelja originaal- ja viit tõlkeartiklit, samuti avaldati 26.–27. mail 2022 toimunud konverentsi „Haldusmenetlus 20“ avapaneeli „Haldusmenetluse seaduse tulemine“, 6.–7. oktoobril 2022

8 Ülevaade on koostatud riigiõiguse aastaraamatu 5/2024 jaoks.

toimunud 37. Eesti õigusteadlaste päevade plenaaristungi „Põhiseadus 30. Kuidas sündis põhiseadus?“ ja 7. märtsil 2023 toimunud Eesti Vabariigi põhiseaduse III peatüki „Rahvas“ kommentaaride esitluse arutelud. Aastaraamatus on ka ülevaade riigiõiguse sihtkapitali põhiseaduse uutest kommentaaridest, raamatuarvustus ning kokkuvõte sihtkapitali tegevustest 2022. ja 2023. aastal. Lisaks aastaraamatu trükiväljaandele on selle tekstid elektroonilisel kujul avatud juurdepääsuga leitavad ajakirjast Juridica ning akadeemia veebilehelt.

Riigiõiguse aastaraamatu 2023 esitlus toimus Tartu ülikooli raamatukogu konverentsisaalis 20. septembril 2024. Esitluse avas peatoimetaja Madis Ernits. Tartu ülikooli haldusõiguse külalislektor ja õigusteaduskonna doktorant Monika Mikiver peatus Eesti riigihalduse praktikas levinud andmete ristkasutusel ning selle õiguslikul raamistikul. Tartu ülikooli riigiõiguse külalislektor ja õigusteaduskonna doktorant Aaro Mõttus rääkis õiguskantsleri pädevusest anda hinnanguid riigikogu menetluses olevate seaduseelnõude põhiseaduspärasuse kohta. Tartu ülikooli õiguse ajaloo professor Marju Luts-Sootak tutvustas aastaraamatus avaldatud õigusajaloo rubriiki, kus on avaldatud István Csekey ülevaade Eesti põhikorra arengust Eesti Vabariigi esimesel kümnendil 1918–1928 ja sellele järgnenud diskussiooni tollaste Eesti juristide seas. Aastaraamatu esitlust on võimalik järele vaadata akadeemia Youtube’i kanali kaudu.

Senise tegevtoimetaja Karin Orgulase asemel asus 2024. aastal tegevtoimetaja ülesandeid täitma Kristel Urke. Madis Ernitsa eestvedamisel valmis aastaraamatu viitamis- ja vormistamisjuhend, mis on avaldatud akadeemia veebilehel.

Foto: Kerdi Raud

Riigiõiguse aastaraamat ja teised riigiõiguse sihtkapitali väljaanded on leidnud koha Eesti esindushoone Eesti raamatu saalis. Fotol on sihtkapitali nõukoja liikmed Eesti esindushoones 3. jaanuaril 2025. Vasakult: Tõnis Saar, Aaro Mõttus, Rait Maruste, Lauri Mälksoo, Madis Ernits, Marju Luts-Sootak, Heiki Loot, Peeter Roosma, Mart Saarma ja Tarmo Soomere.

Eesti omariikluse põhidokumendid avaldati inglise keeles

Rait Maruste koostatud kogumiku „Eesti omariikluse põhidokumendid“ täiendatud versioon avaldati inglise keeles elektrooniliselt akadeemia veebilehel Eesti Vabariigi aastapäeva eel 23. veebruaril 2024. Kogumik pakub ingliskeelsele lugejale võimalust saada ülevaade Eesti riigiõiguslikust teest oma riigi ülesehitamisel. Täiendatud kommentaarid ja valitud dokumendid tõlkis inglise keelde Meelis Leesik. Tõlke toimetas Christopher Goddard, raamatu kujundas Endla Toots.

Osaleti õigusteadlaste päevade korraldamisel

38. Eesti õigusteadlaste päevad „Õigusriik ja julgeolek“ toimusid Tartus 26.–27. septembril 2024. Riigiõiguse sihtkapital sisustas avaplenaaristungi teise osa ja kaks paneeli. Avaplenaaristungi teise osaga „20 aastat Euroopa Liidu kohtusüsteemi osana: senised kogemused ja perspektiivid“ tähistati Eesti Euroopa Liitu kuulumise 20. aastapäeva. Osalesid Euroopa Kohtu kohtunik Küllike Jürimäe, Euroopa Liidu Üldkohtu kohtunikud Lauri Madise ja Iko Nõmm ja Euroopa prokurör Kristel Siitam-Nyiri, arutelu juhtis Priit Pikamäe. Riigiõiguse esimese paneeli „Kas Eesti parlament on kriisis?“ sisustasid Londoni ülikooli professor Allan Sikk, riigikohtunik Margit Vutt ja haridus- ja teadusministeeriumi õigusnõunik Armani Pogosjan, arutelu juhtis Aaro Mõttus. Riigiõiguse teise paneeli „Põhiseaduse dilemma: areneda või tarduda“ arutelus osalesid õiguskantsler Ülle Madise, endine justiitsminister ja Põhiseaduse Assamblee ekspert Rein Lang, riigikohtunik ja riigiõiguse sihtkapitali nõukoja esimees Heiki Loot ning kaitseministeeriumi rahvusvahelise õiguse valdkonna juht ja riigiõiguse aastaraamatu tegevtoimetaja Kristel Urke. Arutelu juhtis riigiõiguse sihtkapitali nõukoja liige Jüri Raidla.

Uno Lõhmuse nimelised riigiõiguse eripreemiad

Riigiõiguse sihtkapitali nõukoda otsustas 23. augusti 2024 koosolekul sihtkapitali nõukoja endise esimehe ja liikme Uno Lõhmuse mälestuseks nimetada üliõpilaste teadustööde konkursil antavad sihtkapitali eripreemiad riigiõiguse sihtkapitali Uno Lõhmuse nimelisteks eripreemiateks.

Uno Lõhmuse nimelise eripreemia 1500 eurot rakenduskõrghariduse ja bakalaureuseõppe üliõpilaste teadustööde kategoorias sai Kertu Birgit Anton uurimistöö „Tulevaste põlvede kliimaalane kaebeõigus halduskohtumenetluses“ eest. Eripreemia 2200 eurot magistriõppe üliõpilaste teadustööde kategoorias pälvis Armani Pogosjan magistritöö „Küberjulgeolek kui võimalik õigushüve Eesti Vabariigi ning Soome Vabariigi põhiseadustes“ eest. Eripreemia 3000 eurot doktoriõppe üliõpilaste teadustööde kategoorias sai Timo Aava doktoritöö „Minorities and the State. Non-Territorial Autonomy in Estonia in the Late Tsarist and Interwar Periods“ eest. Eesti teaduste akadeemia riigiõiguse

sihtkapitali tänukirjad said Kertu Birgit Antoni juhendaja Nele Siitam, Armani Pogosjani juhendajad Eneken Tikk ja Katre Luhamaa ning Timo Aava juhendajad Börries Kuzmany ja Pärtel Piirimäe. Loe lähemalt.

Avalikud konkursid toetuse ja stipendiumi taotlemiseks
1. detsembril 2023 kuulutas sihtkapital esimest korda välja avaliku konkursi riigiõigusteaduse alaste uurimuste, analüüside ja projektide läbiviimiseks mõeldud toetuste taotlemiseks. Konkursile laekus neli taotlust, millest pälvis toetuse üks. Tartu ülikooli ja Merike Ristikiviga sõlmiti 11. oktoobril 2024 kolmepoolne leping teadusprojekti „Õigusriigi kujunemislugu Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamisel" teostamiseks. Projekti, mille tulemuseks on ingliskeelne kogumik, tegevused on kavandatud aastatele 2024–2026. Kogumik on kavas avaldada rahvusvaheliselt tunnustatud kirjastuses.

Esimene konkurss riigiõiguse sihtkapitali stipendiumile riigiõigusalaseks doktoriõppeks ja järeldoktorantuuriks avanes 19. jaanuaril 2024, taotluste esitamise tähtaeg oli 2. mai 2024. Kahjuks ei laekunud konkursile ühtegi stipendiumitaotlust.

Eksperdiarvamus õigusloomepoliitika põhialuste täitmise kohta
Alates 2021. aastast tellib sihtkapital eksperdiarvamusi riigikogu kinnitatud õiguspoliitika põhialuste täitmise kohta, mille valitsus esitab riigikogule oma ettekande lisana. 2024. aastal koostas eksperdiarvamuse Hannes Vallimäe. Arvamuses hinnatakse kümmet vabariigi valitsuse algatatud ja riigikogu XV koosseisu poolt 2024. aastal vastu võetud seadust eesmärgiga välja selgitada, kuidas on järgitud esiteks hea õigusloome ja normitehnika eeskirja nõuet analüüsida seletuskirjas eelnõu põhiseaduspärasust ning teiseks õigusloomepoliitika põhialustes aastani 2030 sisalduvaid hea õigusloome põhimõtteid ja arengusuundi. Analüüsi tulemusel leiab ekspert kokkuvõttes, et vabariigi valitsuse algatatud seaduseelnõude osas on õigusloome kvaliteet üsna hea ning õigusloomepoliitika põhialuste põhimõtteid ja arengusuundi üldiselt järgitakse. Rohkem on arenguruumi põhiseaduspärasuse analüüsimisel. Eksperdiarvamusega saab tutvuda akadeemia veebilehel.

Muudatused sihtkapitali nõukoja koosseisus
Nõukoja ettepanekul nimetas justiitsminister 1. veebruarist 2024 uuteks liikmeteks Jüri Raidla, Aaro Mõttuse ja Peeter Roosma. Nõukoja koosseisust lahkusid Uno Lõhmus, Priit Pikamäe ja Küllike Jürimäe. Nõukojas jätkavad Madis Ernits, Heiki Loot, Marju Luts-Sootak, Rait Maruste ja Lauri Mälksoo. Ametikoha järgi kuuluvad nõukoja koosseisu teaduste akadeemia president ja justiitsministeeriumi[9] kantsler (kuni 13. veebruarini 2025 Tõnis Saar). Nõukoda valis 19. veebruari 2024 koosolekul taas esimeheks Heiki Loodi. Akadeemia eelmise presidendi Tarmo Soomere ametiaeg lõppes 7. detsembril 2024 ning uue presidendi Mart Saarma ametiaeg algas 8. detsembril 2024.

9 Alates 1. jaanuarist 2025 justiits- ja digiministeerium.

AKADEEMIAGA ASSOTSIEERUNUD ASUTUSTE TEGEVUS

Alates 1997. aastast on Eesti teaduste akadeemia seaduse kohaselt akadeemiaga võimalik assotsieeruda selle struktuuri mittekuuluvatel teadus-, arendus- ja kultuuriasutustel ning teadusseltsidel, mille tegevus ja eesmärgid on kooskõlas akadeemia tegevuse ja eesmärkidega. Assotsieerumine toimub kahepoolsete lepingute alusel, milles sätestatakse assotsieerumise eesmärgid, vastastikused ülesanded ja kohustused. 2024. aasta lõpu seisuga on akadeemiaga assotsieerunud 7 asutust ja 26 seltsi ning muud ühendust.

Assotsieerunud asutuste info ja kontaktid leiab teaduste akadeemia veebilehelt.

EESTI KEELE INSTITUUT

Eesti keele instituut (EKI) on haridus- ja teadusministeeriumi hallatav riigi teadus- ja arendusasutus, mis uurib tänapäeva eesti keelt ja selle ajalugu, eesti keele murdeid ja soome-ugri sugulaskeeli ning arendab keeletehnoloogilisi lahendusi. EKI viib läbi alus- ja rakendusuuringuid, millele toetuvad mitmed riiklikud ülesanded, mis on EKI kanda: rahvuskultuurile oluliste eesti keele sõnaraamatute koostamine, avalik tasuta keelenõuanne (sh nime- ja termininõuanne), üleriigilise terminitöö koordineerimine, teenused erivajadustega inimestele (sh kõnetehnoloogia, viipekeele sõnastik), e-teenused keeleõppijatele (eri keeletasemetele mõeldud õppesõnaraamatud), samuti hoiab ja arendab instituut keelearhiive.

Keeleajaloo, murrete ja soome-ugri keelte osakond koostas 2024. aastal mitmeid olulisi teoseid eesti keele ajaloo, murrete ja sugulaskeelte kohta. Ilmusid „Eesti murrete sõnaraamatu“ kaks vihikut (36. ja 37.) ning veebisõnaraamat „Ülemsaksa laensõnad eesti keeles“. Lisaks korraldati rahvusvaheline sügissümpoosion „Sõnad ja sugulased“, mis keskendus keele sõnavara ja etümoloogia teemadele.

Tänapäeva eesti keele osakonnas arendati EKI keeleportaali ning jätkati EKI teatmiku, sõnaraamatute ja terminibaaside toimetamist. Sõnaveebis on üle 120 oskussõnastiku ja ligi 400 000 sõna, kasutajaid on enam kui 700 000. Teadustegevuses keskenduti uuenduslike leksikograafia meetodite rakendamisele, et kiirendada sõnastike koostamist ja kajastada tegelikku keelekasutust. Selleks jätkati ja käivitati teadusprojekte, mis keskenduvad uue aja sõnastiku olemusele ning suurte keelemudelite rakendamisele leksikograafias.

Keele- ja kõnetehnoloogia osakonnas jätkus Tõlkevärava arendamine ning rõhuasetus oli tehisintellekti ja suurte keelemudelite integreerimisel tõlkeprotsessi. Kõneuurimise ja -sünteesi valdkonnas valmisid eesti keele üksiksõnade süntesaator ja spontaanse kõne korpused ning ilmusid uurimused eesti keele sulghäälikutest, väldetest, sõnarõhust ning hääle ja kõnestiili seostest. Koostöös kaitseväe akadeemiaga loodi esimene tehisintellektil põhinev tööriista prototüüp riigikaitseterminoloogia jaoks. Viipekeele valdkonnas rajati filmistuudio viipekeele korpuse loomiseks ning koostöös riigikantseleiga käivitus viipekeelse tõlkeroboti prototüübi

Foto: Martin Eessalu

EKI hakkab 2025. aastal looma eesti viipekeele korpust. Pildil on selleks loodud viipekeele stuudio.

projekt, mille eesmärk on parandada avalike teenuste ligipääsetavust kuulmispuudega inimestele.

Programmi „Eesti keele õpe ja keeleõppe arendamine“ raames toetab EKI keeleõppe arendamise osakond koole eestikeelsele haridusele üleminekul, pakkudes keeleõppe võimalusi ning metoodika- ja didaktikakoolitusi, sh lõimitud aine- ja keeleõppe alal. Alates 2024. aastast toetatakse piirkondlike metoodikakeskuste tegevust ning väliseesti kogukondades toimuvat keeleõpet. Samuti koordineeritakse muu emakeelega laste täiendava eesti keele õppe toetusi, aidates parandada keeleoskust ja enesekindlust. Lisaks arendatakse õppevara ja keeletehnoloogilisi vahendeid.

2024. aasta on olnud kokkuvõtete ja uute plaanide tegemise aeg. Lõpusirgel on teadusasutuste korraline evalveerimine, mis annab hinnangu viimase kuue aasta tööle. Samal ajal oleme valinud teadusstrateegias välja sihid, millele lähiaastatel keskenduda. Kõige olulisem areng, mille märgilisust ja potentsiaali ei tohi maha magada, on suured keelemudelid ja keelepõhise tehisintellekti revolutsioon. Lähiaastatel on EKI prioriteediks teaduse alal rakendada digitaalseid meetodeid ja tehisintellekti teadustöö metoodikas ning arendada keeletehnoloogiat, lähtudes reaalsest vajadusest ja rakenduslikust potentsiaalist.

EESTI KIRJANDUSMUUSEUM

Eesti kirjandusmuuseum (KirMus) on rahvusvaheliselt tunnustatud humanitaarteaduste keskus, mille sisutegevus toimub neljas osakonnas: arhiivraamatukogu (AR), Eesti rahvaluule arhiiv (ERA), Eesti kultuurilooline arhiiv (EKLA) ja folkloristika osakond (FO).

2024. aastal kinnitas asutuse nõukogu uue arengukava perioodiks 2024–2027, välja töötati teadus- ja arendusstrateegia ja nelja aasta tööplaan. Asutus läbis positiivse hindega riigi teadus- ja arendusasutuste korralise evalveerimise humanitaaria valdkonnas ning jätkab teadustööd eesti ja teiste väikerahvaste keele, folkloori ning kultuuri alal.

ERA teadusprojekti „Folkloor ja selle individuaalsed, kogukondlikud ja institutsionaalsed edasiandmise mehhanismid“ (Mari Väina) fookuses oli folklooriprotsessi dünaamika, mis tagab kultuuris nii järjepidevuse kui ka kohanemisvõime. Tõestati, et folkloori paljuhäälsus on võimaldanud eri ajastutel pärimusteadmiste paindlikku kasutamist erinevate väärtushinnangute, veendumuste ja ideoloogiate toetamiseks. Samuti ilmnevad tänapäeval uued tõlgendused, kus varasemad kultuurilised raamistused või metanarratiivid mõjutavad konfliktide lahendust (nt tuuleparkide rajamine, tuumajaama plaanimine, Rail Balticu ehitamine).

PRG „Folkloorse varieeruvuse korpuspõhine käsitlus: regilaulutraditsiooni piirkondlikud stiilid, teemavõrgustikud ja suhtlusviisid“ (M. Väina) keskendus läänemeresoome regilaulude uurimisele. Koos Soome uurijatega töötati välja metoodika laulude motiivilise ja tekstilise varieeruvuse analüüsiks, hinnati värsside stereotüüpsust, tuvastati kirjakultuuri mõjusid suures tekstikorpuses. M. Väina töörühm kuulub aastail 2024–2030 Tartu ülikooli genoomika instituudi juhtimisel tegutsevasse tippkeskusse „Eesti juured: rahvastiku ja kultuuri kujunemise transdistsiplinaarsete uuringute tippkeskus“.

Janika Orase loovuurimusprojekti tulemusel valmis veebirakendus, mille eesmärk oli seto laulu viisikujunduse olemuse – ebatavalise helirea, harmoonilise süsteemi, varieeruvuse ja mikrotonaalsuse – visuaalne ja kuuldeline edasiandmine võimalikult lihtsate vahenditega. Kultuuriministeeriumi rahastusel alustati koostöös Tartu ülikooli, eesti keele instituudi ja Eesti muusika- ja teatriakadeemia teadlastega eesti ja seto regilaulu käsitleva akadeemilise koguteose koostamist (juht M. Väina).

FO projekt „Folkloori usundilised ja narratiivsed aspektid“ (Mare Kõiva) keskendus põlis- ja väikerahvaste ning valitud kogukondade identiteedile, elustiilile, väärtustele ja suhtlusele linnas ja väljaspool, uuriti linnaruumi looduslikustamist, sh suvilakooperatiivide ja rõduaianduse näitel, rahvalikku kirjalikkust, usundi väljendusvorme.

Katre Kikas kaitses Tartu ülikoolis doktoriväitekirja „Moderniseerumine rahvaliku kirjalikkuse peeglis: 19. sajandi lõpu rahvaluulekogujad arhiivi ja avalikkuse äärealal“ (juhendaja Risto Järv, doktoritöö märgiti ära üliõpilaste teadustööde riiklikul konkursil).

Teadusprojekt „Huumorireaktsioonid tänapäeva poliitilistele ja religioossetele kriisidele“ (Liisi Laineste) analüüsis internetihuumori žanrilisi ja sisulisi valikuid globaliseerumise kontekstis. Leiti, et lokaalse sündmuse reaktsioonides on vähem huumorit kui globaalse sündmuse puhul, mis soodustab mängulisemat veebiloomet.

Eesti teadusagentuuri tagasipöördunud teadlase projekti „Kuidas skaleerida mitteskaleeritav: integreeritud lähenemine looduskaitsebioloogiale etnobioloogia kaudu“ (Raivo Kalle) tulemusena analüüsiti looduskaitse tugevdamise võimalusi ja taimepimedust ajaloolist ja tänapäevast taimekasutust võrreldes.

EKLA projekt „Kultuurilugu ja arhiiv: allikad, probleemid, vaatenurgad“ (Eve Annuk) tõi esile kultuuriprotsesside ja indiviidi vastasmõju ajaloolises perspektiivis. Näidati egodokumentide (kirjavahetused, peresuhted naiste elulugudes, elulooline aines kirjandustekstides) tähtsust kultuuris ja selgitati toimemehhanisme, mis mõjutasid pagulasharitlasi pooldama nõukogude kultuuriideoloogiat. Toodi teaduskäibesse uusi isikuloolisi allikaid (nt Ene Mihkelsoni arhiiv), selgitati käsikirjaliste andmekogude problemaatikat.

Haridus- ja teadusministeeriumi programmi „Eesti keel ja kultuur digiajastul“ projekt „Eesti kultuuri arengumustrid“ (M. Väina) andis panuse tehisaru ja arvutuslike meetodite abil suurtest tekstikogumitest eri kultuurinähtuste (nt vägivald muinasjuttudes, huumoris, elulugudes) tuvastamisse.

Eesti teadustaristu teekaardi uude nimistusse kuuluvad kaks sotsiaal- ja humanitaaria valdkonna taristut, millest ühes – Eesti teadus- ja kultuuriandmete digitaristu – on KirMus juhtasutus (juht M. Väina). Partnerina osaleme EKI juhitavas keeleandmete teadustaristus.

Aktiivselt panustati järelkasvu. Mobilitas 3.0 järeldoktorantuuris teeb vanemteadur Olha Petrovych eesti ja ukraina rahvalaulude korpuspõhist analüüsi. Tänu teadmussiirdedoktorantuuri meetmele jätkavad nooremteadurid perspektiivikate ja ühiskondlikult oluliste uurimisteemadega. 2023. aastal alustasid nooremteaduritena Tartu ülikooli doktorandid Andrus Tins „Tehnoloogiafolkloori dünaamikad Eestis 20. sajandi algusest nüüdisajani" ja Marilyn Mägi „Peresuhted Eesti elulugudes", 2024 septembris keeleteaduse erialal Helina Harend „Perekondlikke ja ühiskondlikke suhteid väljendav sõnavara eesti regilaulides" ja folkloristika erialal Kristo Villem „Hingekujutelmad eesti kohapärimuses".

Eesti kirjandusmuuseumi teaduskirjastuses ilmus 31 trükist, 25 e-väljaannet ja 8 koostööväljaannet. Ilmus 11 numbrit kõrgetasemelisi teadusajakirju: Folklore: EJF, Mäetagused, Methis: Studia humaniora Estonica, Journal of Ethnology and Folkloristics, Yearbook of Balkan and Baltic Studies, Incantatio. Valmisid kompendiumid „Monumenta Estoniae antiquae" sarjas: Mare Kõiva ja Maris Kuperjanovi „Maailmade vahel. II. Ello Kirsi Setomaal kogutud lood 1938–1940" ning eesti muinasjuttude III köide „Novellmuinasjutud" (Risto Järv, Mairi Kaasik, Kärri Toomeos-Orglaan). Ilmus Marin Laagi artiklikogumik „Piirid ja sillad. Artikleid kriitikast ja diasporaast"; sarjas Sator ilmus esimene udmurdikeelne elulooteos (Nikolai Anisimov) ja Mare Kõiva uurimus Saaremaa nõidadest. Erialase tõlke taset kujutavad soome-ugri kirjanduskohviku luuletõlke kogumik (koost ja toim Nikolai Kuznetsov, Sergei Troitskiy) ja Reet Hiiemäe tõlge Zygmunt Baumani „Voolav hirm" „Avatud Eesti raamatu" sarjas.

KirMus korraldas Euroopa kultuuripealinna Tartu 2024 programmis rahvusvahelise tehnoloogilise kunsti näituse „Metsavaimud masinas" (3000 külastajat) ja koostas mitmekeelse veebiantoloogia „Eesti looduspärimus".

Korraldati 13 teaduskonverentsi ja 20 teadusseminari. Rahvusvaheliste tähtsündmustena toimusid konverents huumorist ja konfliktist avalikus sfääris, sümpoosion huumori visuaalsest retoorikast ning traditsioonilisele laulmisele pühendatud konverents. AR 115. sünnipäeva ning EKLA 95. sünnipäeva tähistati konverentsiga ja populaarteadusliku ajakirja Horisont (2024, nr 2) EKLA erinumbri koostamisega (Kristi Metste).

Jätkati integratsiooni- ja tõlkeprogrammidega (13 üritust), et kasvatada keelelist ja kultuurilist tolerantsust (sari „Soome-ugri kirjanduskohvik SUKK"), algatati elulugude ja mälestuste lugemisrühma traditsioon.

Merike Kiipus pälvis presidendi teenetemärgi ja Eesti raamatukoguhoidjate ühingu teenetepreemia, Mare Kõiva sai Jakob Hurda rahvuskultuuri auhinna ja teadusajakirjanduse sõbra auhinna Ökul. Tiina Ann Kirss, Taive Särg, Asta Õim, Sergei Troitskii, Nikolai Kuznetsov, Kristi Metste ja Reeli Reinaus said mitmeid tunnustusi. EKM-i teaduskirjastuse raamat „Keerdus kadakas ja kadunud haned: Hageri kohapärimus" pärjati 25 kauneima raamatu auhinnaga.

AR töötas välja raamatuaasta „Eesti raamat 500" sisulehe „Loo lugu", tegi e-kataloogis Ester kättesaadavaks u 10 000 säilituseksemplari ning Ilmar Laabani ja Aino ja Oskar Kallase kogud.

EKLA-sse laekus u 10 500 säilikut, sh olulised laekumised luuletajate, kirjanike ja tõlkijate ning Kanada eesti kirjaniku Raissa Kõvamehe arhiividest. Koostöös ühendusega Eesti Elulood ja väliseesti muuseumiga (VEMU) jätkub kogumisvõistlus „Lood sõjast".

ERA kogudesse jõudis 3906 säilikut, sh kogumisvõistluste „Kohtumised metsloomadega", „Minu saunalugu", „Aasta lind kägu", „Kunsti puudutus", „Vanavanema hääl" kaastööd ja Facebooki grupi „Ukraina meemid" postitused. Välitööd toimusid nii Eestis (nt Mulgimaal, Hargla kihelkonnas, Võrumaal) kui ka välismaal (nt Sloveenias, Bulgaarias, Lätis, Udmurtias, Ersamaal). Olulisemad laekumised puudutasid idadiasporaa asurkonda, keskseltside ja folkloorifestivalide tegevust, sündmustega seotud video-, foto-, heli- jm materjale. Jätkus koostöö maa-ametiga kohapärimuse kaardikihi avamisel ning Hargla kihelkonna kohapunktide valikul.

Failirepositooriumisse KIVIKE lisandus 20 195 foto-, 37 868 heli-, 15 1000 käsikirja- ja 42 000 trükisefaili. Arhiivides teenindati u 1000 uurijat. FO-s loodi tänapäeva ainese esinduslik materjalikogu, koguti TikToki tantsuvideoklippe, loomaökoloogia temaatikat, botaanilist ainestikku, andmeid huumoriskandaalide kohta, loodi mentaalsete kaardistuste alusandmestikku ja koguti õpilaspärimust Vana-Võrumaal. Jätkusid analüütilise abivahendi Skriptoorium arendustööd. Digiteerimine ja kameraaltööd tõid arhiivi tuhandeid palu usundilisi tekste jm digiainestikku.

Sõlmiti koostöölepped Ukraina teaduste akadeemia Maksym Rylsky nimelise kunstiuuringute, folkloristika ja etnoloogia instituudiga, EMTA-ga, VEMU-ga Torontos, Eesti pärimusmuusika keskusega, teadmussiirdedoktorantuuri raamleping Tartu ülikooliga. Tehti koostööd teiste teadus- ja mäluasutustega (rahvusarhiiv, Tartu ülikool, Tallinna ülikool, EMTA, EKI, Tallinna tehnikaülikool, Underi ja Tuglase kirjanduskeskus, Eesti rahvusraamatukogu, VEMU, Pallas jpt), osaleti erialaühenduste töös: Balti uuringute edendamise assotsiatsioon (Association for the Advancement of Baltic Studies, AABS); Põhja- ja Baltimaade digihumanitaaria organisatsioon (Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries, DHNB); rahvusvaheline parömioloogia assotsiatsioon (Associação Internacional de Paremiologia / International Association of Paremiology, AIP-IAP); rahvusvaheline huumoriuuringute selts (International Society for

Humor Studies, ISHS); rahvusvaheline etnoloogia ja folkloori selts (Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore, SIEF); rahvusvaheline rahvajutu-uurijate selts (International Society for Folk Narrative Research, ISFNR); Balti kultuuripärandi võrgustik (MTÜ Baltic Heritage Network, BaltHerNet); akadeemiline rahvaluule selts; rahvusvaheline antropoloogia- ja etnoloogiateaduste liit (International Union of Anthropological and Ethnological Sciences, IUAES jpt). Asutuses töötas 15 külalisteadlast ning jätkusid bilateraalsed projektid Ungari, Bulgaaria, Sloveenia, Soome jt riikide uurimiskeskustega. Samuti jätkus koostöö Eesti teaduste akadeemia Arktika professuuriga.

Koostöös ERM-iga toimus noorte etnoloogide ja folkloristide konverents „Noorte hääled", 5. humanitaarainete õpilaskonverents HUNTS, jätkati humanitaarteaduste huviliste noorte teaduskooli kokkusaamistega. Oktoobris koolitati u 700 õpilast Narva, Jõhvi ja Kohtla-Järve gümnaasiumides filoloogia ja folkloristika teemal ning Narva-Jõesuus toimus lasteaiaõpetajate eesti keele koolitusseminar. Lisaks loodi uued haridusprogrammid elulugudest, rahvamuusikast ja -tantsudest ning osaleti õpilaste teadusfestivali komisjoni töös.

Avaldati üle 230 publikatsiooni (sh 56 1.1 artiklit), esineti üle 100 ettekandega rahvusvahelistel ja sisemaistel teadussündmustel. Esineti enam kui 200 populaarse loenguga, üle 50 raadio-, tele- ja filmiintervjuuga. Korraldati 50 õppekäiku, ekskursioonidel ja haridusprogrammides oli 1000 osalejat, eksponeeriti 16 näitust.

Foto: Alar Madisson

19. aprillil 2024 toimus Eesti kirjandusmuuseumis ettekandepäev „Aegade aarded", mis oli pühendatud arhiivraamatukogu 115. ja Eesti kultuuriloolise arhiivi 95. sünnipäevale. Tähtpäevade puhul kogunes grupipildile Eesti kirjandusmuuseumi kollektiiv.

EESTI KUNSTIMUUSEUM

Sihtasutus Eesti Kunstimuuseum (EKM) kogub, säilitab, uurib ja tutvustab avalikkusele Eesti ja rahvusvahelist kunsti. EKM ühendab viit eriilmelist kunstimuuseumi: Kadrioru kunstimuuseum, Adamson-Ericu muuseum, Niguliste muuseum, Mikkeli muuseum ja Kumu kunstimuuseum.

EKM avas 2024. aastal 18 uut näitust. Aastat iseloomustasid rahvusvahelised koostööprojektid ja Eesti kunstnike isikunäitused. Esile tuleb tõsta Hispaania ja Ladina-Ameerika kunsti suurnäitusi „España Blanca y Negra. Hispaania maastikud Fortunyst Picassoni" (13.04–25.08.2024) Kadrioru kunstimuuseumis koostöös Hispaania riiklike muuseumide ja erakogudega ning „Ajalugu ja müstika. Ladina-Ameerika kunst ja Euroopa" (21.06–03.11.2024) koostöös The Phoebus Foundationiga (Belgia).

2024. aasta oli EKM-is ka Eesti kunstnike isikunäituste aasta, suured väljapanekud olid pühendatud Ülo Soosterile ja Enn Põldroosile. Ülo Soosteri (1924–1970) 100. sünniaastapäeva tähistav näitus „Sooster 100. Vaade erakogudest" (18.10.2024–04.05.2025) Mikkeli muuseumis tõi vaatajani valiku Eesti sõjajärgse modernismi ühe olulisema uuendaja erakogudes asuvatest teostest. Näitus jälgis ka Soosteri kujunemist avalikust kunstielust tõrjutud põrandaalusest autorist Eesti – ja avaramalt Ida-Euroopa – 20. sajandi kunstiajaloo märgiliseks autoriks. Kumu kunstimuuseumi suures saalis avatud kunstniku ja kirjaniku Enn Põldroosi (snd 1933) ülevaatlik isikunäitus „Enn Põldroos. Kinnismõtete muuseum" (06.12.2024–13.04.2025) esitles tema loomingut 1950. aastate lõpust käesoleva kümnendini. EKM korraldas koostöös Eesti kunstiteadlaste ja kuraatorite ühinguga seminari „Enn Põldroos ja tema aeg" (02.04.2024).

Isikunäitustest tuleb välja tuua ka Elisàr von Kupffer ja Jaanus Samma, Jevgeni Zolotko, Urmas Lüüs ja Sirja-Liisa Eelma.

Foto: Johanna Jolen Kuzmenko

Enn Põldroos ja näituse „Enn Põldroos. Kinnismõtete muuseum" kuraator Anders Härm.

EKM-i 105. sünnipäevale oli pühendatud muuseumi kogude provenientsiuuringute teadussuunast lähtuv näitus „Käpikust Kölerini. Muuseumikogu sünnilugu" (21.09.2024–02.03.2025), mis tutvustab EKM-i kollektsiooni kujunemislugu muuseumi asutamisest 1919. aastal kuni Teise maailmasõjani.

Eesti ja Põhjamaade kunsti- ja kultuuriliste sidemete ja koostöö jätkuvaks tunnistuseks oli Niguliste muuseumi näitus „Ükssarvik võlumetsas“ (07.09.2024–06.04.2025) koostöös Rootsi riiklike ajaloomuuseumide ja Rootsi kuningliku relvakambriga.

Niguliste muuseumi üks koostöösuundi on näituseprojektid Eesti keskaja teadlaste ja keskustega. Näitus „Sinna ja tagasi. Liivimaalaste palverännud keskaegses Euroopas“ (09.03–08.09.2024) kaasas viimaste aastate olulisemaid leide Eesti arheoloogias.

Adamson-Ericu muuseum jätkas näitusetegevuses praegu ühiskonnas aktuaalsete teemade esiletõstmist näitusega „Tasakaalus(t väljas). Näitus märkamisest ja meelerahust“ (23.02.–13.10.2024).

Väljaspool Eestit avati neli EKM-i koostatud näitust, sh Eesti ja Soome modernismile pühendatud väljapanekud Helsingis ja Alajärvil, „Raamist lahti. Leis, Tabaka, Rožanskaitė“ Vytautas Kasiulisi muuseumis Leedus ja Hispaania maastike näitus Läti rahvuslikus kunstimuuseumis.

EKM kirjastas 2024. aastal kaheksa kataloogi ja uurimuslikku raamatut. Esile tuleks tuua raamatud „Ülo Sooster“ (koostajad Liisa Kaljula ja Elnara Taidre) ja „Enn Põldroos. Kinnismõtete muuseum“ (koostaja ja toimetaja Anders Härm). Ilmus ka ajakirja Eesti Kunstimuuseumi Toimetised vabanumber (koostaja peatoimetaja Greta Koppel). Seekordsesse numbrisse on koondatud EKM-i kogude ja muuseumi ajalooga seotud artiklid, mis avavad kunstiajalooalast teadmisloomet, mälu ja kunstiteoste säilitamist puudutavaid teemasid.

2024. aastat iseloomustasid jätkuvad ühisprojektid teiste Eesti ja välismaiste muuseumide ja partneritega. Uueks ja laiapõhjaliseks uurimissuunaks on EKM-i kogude provenientsiuuringud, mille fookuses on EKM-i kogude kujunemine ja koosseis alates muuseumi loomisest 1919. aastal. Eesmärk on saada uut infot teoste päritolu ja liikumise kohta kuni muuseumikogusse jõudmiseni.

Uute projektidena käivitati „Ekspeditsioon – eestlased ja põlisrahvad“ koostöös Eesti kunstiakadeemia, Eesti rahva muuseumi ja Fenno-Ugriaga ning Kadrioru lossi peasaali 18. sajandi laemaali uuringud. Jätkuvad uurimisprojektid „Michel Sittow Põhjas“ ja „Tsunftimeistrid“ Eesti linnade 17.–19. sajandi kunstiloomingust koostöös Eesti kunstiakadeemia ja Tartu ülikooliga.

EKM-i töötajad osalevad aktiivselt erialasel teadusväljal, publitseerivad uurimuslikke ja populariseerivaid artikleid ning raamatuid ning esinevad ettekannete ja loengutega Eestis ja välismaal. Samuti panustavad EKM-i töötajad erialasesse õppetöösse Eesti ülikoolides. 2024. aastal töötas muuseumis kaheksa doktorikraadiga ja viis doktorantuuris õppivat inimest.

EESTI RAHVA MUUSEUM

2024 oli Tartu kultuuripealinna aasta ning Eesti rahva muuseum (ERM) oli sellega seotud sündmuste keskmes. Olulisimaks näituseks oli linnaöö teadusprojektist välja kasvanud loovuurimuslik näitus „Kellele kuulub öö?“, mis käsitles linnaelu öiseid tahke ning ööaja kultuurilist ning sotsiaalset tähendust ja valmis koostöös mitme Eesti kõrgkooli interdistsiplinaarse uurimisgrupiga. Kultuuripealinna põhiprogrammi raames avati ERM-is ka Jaapani kunstniku ja helilooja Ryoji Ikeda näitus, mille aluseks on koostöö Tartu ülikooli genoomika instituudiga ja Eesti biokeskuse teadusandmed. Mitmesugused näitused ja ligi 350 sündmust tõid ERM-i ligikaudu 160 000 inimest enam kui 70 riigist, korraldati peaaegu 500 haridusprogrammi, millest võttis osa umbes 10 000 inimest, ning ligi 700 giidituuri.

ERM on pika uurimistraditsiooniga etnoloogia teaduskeskus, millel on lisaks rahvusvahelisel tasemel teadustööle Eestis ainulaadne kultuuriline ja ühiskondlik roll, esitledes uurimistulemusi avalikkusele näituste ja teiste populaarteaduslike meetodite kaudu. Teadustöö põhisuunad on määratletud vajadusest tõlgendada nüüdisaegses ühiskonnas toimuvaid kultuuriprotsesse ja muutusi nii ajaloolises kui ka globaalses ja kultuuriteoreetilises kontekstis.

2024. aastal juhtis ERM kahte välise rahastusega ja üheksat täies mahus omafinantseeritud projekti ning osales viies rahvusvahelises projektis. Aasta jooksul toimus 11 konverentsi ja seminari, mis keskendusid Eesti etnoloogiale, öökultuurile, mälu- ja digikultuurile. Uue uurimissuuna, jätkusuutlikkuse raames toimus paarisaja rahvusvahelise osavõtjaga konverents „Sustainability in Practice: DIY Repair, Reuse and Innovation“ („Jätkusuutlikkus praktikas: isetegemine, parandamine, taaskasutus ja innovatsioon“). Lisaks algas Eesti etnoloogia uurimissuunal diasporaa uuringute projekt, mis keskendub idadiasporaale.

Museoloogia valdkonnas käivitus kaks uut teadusprojekti: ERM juhib kultuuriministeeriumi teadusprojekti

Foto: Mailis Vahenurme

Kuidas jõuda selleni, et digitaalne kultuuripärand muutuks inimeste elus sama loomulikuks osaks nagu internetipank või digitaalsed uudised? ERM-i teadusdirektor Pille Runnel teeb ülevaate esimese aasta uuringu kokkuvõtetest kultuuriministeeriumi Eesti kultuuri teadus- ja arendusprogrammi projektide seminaril.

„Digitaalne kultuuripärand kui ühiskondlik ressurss“ ning osaleb partnerina Horizoni projektis „i-Game. Kogukonna loomine mängude koosloomiseks, millel on suur mõju innovatsioonile, jätkusuutlikkusele, sotsiaalsele ühtekuuluvusele ja majanduskasvule“. Mõlemad projektid uurivad pärandi innovaatilist kasutamist digikultuuris ja mängutööstuses.

ERM-i teadustöötajad pidasid ligi 40 ettekannet teaduskonverentsidel, ilmus üle 20 teaduspublikatsiooni ja teadusartikli ning ligi 20 populaarteaduslikku artiklit. Samuti peeti populaarteaduslikke ettekandeid, esineti meedias enam kui 20 korral ning täiendati muuseumikogusid diasporaa, rannarootsi, toidukultuuri, jätkusuutlike praktikate ja etnoloogia ajaloo teemadel. Muuseumi teadlased osalesid ekspertidena programminõukogudes ja komisjonides, juhendasid uurimistöid, andsid sadu konsultatsioone ning pidasid enam kui 50 loengut nii ERM-is kui ka ülikoolides. ERM sõlmis Tartu ülikooliga teadmussiirde doktorantuuri raamlepingu ja koostööd alustas teine doktorant.

MAAELU TEADMUSKESKUS

Maaelu Teadmuskeskus (METK) on 1. jaanuaril 2023 loodud teadus- ja arendusasutus, mille struktuuris on neli teadusosakonda: sordiaretuse, taimebiotehnoloogia, taimekaitse ja põllumajandusuuringute osakond.

Sarnaselt teiste teadus- ja arendusasutustega läbiti rahvusvahelise teaduse evalveerimise protsess.

2024. aastal juhiti või oldi partneriks 44 teadusprojektis. Algas neist 13, sh ka MARTA, kus koos Tartu ülikooli, Tallinna tehnikaülikooli ja Eesti maaülikooliga aitab METK luua ja valideerida nüüdisaegsete aretusmeetodite tööriistakasti, et taimekasvatus Eestis oleks paindlik ja jätkusuutlik ning toiduga isevarustatus tagatud. Kaks teadurit alustasid personaalse uurimistoetuse projektiga.

METK on partner kahes tippkeskuses Eesti maaülikooli ja Tartu ülikooliga. Tippkeskuse „Agroökoloogia ja uued kultuurid tulevikukliimas“ raames rajati mahukad põld- ja kasvuhoonekatsed tera- ja kaunviljade ning mulla mikrobioomi vahelise koostöö uurimiseks sõltuvalt kasvatatavast kultuurist, genotüübist, viljelusviisist, eelviljast, väetamisest ja kasvutingimustest. Alustati ka katseid uudsete kultuuride sobivuse hindamiseks Eesti kasvutingimustes. Kestliku maakasutuse tippkeskuses uuritakse seoseid bioloogilise mitmekesisuse ja süsinikuvoogude vahel, et integreerida teadmus satelliidiandmetega masinõppemudelitesse, mis toetavad maakasutuse planeerimise otsuste tegemist.

METK esitas (sh partnerina) 31 rahastustaotlust, millest positiivse rahastusotsuse sai aasta lõpuks 12 ja rahuldamata jäeti 9 taotlust, 10 taotlust on veel otsuse ootel.

METK võtab aktiivselt osa Euroopa Liidu mullamissiooni tegevustest. Loodi mullastiku teemadega seotud osapooli koondav mullaHUB, mille sihiks leida koostöös kestlikud ja toimivad lahendused, et meie mullad oleks hoitud ja heas seisukorras.

Tehti koostööd põllumajandustootjatega, kelle algatusel alustas METK-i ja Sadala Agro OÜ haljasväetiskultuuride uuring, kus tootja põldudel uuritakse vahekultuuride segude sobivust, rakendades erinevaid harimistehnoloogiaid ja väetamist.

Märtsis avati METK-i Jõgeva linnakus kaasaegne Venlotüüpi kasvuhoone, mis võimaldab senisest tõhusamalt tegelda tomati, kartuli, teravilja ja heintaimede sordiaretuse ja teadusuuringutega.

Foto: METK

2024. aastal valminud METK-i nüüdisaegne kasvuhoone, mis võimaldab senisest tõhusamalt tegelda sordiaretuse ja teadusuuringutega.

Maikuus allkirjastasid METK ja Natural Resources Institute Finland (Soome) koostöömemorandumi soodustamaks kahe teadus- ja arendusasutuse vahelist koostööd. Lisaks on alustatud kohtumisi Wageningeni ülikooliga taimeteadusalase koostöö käivitamiseks. Alates juulist on METK Euroopa taimeteaduse ja sordiaretuse assotsiatsiooni (EUCARPIA) liige.

Asutuse nooremteadurite tegevuste koordineerimiseks loodi METK-i doktorikool ÄKE. Toimus suvekool ning osaleti teadurite koosloomeseminaril. Doktoriõpinguid alustas neli töötajat.

Geenipank väljastas 282 seemnesäilikut 13 riigi teadus- ja sordiaretusasutustele ning ülikoolidele ja teistele keskustele.

Taimekaitseosakond läbis atesteerimise ning sai viieaastase tegevusloa, neid tunnustati kui katseüksust.

METKi loodi teaduse valdkonna nõuniku ametikoht.

Sordilehele jõudis Eestis uudse kultuuri kink-aruheina murude rajamiseks sobiv sort ’Ruhnu’, mille aretaja on Ants Bender.

Novembris jõudis pikaajaline koostöö Läti ja Eesti kartuliteadlaste vahel uuele tasemele. METK-i korraldatud rahvusvahelisel MainPotRe projekti kohtumisel vahetati esmakordselt kahe riigi geenipankade vahel kartuli varusäilikuid, et tagada turvaliselt koopiate säilimine.

2024. aastal jätkusid mitmed koostööprojektid lasteaedade ja koolidega. Toimus palju sündmusi, muu hulgas ligi 1500 osalejaga seemnefestival, üle 100 osalejaga põllupäev Jõgeval, arutelu arvamusfestivalil, kündmise maailmameistrivõistluste kaaskorraldamine ja osalemine messidel. METK-i ja Tallinna tehnikaülikooli teadlaste uudse kartuli- ja teraviljasortide tuvastamise võimekust tutvustati populaarteaduslikus telesaates.

TALLINNA ÜLIKOOLI AKADEEMILINE RAAMATUKOGU

Tallinna ülikooli akadeemiline raamatukogu on avalikkusele suunatud Tallinna ülikooli asutus, mille ülesandeks on inforessursside kogumine, digiteerimine, säilitamine ja kättesaadavaks tegemine. Raamatukogu toetab teadus-, arendus- ja õppetegevust ning aitab säilitada rahvuslikku kultuuripärandit, edendades seeläbi hariduse ja teaduse arengut.

2024. aastal korraldati raamatukogus mitmeid raamatu- ja kunstinäitusi. Veebruarist aprillini eksponeeriti Eesti muinsuskaitse seltsi koostatud näitust „Eesti riigipead 1918–2016“, kus esitleti riigipeade elusuuruses figuure. Maist augustini toimus Martin „QBA“ Kaarese ülevaatenäitus, kus olid välja pandud viimase viie aasta kunstiteosed, mida iseloomustavad erksad värvid ja dünaamilised piirjooned. Oktoobrist jaanuarini oli avatud ingerisoomlaste pärimusele ja esemetele pühendatud fotonäitus „Mälestuste kinnistähed – argiseid aardeid Ingerist“, mida korraldasid Nouse Inkeri MTÜ, Eesti ingerisoomlaste liit, eestisoomlaste kultuuriomavalitsus ja Rootsi ingerisoomlaste liit.

Foto: Piret Jõesaar

Näitus „Eesti riigipead 1918–2016“.

Baltika stipendium on Tallinna ülikooli uuringufondist rahastatav teadusprojekt, mis võimaldab välismaistel uurijatel (doktor või järeldoktor) töötada Tallinna ülikooli akadeemilise raamatukogu kultuuriloolise Baltika ja haruldaste raamatute koguga. 2024. aastal töötas meil kolm stipendiaati:

- PhD Andreas Jüttemann (Saksamaa) uuris teemat „Umgang mit Skrofulose und Lepra in deutschsprachigen Schriften im nördlichen Baltikum“ („Skrofuloosi ja leepra käsitlus Põhja-Baltikumi saksakeelses kirjasõnas“)
- PhD Messan Tossa (Togo) uuris teemat „Das antikoloniale Moment der Aufklärung im Lichte von August von Kotzebues Werke *Die Negersklaven* und *Die Indianer in England*“ („Valgustuse antikoloniaalne moment August von Kotzebue teoste *Neegriorjad* ja *Indialased Inglismaal* valguses“)
- PhD Vasyl Maliukh (Saksamaa) uuris teemat „Die Politik Deutschlands zur „ukrainischen Frage“ während des Ersten Weltkrieges 1914–1918“ („Saksa poliitika „Ukraina küsimuses“ Esimese maailmasõja (1914–1918) ajal“)

2024. aastal anti esmakordselt välja ka väliseesti stipendium, mille eesmärk on toetada doktorite ja järeldoktorite uurimistöid väliseesti kirjanduse keskuse koguga. Esimese stipendiumi sai

- Maarja Lõhmus (Eesti), uurides teemat „Väliseesti ajakirjandus 1944–1991, Ameerika Hääl“.

XIII Balti kirjakultuuri sümpoosionil, mis toimus 12.–13. septembril 2024 Tartus, esindas raamatukogu PhD Kairit Kaur ettekandega „„Reise Beschreibung“ (1754) des Revaler Kaufmanns Heinrich Johann von Glehn“ („Tallinna kaupmehe Heinrich Johann von Glehni „Reisi kirjeldus“ (1754)“). Ettekande aluseks oli Baltika kogus leiduv käsikirjaline reisikiri värssides.

DIGHT-Neti projekt (01.10.2024–31.09.2027), mida rahastab Euroopa Komisjon, keskendub Juri Lotmani ja Umberto Eco teadusliku arhiivipärandi digiteerimisele ja kättesaadavaks tegemisele. Eesti-poolseteks partneriteks on Tallinna ülikooli Juri Lotmani semiootikavaramu, Tallinna ülikooli akadeemiline raamatukogu ja Tartu ülikooli raamatukogu. Rahvusvahelised partnerid on Amsterdami ülikool, Bologna ülikool ja Turu ülikool. Tallinna ülikooli akadeemiline raamatukogu vastutab Juri Lotmani ja Zara Mintsi arhiivimaterjalide digiteerimise ja üleslaadimise eest ETERA keskkonda.

Rahvusarhiivi programmist rahastati väliseesti kirjanduse keskuse kultuuripärandi korrastamist, kogude süstematiseerimist, kataloogimist ja kirjeldamist 3000 euroga ning trükiste digiteerimist ja andmebaasis ETERA kättesaadavaks tegemist samuti 3000 euroga. Baltika teaduskollektsiooni uurimist toetas haridus- ja teadusministeerium 20 000 euroga. Tuumiktaristu toetusest eraldati digiteerimiskeskuse arendamiseks 50 060 eurot.

TARTU OBSERVATOORIUM

Sügisel möödus 60 aastat endisele heinamaale rajatud teaduskompleksi pidulikust avamisest Tõraveres. Samuti

tähistas Tartu observatoorium (TO) lõppenud aastal oma suure teleskoobi 50. sünnipäeva, mille puhul korraldati perepäev ning suurejooneline ühine vaatlusõhtu koos amatöörastronoomide ja nende teleskoopidega.

Rahvusvahelise koostöö raames külastas jaanuaris Eestit Euroopa kosmoseagentuuri (ESA) teadusdirektor Carole Mundell, kes pidas ettekande Eesti teaduste akadeemias toimunud seminaril „Universumiuuringud Eestis". Seminaril tutvustasid Eesti teadlased mh oma tööd ESA teadusmissioonides Komeedipüüdur ja Ariel. Aprillis muutus Tartu aga kosmosemissiooni keskuseks, kui siia kogunes terve ESA Arieli missiooni konsortsium, et arutada ettevalmistusi, tehnilisi ülesandeid ja teadusküsimusi. Suuremate astronoomiaprojektide nimistusse lisandus EXCOSM – Euroopa Liidu rahastusega kolmeaastane rahvusvaheline koostööprojekt, mille eesmärk on arendada galaktikate ja kosmilise võrgustiku uuringuid koos kolme Euroopa tippülikooliga selles vallas.

Otsiti ka praktilisi teaduspõhiseid lahendusi keskkonnaprobleemidele, näiteks aitasid TO teadlased Ukrainal võtta kasutusele kaugseirerakendusi ja metoodikaid, mis võimaldavad jälgida metsade ja veekogude seisundit. Koostöös Tartu ülikooli, Tallinna ülikooli ja Eesti maaülikooli teadlastega valmisid kliimamuutustega seotud õppematerjalid, mis aitavad kujundada ökoloogilist maailmavaadet ja keskkonnahoidlikke käitumismustreid.

Uuendati ja laiendati observatooriumi laboreid. Nüüdseks ligi 100 m² suurune laborikompleks on varustatud kontrollitud keskkonnatingimustega, mis võimaldavad arendada ja katsetada nii kosmiliste kui maapealsete rakenduste jaoks kavandatud tehnoloogiat. Optikalaborite täppisinstrumente ja töötajate kõrget kompetentsi kasutati muu hulgas ka Ukraina õhukaitse abistamiseks.

Aasta jooksul korraldas TO mitmeid haridus- ja teadusüritusi, mis tõid kokku nii noori teadushuvilisi kui ka rahvusvahelisi eksperte. Suvekursuste hulgas olid masinnägemisele pühendatud rahvusvaheline suvekool, astrobioloogia suvekool ning kaugete planeedisüsteemide teemaline suvekool, mis tõi Tartusse valdkonna juhtivad teadlased ja tudengid. Ühe kosmilise päeva veetis Tõraveres ka Eesti lennuakadeemia suvekool. Eesti kaugseirepäev tõi Tõraverre kokku üle 120 teadlase, eksperdi ja huvilise, et arutada keskkonnamuutuste mõju ja keskkonnauuringute tulevikusuundi. Teadusmalevas sai 15 teadushuvilist koolinoort võimaluse teha kosmoseteemalist uurimistööd. Rohkem kui 200 koolinoort osales kosmoseteemalisel karjääripäeval. Populaarne teadusõhtute sari „Tähtede õhtu" Tõraveres tõi observatooriumisse kokku ligi 1000 külastajat.

Observatooriumi panus teaduse populariseerimisse pälvis ka tunnustust: Eesti teadusagentuuri preemia teaduse ja tehnoloogia populariseerimise sarjade kategoorias pälvis Barlova teadusõhtute sari, mille eestvedajad on Karin Pai ja observatooriumi bänd.

Doktorikraadi kaitsesid Ave Ansper-Toomsalu ja Kairi Adamson. Kolme doktoranti innustati observatooriumi stipendiumiga: Ernst Julius Öpiku, Charles Villmanni ja Juhan Rossi nimelise stipendiumi said vastavalt Anni Kasikov, Rando Avarmaa ning Alice Fabbretto. Kuressaare Nooruse kooli õppejuht Aire Siinvert pälvis observatooriumilt Linnutee Tähe auhinna kosmosehariduse edendamise eest.

Tänu Euroopa kultuuripealinna Tartu 2024 programmile jõudis Tõraverre tavapärasest veelgi rohkem kultuurisündmusi ja -huvilisi. Suvel oli muidu tühjana seisvas teleskoobitornis avatud Karel Koplimetsa kohaspetsiifiline ruumiinstallatsioon „2074", detsembris avati Navitrolla, Talis Taime ja Kärt Summataveti ühisnäitus „Olematuse kummastav kutse". Aasta jooksul külastasid observatooriumi mitmed kultuuritegelased, et tutvuda siinsete kunstiteostega ja leida inspiratsiooni teaduse ja kunsti kokkupuutepunktidest.

AKADEEMIAGA ASSOTSIEERUNUD ORGANISATSIOONIDE TEGEVUS

Assotsieerunud organisatsioonide info ja kontaktid leiab teaduste akadeemia veebilehelt.

Akadeemiaga assotsieerunud organisatsioonide hulka kuuluvad teadusseltsid ja ühendused, millest mitmed esindavad oma valdkonda rahvusvahelistes organisatsioonides. Lisaks valdkondlikule tegevusele ja ürituste korraldamisele annavad mitmed teadusseltsid välja ka eelretsenseeritavaid teadusajakirju. Nendeks on põllumajandusteaduslik ajakiri Agraarteadus, teoloogiale ja religiooniuuringutele spetsialiseerunud Usuteaduslik Ajakiri, muusikateaduslik aastaraamat Res Musica, semiootilisi ja kultuurianalüütilisi uurimusi koondav Acta Semiotica Estica, orientalistika eri valdkondadega seonduvat kajastav aastaraamat Idakiri, Eesti geograafia seltsi aastaraamat ning teadusajaloo ja teadusfilosoofia ajakiri Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum.

Akadeemiliste seltside kooskäimiste eestvedaja on Eesti looduseuurijate selts. 2024. aastal korraldati seltsidele kaks ümarlauda: kevadisel ümarlaual 9. aprillil arutleti missioonitunde üle teaduses ja seltsitegevuses ning 27. novembril toimunud ümarlaual (osalesid 13 seltsi esindajad) oli teemaks seltside unikaalsete ressursside avastamine.

16. aprillil toimus teaduste akadeemias akadeemia juhatuse laiendatud istung assotsieerunud teadusseltside ja ühendustega. Ühiselt arutati akadeemia ja seltside vahelist koostööd ning võimalusi paremaks ühiseks dialoogiks ühiskonnaga. Kõlama jäi teadusseltside kui esmase akadeemilise väärtusruumi kandjate olulisus ühiskonnas.

AKADEEMILINE PÕLLUMAJANDUSE SELTS

Akadeemilise põllumajanduse seltsi (APS) tegevuse põhieesmärk on oma ettevõtmistega kaasa aidata Eesti maaelu ja põllumajanduse, eriti põllumajandusteaduste arengule. Seltsi liikmeteks on peaasjalikult teaduskraadiga eri valdkondade põllumajandusteadlased. Selts korraldab teaduskonverentse, ettekandekoosolekuid ja õppereise ning arendab rahvusvahelisi teadussidemeid. Lisaks osaletakse jõudumööda rahvusvahelistes ja kohaliku tähtsusega projektides. APS tegeleb ka kirjastamisega, andes välja teadusajakirja ja muid trükiseid. Seltsi kui MTÜ tegevust korraldab 13-liikmeline eestseisus (juhatus).

2024. aasta oli seltsile oluliselt tagasihoidlikum kui varasemad aastad, toimus vähem juhatuse koosolekuid, ära jäi mitu traditsioonilist üritust. Lisaks jäi välja andmata aasta tegija tiitel. Aasta lõpus toimunud aruteludes oli aga optimismi ja lootust, et 2025. aastal tegevuste, sh ettekandekoosolekute arv taastub.

Seltsi teadusajakirja Agraarteadus toimetus on jäänud ilma peatoimetajast. Käsikirju võeti küll vastu ja mõningaid ka retsenseeriti, aga 2024. aastal ühegi põhinumbri avaldamiseni ei jõutud. Eestseisus tegutseb selle nimel, et 2025. aasta esimesel poolaastal ilmuks uus number. Agraarteadus on ainus eestikeelne põllumajandusteaduslik ajakiri, mis on avatud juurdepääsuga, rahvusvahelise levikuga ja eelretsenseeritav.

Eestseisus arutas jooksvaid küsimusi e-koosolekute vormis. Uute liikmete sooviavaldusi vastu ei võetud. Selts kasutab uudiste ja asjakohase info edastamiseks meililisti ning sotsiaalmeediavõrgustikku Facebook.

21. veebruaril toimus Baeri maja saalis seltsi Eesti Vabariigi 106. aastapäevale pühendatud aktus. Presidendi tervituse järel esines pidupäevakõnega Tartu maleva Naiskodukaitse liige Hele-Mai Viltrop. Aktus lõppes noore viiuldaja esinemise ning keskusteluga.

4. aprillil meenutati 35 aasta möödumist APS-i taasasutamise koosolekust, kus toona astusid sõnavõttudega teiste

Foto: Marko Kass

Hele-Mai Viltrop Eesti Vabariigi aastapäevale pühendatud aktusel.

hulgas üles põllumajanduskandidaat Meinhard Karelson ning APS-i liikmed professorid Jüri Kuum ja Richard Toomre.

12. aprillil toimus C. R. Jakobsoni nimelises Torma põhikoolis järjekordne Jakobsoni kõnevõistlus noortele.

3. juulil osalesid seltsikaaslased Jaan Tõnissoni seltsi kutsel riigimehe sünniaastapäevale pühendatud sündmustel Raadil.

23. juunil tähistati võidupüha pisikese koosviibimisega seltsi aupresidendi Arvo Leola koduõuel Supilinnas.

Seltsi eestseisuse esindaja osales akadeemiliste seltside ümarlaual 27. novembril 2024 Eesti looduseuurijate seltsi majas.

AKADEEMILINE RAHVALUULE SELTS

Akadeemiline rahvaluule selts (ARS) asutati Tartu ülikooli juures 1925. aastal ja seega kuulub see eestikeelse ülikooli algusaegsete teadusseltside hulka, mis said 1938. aastal loodud Eesti teaduste akadeemia aluseks. ARS on folkloristide, üliõpilaste ja teiste folkloorist huvitatute ühendus, mis aitab kaasa rahvaluule kogumisele, tutvustamisele, uurimisele ja publitseerimisele. ARS-i olulisemad töövormid on ettekandekoosolekud ja konverentsid nii akadeemilises kui ka populariseerivas vormis, mida korraldatakse tihti koostöös Eesti rahvaluule arhiivi, Eesti kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna ja Tartu ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnaga.

2024. aastal korraldas ARS seitse erialast diskussiooni soodustavat sündmust, mis olid avatud laiemale publikule. Ürituste temaatika peegeldas tänapäevase folkloristika mitmekesisust ja seoseid nii popkultuuri kui ka ühiskonna valupunktidega. Regulaarsetel kõnekoosolekutel esinesid ettekannetega Alina Oprelianska, Polina Holitsyna ja Liisa Nurme.

Veebruaris osales selts Eesti folkloristide 18. talvekonverentsi „Folkloor ja popkultuur“ korraldamisel. See konverents oli pühendatud rahvusvaheliselt tunnustatud folkloristi akadeemik Mare Kõiva 70 aasta juubelile. Üritus paistis silma oma laiaulatusliku kavaga: lisaks 16 teadusettekandele toimusid raamatu- ja andmebaasiesitlused ning kontsert.

Aprillikuine kõnekoosolek oli samuti juubelihõnguline, pühendatud Mare Kalda 60. sünnipäevale. Lühikonverentsil „Tige diskursus ja nutikas narratiiv: rahvajuttude sisulised ja žanrilised ulatuvused“ esinesid Ülo Valk, Jürgen Beyer, Kärri Toomeos-Orglaan ja Johanna Ross.

Aasta üks olulisemaid sündmusi oli Eesti folkloristika aastapreemia 2024. aasta laureaadi väljakuulutamine. Preemiat rahastas Eesti kultuurkapital ning see anti välja maikuu viimasel neljapäeval. Auhinna pälvis Eesti kirjandusmuuseumi vanemteadur Taive Särg. Pidulikul tunnustamispäeval pidas loengu eelmise aasta laureaat, Tartu ülikooli folkloristika kaasprofessor Anastasiya Astapova.

Foto: Enn Kalev Tarto

Folkloristika aastapreemia laureaat Taive Särg.

Sügisesed sündmused keskendusid aktuaalsetele teemadele rahvaluules ja ühiskonnas. Septembris korraldas ARS ümarlauaarutelu, mis oli pühendatud ajakirja Keel ja Kirjandus erinumbrile „Folkloor ja vägivald“. Vestlusel osalesid erinumbri koostaja Madis Arukask ning artiklite autorid Ott Heinapuu ja Katre Kikas. Arutelu käsitles keerulisi teemasid, nagu vägivalla representatsioonid folklooris, ning pakkus vaatepunkte nii ajaloolise kui kaasaegse materjali analüüsimiseks.

AKADEEMILINE TEOLOOGIA SELTS

Akadeemiline teoloogia selts (ATS) on usuteadlaste erialaorganisatsioon, mis taastati 1999. aastal ja tegutseb 1921. aastal asutatud akadeemilise usuteadlaste seltsi õigusjärglasena. Selts on vabatahtlik mittetulundusühing, mille eesmärk on evangeelse teoloogia arendamine ja kõrgema evangeelse teoloogilise hariduse toetamine.

Selts annab välja avatud juurdepääsuga Usuteaduslikku Ajakirja, mis on Eesti ainus teoloogiale ja religiooniuuringutele spetsialiseerunud kõrgetasemeline ja eelretsenseeritav

ajakiri. Ajakiri on rahvusvahelise toimetuskolleegiumiga ning seda indekseeritakse andmebaasides EBSCO, CEEOL, SCOPUS ja Google Scholar. Ajakiri viidi 2024. aastal üle uuele platvormile, artikleid avaldatakse nüüd jooksvalt (*e-pub first*) ja mitmes keeles ning neist moodustub aasta jooksul kaks-kolm ajakirjanumbrit. Kõik artiklid on identifitseeritud DOI-numbriga ning kõik seni ilmunud artiklid on tagantjärele varustatud bibliograafiatega artikli lõpus. Tegevtoimetajana töötab nüüdsest Helen Haas. Aastal 2024 ilmus kolm ajakirjanumbrit, kaks korralist (85 ja 87) ning üks erinumber (86), milles lahatakse uuringu „Elust, usust ja usuelust 2020" tulemusi.

Seltsi üldkoosoleku 22. märtsil Tartus avasid patristika kaasprofessori Tarmo Toomi avalik ettekanne „Piibli tõlgendamise algusaegadest: Mida kujutab endast patristiline hermeneutika?" ja diskussioon. Patristiline hermeneutika võib tunduda ajast ja arust, ent lähem tutvus algallikatega annab tunnistust elavast, mitmekesisest ja huvitavast mõttemaailmast. Üldkoosolekul võeti vastu kolm uut noort liiget, peeti maha tuline vaidlus Usuteadusliku Ajakirja ümberkorralduste teemal, kiideti heaks selle toimetuskolleegiumi koosseisu muudatused ning valiti seltsi uus juhatus: esimees Urmas Nõmmik, aseesimees Anu Põldsam, sekretär Igor Ahmedov, laekur Kaido Soom.

Seltsi esindajad osalesid 9. aprillil akadeemiliste seltside kevadisel ümarlaual Tartus ja 16. aprillil teaduste akadeemias juhatuse laiendatud istungil Tallinnas ühes teiste akadeemiaga assotsieerunud teadusseltside ja ühendustega. Lisaks ajakirja väljaandmisele jõudis 2024. aastal olulise verstapostini üks mõjukamaid algatusi, milles selts on viimastel aastatel proaktiivselt osalenud. Ellu on kutsutud Eesti evangeelse luterliku kiriku teoloogilise arutelu protsess, mis peab laiendama teoloogilise mõtlemise ja argumenteerimise kandepinda kirikus ning tõstma selle taset. Kogu aasta jooksul osalesid seltsi esindajad arutelu põhimõtete koostamise töörühmas ning aastal 2025 algab viieaastane arutelutsükkel.

EESTI AKADEEMILINE ORIENTAALSELTS

Eesti akadeemiline orientaalselts (EAO) ühendab Eesti orientalistikateadlasi ning teiste alade inimesi, kes ühel või teisel viisil on mõne Aasiaga seotud valdkonna asjatundjad, nt tõlkijaid, kunstnikke, muusikuid, heliloojaid, ajakirjanikke, kultuuri-, meditsiini-, poliitika-, sõjandus- jm spetsialiste. EAO korraldab regulaarseid konverentse, seminare, avalikke loenguid jm üritusi, et jagada asjatundlikku teavet Aasia kultuuride ja ühiskondade kohta ning populariseerida orientaalteadusi ja ida keelte õppimist. Alates 2006. aastast annab selts välja aastaraamatut, mis 2011. aastast kannab pealkirja Idakiri. See on eelretsenseeritav rahvusvahelise toimetuskolleegiumi ja levikuga perioodiline väljaanne, mis avaldab artikleid orientalistika eri valdkondadest.

19.–21. juulil toimus Kirikumäe matkakeskuses V orientalistika suvekool „Loodus Ida mõtteloos". Kolme päeva jooksul oli võimalik kuulata 20 põnevat akadeemilist ettekannet, saada osa idamaisest kontserdist „Raaga öö" (Arno Kalbus, Leho Rubis, Saile Johanna Langsepp), osaleda Helen Loiti juhendatud Tiibeti tankamaali töötoas ning teha qigongiharjutusi Urmas Lehe juhendamisel. Huvi ürituste vastu oli äärmiselt suur, osalejaid üle 50. Suvekooli peakorraldajad olid Mart Tšernjuk ja Kristina Viin.

20.–21. septembril toimusid Tartu ülikooli senati saalis XXXVI orientalistikapäevad, millega ühtlasi tähistati EAO auliikme Märt Tänava 90 aasta juubelit ja kirjavahetajaliikme Ott Kursi 85. sünnipäeva. Samuti juhiti konverentsil tähelepanu sellele, et 17. juunil möödus 30 aastat Tartu ülikooli orientalistikakeskuse loomisest. Kahe päeva jooksul kuulati 16 akadeemilist ettekannet. Lisaks avati konverentsi raames Tartu ülikooli raamatukogus Helen Loiti näitus „Tiibeti tankamaalid" ning esitleti Märt Läänemetsa tõlgitud Sun Zi „Sõja seaduste" uut väljaannet.

Seltsi üldkoosolekul valiti EAO-le uus juhatus: president Mart Tšernjuk, asepresident Teet Toome, teadussekretär Elli Marie Tragel ja juhatuse liikmed Kristina Viin ja Vivian Puusepp.

Foto: Vivian Puusepp

EAO aastakoosolek. Vasakult: uus president Mart Tšernjuk, EAO president aastatel 2011–2024 Märt Läänemets, juhatuse liige Kristina Viin ja aupresident, *prof. emer.* Tarmo Kulmar.

EESTI AKADEEMILINE USUNDILOO SELTS

Erinevatel teadusaladel akadeemiliste religiooniuuringutega tegelejaid ühendav Eesti akadeemiline usundiloo selts (EAUS) on eriala juhtivate katusorganisatsioonide – International Association for the History of Religions (IAHR) ja European Association for the Study of Religions (EASR) – liige. EAUS-i põhiline töövorm on ettekandekoosolekute ja konverentside läbiviimine nii akadeemilises kui ka populariseerivas vormis. Seltsi tegevus toimub peamiselt Tartu ülikoolis.

Seltsi korraldusel toimus kaks konverentsi.

31. mail toimus seltsi ettekandekoosolek vestlusringina. Atko Remmel kõneles teemal „Religioon ja rahvuslus: religioonid eesti rahvuslikus loos", vestlesid Tõnno Jonuks, Alar Kilp, Helen Haas, Erki Lind, Atko Remmel. Vestlust juhtis Ain Riistan.

Foto: Edgar Saar

31. mail toimunud vestlusring. Vasakult: Atko Remmel, Tõnno Jonuks, Helen Haas, Erki Lind, Alar Kilp ja Ain Riistan.

29. novembril toimus Tartus seltsi aastakonverents „Religioon looduses ja loodus religioonis“. Peeti kümme ettekannet, mis puudutasid religioossust ja loodust kõige erinevamatest aspektidest. Toimus Laur Vallikivi monograafia „Words and Silences: Nenets Reindeer Herders and Russian Evangelical Missionaries in the Post-Soviet Arctic“ (Indiana University Press, 2024) esitlus ning vestlusring, kus osalesid Laur Vallikivi, Meelis Friedenthal ja Ülo Valk. Vestlust juhtis Madis Arukask.

19.–21. novembril toimusid kolmandat korda Paulsoni loengud religiooniuuringutes teemal „Performatiivsed ja tõlgenduslikud žanrid tänapäeva moslemi vagaduskogukondades Bosnias“. Kolm loengut pidas Kopenhaageni ülikooli religiooni ja kultuuridevaheliste uuringute osakonna usundiloo professor Catharina Raudvere.

20. veebruaril toimus EAUS-i, Utoopia raamatupoe, Eesti kirjanike liidu Tartu osakonna ning kultuuriklubi Salong ühise ettevõtmisena akadeemiline vestlusring 2023. aasta lõpus eesti keeles ilmunud Roy Rappaporti raamatu „Rituaal ja religioon inimsuse saamises“ teemadel. Vestlusringis esinesid Karl Joosep Pihel, Roomet Jakapi ja Laur Vallikivi. Mõttevahetust suunas Indrek Peedu.

25. juulil leidis samas koostöös aset akadeemiline vestlusring Ivar Paulsoni kevadel ilmunud raamatu “Hinged, vaimud ja jumalad“ teemadel. Raamatust rääkisid Piret Koosa ja Erki Lind. Mõttevahetust suunas Indrek Peedu.

11.–21. oktoobril viibis Tartus New Yorgi Hamiltoni kolledži kaasprofessor ja Ameerika uuringute osakonna direktor Seth Schermerhorn, kes pidas loengu ja filmiõhtu Ameerika põlisrahvaste ja kristluse suhetest.

29. novembril toimus seltsi üldkoosolek, kus valiti uus juhatus koosseisus Indrek Peedu (president), Kristel Kivari, Reet Hiiemäe, Ain Riistan ja Atko Remmel.

EESTI AKADEEMILINE ÕIGUSTEADUSE SELTS

Eesti akadeemiline õigusteaduse selts (EAÕS) on mittetulunduslik vabatahtlik juristide ühendus, mille eesmärk on heategevuslik õigusteaduse, õiguskultuuri ja õigushariduse toetamine avalikes huvides. EAÕS on 8. veebruaril 1924 asutatud Eesti akadeemilise õigusteaduse seltsi õigusjärglane, taasasutatud 21. juunil 1988.

EAÕS-i eesmärk on juristidest teadlaste ja praktikute ühendamine õigusteaduse ja praktika seoste tihendamiseks, erialaste kontaktide arendamiseks, õigusteaduse levitamiseks ja seadusandluse demokratiseerimiseks. 2024. aastal jätkas EAÕS oma põhitegevusaladena õigushariduse toetamist ning ettekandekoosolekute ja konverentside korraldamist.

Teaduse ja praktika ühendamiseks korraldati aruandeperioodil neli ettekandekoosolekut, üks teaduskonverents ning sisustati Eesti õigusteadlaste päevadel kaks paneeli.

16. jaanuaril toimus ettekandekoosolek „Asjaõigusseaduse 30. aastapäev“, esinesid riigikohtu esimees Villu Kõve ja notar Priidu Pärna.

19. märtsil toimus ettekandekoosolek „Kommertspant ettevõtja vallasvarale“, esines *dr. iur.* Annemari Õunpuu.

19. novembril toimus ettekandekoosolek „Prokuratuuri struktuurireform“, esinesid juhtivprokurör Sirle Melk, vandeadvokaat Norman Aas ja vandeadvokaat Steven-Hristo Evestus.

6. detsembril toimunud EAÕS-i üldkoosolekul esines riigikohtu esimees Villu Kõve ettekandega „Kohtusüsteemi valikud keerulisel ajal“.

8. veebruaril toimus EAÕS-i 100. aastapäevale pühendatud konverents, kus esinesid ettekannetega Hannes Vallikivi, Rait Maruste, Eerik Kergandberg, Jaan Sootak ja Irene Kull.

26.–27. septembril toimunud 38. Eesti õigusteadlaste päevadel sisustati EAÕS-i ettepanekul paneelarutelud „Turvalisuse ja paindlikkuse piirid kaasaegsetes töösuhetes“ ja „Eesti finantsalase tegevuse tõmbekeskuseks: julgeolekurisk või allikas?“.

Õigusharidust toetas EAÕS peamiselt sponsorite leidmisega stipendiumide eraldamiseks tudengitele osalemaks rahvusvahelistel harjutuskohtuvõistlustel, suvekoolis ja üliõpilasvahetuse programmis. Kogutud rahast toetas EAÕS stipendiumidega Tartu ülikooli võistkonna osalemist Teldersi rahvusvahelise õiguse harjutuskohtuvõistlusel (võistkonda kuulusid Paul Kattago, Christina Kiik, Karl-Enrik Kriis, Tom Suiste); Tartu ülikooli võistkonna osalemist rahvusvahelise kriminaalkohtu harjutuskohtuvõistlusel (võistkonnas Bartholomew Hayden, Madelen Kalvik, Jaak Madison, Maria-Liis Tomson, Nina Valentini); Tartu ülikooli õigusteaduskonna üliõpilaste Kristin Kingi, Sirje Kollomi, Mary-Liis Mustoneni ja Liis Pormeistri osalemist 25. Euroopa eraõiguse suvekoolis Salzburgis ning Eesti õigusteaduse üliõpilaste liidu ja Rumeenia õigusteaduse üliõpilaste seltsi (Asociaţia

Studenţilor în Drept) koostöös korraldatud Tartu ülikooli ja Bukaresti ülikooli üliõpilaste vahetusprogrammi „Law Journey“.

6. detsembril toimunud EAÕS-i üldkoosolekul valiti EAÕS-ile järgmiseks kolmeks aastaks uus juhatus ja revisjonikomisjoni koosseis, juhatuse esimeheks valiti Ivo Pilving.

EAÕS teeb koostööd Eesti õigusteaduse üliõpilaste seltsiga, et tuua kokku eri põlvkondade juriste. 4. detsembril assotsieerus EAÕS Eesti teaduste akadeemiaga.

Foto: Sven Tupits

Assotsieerumislepingu allkirjastasid teaduste akadeemia üldkogu istungil EAÕS-i juhatuse esimees Irene Kull ja akadeemia president Tarmo Soomere.

EESTI BIOKEEMIA SELTS

Eesti Biokeemia Seltsi (EBS) eesmärk on teadus- ja õppetöö toetamine ja arendamine biokeemias ning selle paremaks edasiviimiseks ka koostöö kodumaiste ja välismaiste organisatsioonidega. Seltsi oluline ülesanne on ka katusorganisatsiooni, Euroopa biokeemia seltside föderatsiooni (FEBS) tegevustes osalemine.

EBS korraldas traditsioonilise kahepäevase biokeemia kevadseminari „Biokeemiline suhtlus“, kus jagati värskemaid teadussaavutusi juba kogemustega teadlaste poolt, kuid vähem tähtis pole sellel koosviibimisel ka vabamas õhkkonnas suhete loomine. Nagu igal aastal said doktorandid, magistrandid ja bakalaureused võimaluse laiema publiku ees oma uurimustöid tutvustada, saades tagasisidet mitmekesiselt ringkonnalt.

EBS andis ka sel aastal välja parima üliõpilastöö auhinna, mille pälvis Tartu ülikooli bioorgaanilise keemia õppetooli magistrant Mattias Kaspar Krõlov ajakirjas Scientific Reports avaldatud artikli „Inhibition of epigenetic and cell cycle-related targets in glioblastoma cell lines reveals that onametostat reduces proliferation and viability in both normoxic and hypoxic conditions“ eest, mille juhendaja oli Darja Lavõgina.

EBS oli esindatud FEBS-i aasta kõige olulisemal sündmusel, FEBS kongressil Itaalias Milanos. Seal osaleti nii FEBS-i nõukogu töös kui ka konverentsil, kus üks EBS-i liige, Rikke Birkedal, oli kutsutud tegema suulist ettekannet südame lihasrakkude ehitusest ja energeetikast. Meie jaoks on kindlasti väga oluline nõukogu otsus, mis võttis vastu Läti, Leedu ja Eesti biokeemia seltside ettepaneku korraldada FEBS-i kongress 2027. aastal Riias. Seega toimubki 2027. aasta Euroopa suurim biokeemiaalane konverents (u 1500 osalejat) Baltikumi biokeemia seltside koostööna. FEBS-i kongressile eelneb alati noorte teadlaste foorum, mis 2027. aastal toimub Pärnus – seega on meie seltsile tulevikuks planeeritud suuri koostööprojekte.

Lisaks otsustas EBS osaleda ka FEBS3+ Balti riikide konverentsi korraldamises Vilniuses 2025. aastal. EBS on juba pakkunud programmi ettekannet tegema mitut seltsi liiget, ootame ka seltsi liikmete rohkearvulist osavõttu konverentsist.

EBS osaleb FEBS-i töös ka muudes valdkondades, näiteks kongresside korraldamisel teadus- ning hariduskomitees, mis korraldas 2024. aastal Euroopas esimese biokeemiaalase õpetamisteemalise konverentsi, kus oli osalejaid ka Eestist ja EBS-ist. Selle konverentsi kokkuvõte ja tulevikusuunad on värskelt avaldatud artiklina „A white paper from the FEBS Education and Training Conference: challenges, opportunities, and action plans for transforming molecular life sciences Education“ ajakirjas FEBS OpenBio, mille autorite hulka kuulub ka Ly Villo.

Eesti biokeemia seltsi tutvustav poster.

EESTI FÜÜSIKA SELTS

Eesti füüsika seltsi (EFS) tegevuse eesmärk on füüsika ja sellega seotud valdkondade tutvustamine laiemale avalikkusele,

füüsikute kogukonna ühendamine ning füüsikahariduse arendamine ja toetamine Eesti haridussüsteemis. Selts korraldab muu hulgas ka füüsikaõpetajate võrgustiku tööd.

EFS-is on kaks osakonda: füüsikaõpetajate osakond (juhatuse esimees Eveli Raudla) ja füüsikatudengite osakond (EFS-i füüsikaüliõpilaste selts, juhatuse esimees Ilya Parmenenkov). EFS-i füüsikaõpetajate osakond on ühtlasi füüsikaõpetajate aineliit Eestis. Lisaks sellele tegutseb seltsi juures ka Teadusbuss (pealik Kaspar Arukaev). EFS-i juhatusse kuulusid 2024. aastal Kaido Reivelt, Andi Hektor, Moorits Mihkel Muru ja Riina Murulaid.

Koostöös Tartu ülikooli teaduskooliga jätkasime füüsika, keemia ja bioloogia õpikodade programmi, kus 40 Eesti koolis viidi läbi kord kuus toimuvaid töötubasid.

Jätkus füüsika e-õpikute arendus ning eestikeelsete õppematerjalide väljatöötamine ja avaldamine.

Teadusbuss jätkas endise hooga – koolitati välja ja käivitati järjekordne lend noori teaduse populariseerijaid.

Oleme korralduslikult ja moraalselt toetanud mitmeid partnerorganisatsioonide algatatud sündmusi.

Füüsikaõpetajate osakond korraldas füüsikaõpetajate suvekooli 12.–13. augustil Ida-Virumaal Kauksi puhkekülas. Osales 75 füüsikaõpetajat ning ülikoolide esindajat.

Füüsikaõpetajate osakond osales aktiivselt Eesti haridusélu puudutavates aruteludes.

EFS-i füüsikaüliõpilaste selts (FÜS) korraldas erinevaid loodusteaduslikke teemasid käsitleva EFS-i loodus- ja täppisteaduste sügiskooli 18.–20. oktoobril Voore puhkekeskuses Jõgevamaal. Osales 55 teadlast ja üliõpilast.

FÜS korraldas 2024. aastal arvukalt üritusi: persooniõhtuid, mälumänge, teadusseminare, kõrgharidust ning teadust populariseerivaid ja spordiüritusi ning jõulupeo.

EESTI GEOGRAAFIA SELTS

Eesti geograafia selts (EGS) on geograafe ja geograafiahuvilisi ühendav organisatsioon. Seltsi tegevuse põhisuunad on erialaste trükiste avaldamine, teadustöö, teadusürituste korraldamine ja geograafiateadmiste levitamine.

Akadeemilise tegevusega seoses saab aastast 2024 esile tuua järgmised teemad.

EGS põhiülesanne on esindada Eesti geograafiat rahvusvahelises geograafiaunioonis IGU. Möödunud aastal toimus järjekordne IGU kongress, seekord Iirimaal Dublinis. Konverentsil osales mitu EGS-i liiget. Lisaks teadustegevusele valiti IGU-le ka uus juhtkond, EGS osales asepresidendikandidaatide esitamises.

EGS-il on tava pidada kevaditi seltsi üldkoosolek koos akadeemilise ettekandega. Seekordne toimus taas teaduste akadeemia saalis 14. aprillil 2024. Teadusliku ettekande pidas Tartu ülikooli geograafiaosakonna värske juhataja, kaasprofessor Kadri Leetmaa.

Ilmus järjekordne Eesti geograafia seltsi aastaraamat, köide nr 47, toimetajateks Jaak Jaagus, Taavi Pae, Hannes Palang ja Arvo Järvet. EGS-i aastaraamatu puhul on tegemist praktiliselt ainukese järjepideva eesti keeles ilmuva geograafiaalase eelretsenseeritava teaduskogumikuga. Nagu tavaks, sisaldab aastaraamat nii uurimisartikleid kui seltsi ja tema liikmeid puudutavat kroonikat. Järgmine aastaraamat, järjekorranumbriga 48, on valmimas.

Suvine traditsiooniline bussiekskursioon tutvustas seekord Loode-Eesti geopargiga seonduvat.

Foto: Tiit Vaasma

EGS-i suveekskursiooni grupp Pakri pangal 7. augustil 2024. Teejuhiks oli geoloog Kalle Suuroja.

EESTI INIMESEGENEETIKA ÜHING

Eesti inimesegeneetika ühing (EstSHG) jätkas 2024. aastal oma tavapärast tegevust. EstSHG juhatus koosnes aastal 2024 järgmistest liikmetest: Ana Rebane (president alates oktoobrist 2022), Triin Laisk (asepresident alates 19.10.2023), Tõnis Org (asepresident 2019–2023), Agne Velthut-Meikas, Andres Männik, Pirjo Spuul ja Laura Mauring. Ühingu sekretäri tööd teeb juba aastaid väga edukalt Maarja Kõiv. Ühingu liikmete arv on pikka aega püsinud 160 ringis. 2024. aasta oktoobris lahkusid juhatusest Andres Männik, Tõnis Org ja Agne Velthut-Meikas, asemele valiti Kristiina Tambets, Tambet Tõnissoo ning Annela Avarlaid. Ühing on assotsieerunud Euroopa inimesegeneetika ühinguga.

Ühingu möödunud aasta kõige suuremaks ettevõtmiseks oli aastakonverents, mis toimus Viljandis Ugala teatris 17.–18. oktoobril. Traditsiooniliselt korraldati konverents eesti keeles ning lähtuti programmi koostades põhimõttest, et ükski esineja ei oleks ühingu aastakonverentsil vähemalt kaks aastat esinenud. 2024. aasta konverentsil esinesid Signe Altmäe, Tanel Mahlakõiv, Siim Pauklin, Uku Vainik, Kristiina Rull, Riina Raudne, Mart Loog, Meelis Kull, Priit Eek, Maie Bachmann, Peeter Hõrak, Taavi Lehto, Maire Peters, Liina Jakobson, Viljar Jaks, Peep Palumaa ja Peeter Padrik. Noorteadlaste sessioonis esinesid Inge Varik, Hanna Andla, Indrek Teino ja Marina Loid. Parima noorteadlaste ettekande teinud Inge Varik nomineeriti Euroopa inimesegeneetika ühingu aastakonverentsi stipendiumile. Ühingu elutööpreemia pälvis Tõnis Timmusk, kes pidas kaasahaarava loengu oma senistest tegemistest ja tulevikuplaanidest.

Konverentsi läbiviimist toetasid sponsoritena Quantum, LanLab (peasponsorid), Biotecha Eesti, NOVA Natura, Diamedica, Icosagen, AstraZeneca Eesti ja Nordic Biosite. Lisaks toetas konverentsi HNK Analüüsitehnika rahaliselt ja Solis Biodyne noorteadlaste auhindadega. Konverentsil oli 240 osalejat. Nagu paaril varasemal aastal, toetas ühing ka seekord konverentsi toimumiskoha gümnaasiumitaseme õpilaste ja õpetajate osalemist. Osales kaks õpetajat ja viis kooliõpilast Paalalinna gümnaasiumist. Konverentsi ja geneetikaalase teadustöö laiemaks populariseerimiseks kanti konverents üle Postimehe veebikeskkonnas, kus on kõik konverentsi ettekannete salvestused avalikud ka praegu. Meie konverentside ja muude tegemiste kohta võib lugeda lisaks ühingu kodulehelt. Oleme juba alustanud ka ettevalmistusi 2025. aasta konverentsiks, mis on plaanis läbi viia Haapsalus 30.–31. oktoobril. Hoiame jätkuvalt sidet ka Eesti biotehnoloogiaettevõtetega ja kaasame oma konverentsile esinema Eesti ettevõtete teadlasi.

Teiseks oluliseks ühingu tegevussuunaks peame geneetikaalaste teadmiste populariseerimist lisaks konverentsile ka muude infokanalite abil. 2024. aasta märtsinumbris avaldasime ühingu juhatuse liikmetega artikli „2023. aasta inimgeneetikas“ ajakirjas Eesti Arst. 2024. aasta ülemaailmsete geneetikasaavutuste kohta on praegu avaldamisel samalaadne kokkuvõttev ülevaateartikkel. Ühingul on pidevalt uuendatav koduleht ja Facebooki profiil, avasime ka LinkedIni lehe. 2023. aastal taaskäivitasime eesti keele terminoloogia alase tegevuse. Koostöös dr Sulev Kuusega alustati eesti keele instituudi platvormile sõnastiku sisestamist.

Ühingul on 2025. aastal plaanis jätkata samade tegevustega ning teha rohkem koostööd Eesti arstkonna ja meie erialale lähedaste ühingutega. Oluline eesmärk on geneetikaga seotud teemadel anda rohkem võimalust kaasa rääkida ühingu noortele liikmetele, kuid soovime ühingu tegevusse kaasata ka rohkem personaalmeditsiini uuringutega tegelevaid tippteadlasi ja erialaga seotud ettevõtjaid, mis võiks laiemalt soodustada tehnosiiret ja teaduspõhist majandust Eestis. Ühtlasi soovime luua tihedamad sidemed Eesti teadusagentuuri ning haridus- ja teadusministeeriumiga, sest peame oma tegevusi, sealhulgas eestikeelset aastakonverentsi, oluliseks eesti geneetika, molekulaarbioloogia ja biomeditsiini termomeetriks.

Foto: Siiri Sarv

Juhatuse liikmed vasakult: Tõnis Org (juhatuse liige kuni 2024, asepresident 2021–2023), Maarja Kõiv (sekretär), Triin Laisk (asepresident), Ana Rebane, Laura Mauring, Pirjo Spuul, Mikk Tooming (valitud juhatusse 2024).

EESTI INSENERIDE LIIT

Eesti inseneride liit (EIL) on avalikes huvides tegutsev Eesti Vabariigi inseneriühenduste, akadeemiliste insenerikoolitajate ja inseneeriaga seotud äriühingute vabatahtlik ühendus. EIL-i missioon on Eesti tehnikateaduste ja arendustegevuse, innovatsiooni ja valdkondliku hariduspoliitika edendamine. EIL-i visioon on teadmiste- ja innovatsioonipõhine ühiskond. Liikmeskonda kuulusid 31. detsembri 2024 seisuga kümme inseneride valdkondlikku organisatsiooni, kaks ülikooli, kaks rakenduskõrgkooli ja viis ettevõtet. EIL on alates 1996. aastast Euroopa rahvuslike inseneriühenduste föderatsiooni (Engineers Europe) liige.

2024. aastasse jäid mitmed organisatsiooni tegevust puudutavad muudatused. Märkimisväärsemaks on 6. novembril toimunud üldkogul heaks kiidetud põhikirja muutmine ja selleks ligi aasta väldanud eeltöö. Põhikirja muudatustega võimaldati EIL-i liikmesus ka inseneeriaga seotud äriühingutele, kaasajastati eesmärke ja tegevusi. Lähtudes uuendatud põhikirjast, võeti üldkogul vastu ambitsioonikas lähiaastate tegevuskava, strateegilise fookusega suurendada inseneride rolli Eesti majanduskasvu ja majandusliku julgeoleku tagamisel, tagada inseneride järelkasvuks soodne keskkond ning arendada organisatsiooni. Muudatused toimusid samuti EIL-i juhtimises. 11. aprillil toimunud üldkogul valiti uueks presidendiks Ando Leppiman, kes võttis juhtimise üle 9. septembrist. Varasem president Igor Krupenski jätkab juhatuses.

EIL-il oli aktiivne koostöö föderatsiooniga Engineers Europe. Tallinnas toimus 13. septembril Engineers Europe'i põhjaregiooni inseneride liitude kohtumine, kus osalesid ka Engineers Europe'i president Ralph Appel ja liikmesorganisatsioonide foorumi esimees Hannes Treier. Rahvusvahelist koostööd tunnustati EIL-i asepresidendi Enn Kerneri valimisega Engineers Europe'i juhatusse.

2024. aastal kasvas täiendavalt inseneride järelkasvule suunatud tegevuste ulatus, koostöös koolidega jätkus inseneride infopäevade korraldamine, ära on märgitud insenerierialasid tutvustavad videod, toimusid STEAM-i[10] õppepäevad ja koostöö inseneeria õppekavade väljatöötamiseks. EIL on esindatud inseneriakadeemia juhtkomitees ja aktiivselt kaasatud projektitaotluste hindamisse. Toimus

10 Science, Technology, Engineering, Art & Mathematics.

mitu külastust ja arutelu inseneeria huvialaringides ja -organisatsioonides ning ettevõtetes.

Traditsiooniline aasta inseneri ja aasta tehnikaüliõpilase tunnustamine toimus 13. detsembril Eesti teaduste akadeemias peetud pidulikul jõulutseremoonial, mille avas teaduste akadeemia president Mart Saarma. Aasta inseneri tiitli pälvis Eesti lennuakadeemia nooremteadur ja ettevõtja Siim Heering ning aasta tehnikaüliõpilaseks valiti TalTechi elektroenergeetika ja mehhatroonika doktorant Daniil Valme. Inseneride tunnustamiseks algatas vabariigi president koos AuveTechiga vabariigi presidendi kultuurirahastu noore inseneri preemia. Preemia eesmärk on tunnustada noori, kes on saavutanud insenerina väljapaistvaid tulemusi oma erialal, selle õpetamisel või populariseerimisel. 19. märtsil andis president Alar Karis preemia Margus Sammelsaarele.

EESTI KEEMIASELTS

Keemiaselts osales 7.–10. oktoobril 2024 Riias toimunud BOS2024 (Balticum Organicum Syntheticum) konverentsi organiseerimisel. Konverentsi ettekandjad olid maailma juhivatest teadusriikidest USA-st, Jaapanist, Saksamaalt, Inglismaalt, Hiinast jm. Keemiaseltsi liikmed võtsid konverentsist aktiivselt osa. Suulise ettekandega „Using the Available pKa Data in Non-aqueous Solvents" („Teadaolevate pKa andmete kasutamine mittevesilahustes") esines Ivo Leito. Tema ettekanne oli orgaanilise sünteesi vallas töötavatele teadlastele uudne ja väga kasulik ning kutsus esile elava diskussiooni. Mikk Kaasiku ettekanne „Enantioselective [8+2]-cycloadditions of photogenerated ketenes" („Fotogenereeritud enantioselektiivsed [8+2]-tsükloadditsioonid") oli pühendatud keeruliste asümmeetrilise sünteesi probleemide lahendamisele. Posteritega esinesid Tõnis Kanger, Riina Aav, Maksim Ošeka, Kristiina Kaldas, Dzmitry Kananovich, Yevgen Karpichev, Andrus Metsala, Marek Kõllo, Estelle Silm, Mariliis Kimm, Jasper Adamson, Margus Lopp jt.

Tallinna seltsi osakonna teadlased osalesid 16.–19. juunil rahvusvahelisel inseneriteaduse konverentsil Soomes Turus (International Symposium on Reaction Engineering, rahvusvaheline reaktsioonitehnika sümpoosion). Posterettekannetega esinesid Kati Muldma, Kristiina Kaldas, Estelle Silm, Mariliis Kimm, Margus Lopp jt.

19. detsembril esinesid Tallinna tehnikaülikooli keemia ja biotehnoloogia instituudi konverentsil ettekannetega oma teadus- ja arendustööst Riina Aav, Jekaterina Mazina-Šinkar, Yevgen Karpichev, Kristel Vene ja Gert Preegel.

Eesti keemiaselts on aktiivne Euroopa keemiaühingu (European Chemical Society) liige. 2024. aastal on käivitatud seltsi liitumine rahvusvaheline puhta ja rakenduskeemia organisatsiooniga IUPAC (International Organization of Pure and Applied Chemistry).

Keemiaselts teeb jätkuvalt head koostööd Eesti keemiatööstuse liiduga, mille juhatuses esindab seltsi Oliver Järvik.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

2024. aasta tõi Eesti kirjanduse seltsis (EKS) kaasa tegevuste mahu suurima kasvu viimase paarikümne aasta jooksul, kuna lisaks traditsiooniks kujunenud sündmustele ja projektidele ja UNESCO kirjanduslinna Tartu koordineerimisele on selts Eesti raamatu aasta 2025 peakorraldaja. Akadeemilise suunitlusega traditsioonilistest sündmustest tuleks esile tõsta aprillis toimunud EKS-i iga-aastast kirjanduse žanriülevaadete kõnekoosolekut, kus kirjandusuurijad tegid kokkuvõtteid jutuks 2023. aastal ilmunud luulest, proosast, teatritekstidest, kirjanduskriitikast ning lastekirjandusest, samuti juunis koostöös Tartu ülikooliga korraldatud kirjandusringi Ellips kevadkooli. Mitmesuguste rahvusvaheliste residentuuriprogrammide kontekstis korraldati ka vestlusringe välisresidentide osalusel, muu hulgas näiteks Eesti ja Leedu tõlkesuhete, aga ka mitmekeelsuse teemal kirjanduses.

30. jaanuarist 2025 kuni 14. märtsini 2026 toimuva Eesti raamatu aasta ettevalmistamine hõlmas teadlastest ning kultuuriasutuste ja -organisatsioonide esindajatest peakomitee tegevuse koordineerimist, aasta programmi koostamist ning EKS-i kaaskorraldusel raamatuaasta jooksul teostuvate konverentside ja teiste suuremate sündmuste ja projektide planeerimist. Koostöös Eesti kirjandusmuuseumi ja Eesti rahvusraamatukoguga valmis sügisel ka eesti raamatu ja kirjakeele ajalugu tutvustav rändnäitus „Eesti raamat 500", mis avati Tartus novembris ning mida kuni 2026. aasta märtsini eksponeeritakse raamatukogudes ja koolides üle Eesti.

Foto: Johanna Roos

Eesti raamatu aasta rändnäituse avamine Tartu kaubamajas.

EESTI KODU-UURIMISE SELTS

Läinud aastat jäävad markeerima neli Eesti kodu-uurimise seltsi (EKUS) olulist toimingut.

Maikuuks toimetasime trükki seltsi 18. aastaraamatu. See koondas seekord kahe tegevusaasta materjale ja jääb tõenäoliselt ka viimaseks sedalaadi paberkandjal üllitiseks. EKUS-i aastaraamat 2022/2023 sisaldab ka aastate 2015–2024 sisu indeksit (aastate 2005–2014 indeks on 2015. aastal ilmunud kolme sõsarseltsi ühisväljaandes).

Teiseks viisime lõpule viimased paar aastat väldanud EKUS-i (osalt ka ENSV teaduste akadeemia kodu-uurimise komisjoni) arhiivi sorteerimise ja korrastamise. Andsime nii fotokogu kui säilitusväärtusega arhiivimaterjalid juulikuus üle rahvusarhiivile.

Kolmas märkimist vääriv organisatsiooniline ettevõtmine oli EKUS-i liikmeskonna kriitiline inventuur. Peaasjalikult seoses liikmeskonna vananemisega on aastatega kogunenud tähelepanuväärne hulk seltsi nimekirjas olevaid inimesi, kes juba aastaid ei osale seltsi töös, kellega on kadunud ühendus ning kes on jätnud unarusse enda põhikirjalised kohustused seltsi ees. Vastavalt põhikirjale kustutasime nimekirjast suure hulga nn surnud hingi ja saatsime selle kohta teate kõigile, kelle aadressiandmed kehtisid.

Neljandaks: seoses seltsi kolimisega sai murekohaks EKUS-i paigaloolise raamatukogu saatus. Selle killustamist eri hoiukohtade vahel ei pidanud juhatus mõistlikuks. Kuna ükski teine mäluasutus ei soovinud seda enda hoole alla võtta, leidsime viimaks ruumid Jäneda muuseumis, mida kureerib üks juhatuse liikmeid Georgi Särekanno. Paraku ei jätkunud aega ega tegijaid, koostamaks eelnevalt koduloolistest trükistest täielikku nimistut.

Mullu toimus taas parimate kodu-uurimuslike väljaannete konkurss. Seekord arvustasime kahe viimase aasta üllitisi. Neljast nominendist kuulutas žürii võitjaks Milvi Hirvlaane teose „Jõksi raamat. Piigandi, Mõndsi, Mügra, Naha, Heisri, Karste ja Kaagvere külad“ (Kanepi Laulu Selts, 2023, 280 lk). Nomineeritud olid veel Kalle Kesküla, Mai Schröder ning Taivo Kirm.

Foto: Andrus Ristkok

Kodu-uurija Milvi Hirvlaane, mulluse parimaks tunnistatud kodu-uurimusliku raamatu konkursi võitja tutvustamas EKUS-i üldkogul enda töid ja loomingut.

Raplamaal toimus kohe 2024. aasta algul kaks suuremat koduloolist sündmust: jaanuaris Raplas ettekandekoosolek teemal „Kogukonnad ajaloohoidjatena“ ning veebruaris Märjamaal osavõtjaterohke kodulookonverents „Eesti NSV aegadest Märjamaa mail. Spordielu“. Juhatuse liige Kalju Idvand esindas seltsi mõlemal sündmusel.

EKUS-i üldkogu leidis aset Tallinnas 21. juunil 2024. Arutati seltsi lähitulevikku, muu hulgas esitas enda vaate ka juhatus, uuendati juhtorganite koosseisu. Seltsi esimeheks jäi Andrus Ristkok. Tuntud metsandustegelane Toivo Meikar esitles enda koostatud raamatut „Eesti metsandustegelaste biograafiline leksikon 1918–1944“ ning tutvustas ennesõjaaegset metsamajandust. Pärast üldkoosolekut tehti tiir Tallinna kalmistutele, kus asetati küünlad lahkunud kodu-uurimise eestvedajate haudadele.

Aasta lõpul sulgesime EKUS-i veebi, sest juba mõnda aega on olnud raskusi selle sisu uuendamisega ning ka külastatavus on jäänud kesiseks. EKUS-i aastaraamatud on kättesaadavad rahvusarhiivist.

EESTI LOODUSEUURIJATE SELTS

1853. aastal asutatud Eesti looduseuurijate selts (LUS) on Baltimaade vanim pidevalt tegutsenud teaduslik selts. LUS-i põhiülesandeks on kaasa aidata Eesti looduse uurimisele ja kaitsmisele. Oma eesmärgi täitmiseks koondab selts loodusteadlasi ja -huvilisi, korraldab regulaarseid koosolekuid ning toetab allüksuste tööd.

2024. aastal peeti LUS-is kümme üldkoosolekut koos ettekannetega. 5.–7. juulil toimus Lahemaal Ojaäärse loodusmajas 41. looduseuurijate päev, kus võeti kõrgendatud tähelepanu alla Lahemaa rahvuspargi loodusväärtused. 16. oktoobril toimus LUS-i sektsioonijuhtide kohtumine, kus määrati järgmise looduseuurijate päeva toimumiskoht ja teema.

Looduseuurijate päev 2025 toimub 2.–4. mail Ida-Virumaal, teemaks lendorava elupaikade kirjeldamine.

2024. aastal teostati tavapäraseid riiklikke elusloodusе seireid, millele lisandusid inventuurid erinevatel kaitsealadel ning Rail Baltica uue raudteetrassiga piirnevate kaitsealuste liikide kordusinventuur Lõuna-Pärnumaal.

2024. aastal korraldas LUS akadeemilistele seltsidele kaks ümarlauda: 9. aprillil ja 27. novembril.

LUS-i erialaraamatukogu on lugejatele avatud ning LUS-i saali on oodatud kasutama ka teised akadeemilised seltsid. LUS-i koosseisu kuuluvate erialaseltside ja -ühingute tegevusi on kirjeldatud allpool.

Eesti botaanikaühingus on 120 liiget; tegevus 2024. aastal oli aktiivne. Keskmiselt osaleb igas ettevõtmises 30 huvilist. 18. jaanuaril pidas Tatjana Oja Tartu ülikooli Oecologicumi hoones ettekande õistaimede fülogeneetilise süsteemi muutustest viimaste aastakümnete jooksul. 28. veebruaril oli Oecologicumis kõrreliste töötuba herbaariumi alusel, mille eestvedajad olid Toomas Kukk ja

Ene Kook. Tuletati meelde tavalisemaid liike ja uudistati haruldusi. 7. märtsil saadi kokku Tartu ülikooli botaanikaaias, et tutvuda orhideenäituse troopikast pärit liikidega. Samuti kuulati Toomas Hirse ja Rainar Kurbeli ettekannet Eesti käpaliste süstemaatika muutustest ja tähelepanuväärsetest liigileidudest. 18. aprillil toimus Oecologicumis Nele Ingerpuu ja Kai Vellaku juhendamisel töötuba, kus tutvuti Eestis tavalisemate lehtpuudel kasvavate samblaliikidega. Töötoas peeti lühiettekanne sammalde määramistunnustest ja tutikuliste sugukonna uuenenud perekondadest, selle järel asuti mikroskoopide ning binokulaaride abil liike määrama. 1.–2. juunil toimus samblasõprade kevadmatk Raplamaale, mille korraldasid Kai Vellak, Nele Ingerpuu ja Edgar Karofeld. 4. juunil käidi Silvia Pihu juhatusel vaatamas varasuviseid taimeliike Tartus Ihaste looduskaitsealal, kus põnevust pakkusid mitmed kaitsealused õitsejad.

Botaanikaühingu suurim ettevõtmine – taimeretk – toimus 1.–3. juulini Karula kandis, kus uuriti taimi seitsmes eri kohas. Huvitavamad leiud herbariseeriti teaduslikuks säilitamiseks. Lisaks kuulati ka kohalike talupidajate rõõme ja muresid.

11. oktoobril toimus Tartus LUS-i majas botaanikaühingu aastakoosolek – kolletamispäev. Juhatus andis ülevaate tegevusest ja plaanidest. Juhatusest lahkus Ott Luuk, juurde valiti Ene Kook. Juhatuses jätkavad Meelis Pärtel, Toomas Kukk, Kai Vellak, Silvia Pihu, Tiiu Kupper ja Jaak Pärtel. Pärast ettekandeid toimus Silvia Pihu eestvedamisel söödavate kuivviljade ja seemnete töötuba.

12. novembril toimus Thea Kulli juhtimisel Eesti maaülikooli metsamajas sarnaspähikuliste tarnade töötuba. 5. detsembril külastati Tartu ülikooli loodusmuuseumi botaanilisi kogusid. Kuraatorid Kai Vellak ja Tiiu Kupper näitasid põnevamaid eksemplare, tänapäevast herbaariumi hoidmist ning teadustööd, mida seal viljeldakse.

Aasta lõpetas samblasõprade kokkusaamine 30. detsembril Tartu ülikooli botaanikaaias, et vaadata tagasi aastale ja tähistada veebiajakirja Samblasõber järjekordse numbri ilmumist. Liikmetega peetakse ühendust postiloendi abil, oma tegevuse tutvustamiseks laiemale avalikkusele on loodud Facebooki leht.

Botaanika terminoloogia komisjon pidas 2024. aastal neli koosolekut: 1. veebruaril Tallinnas eesti keele instituudis, 12. märtsil, 11. aprillil ja 21. novembril Tartu botaanikaaia õppeklassis. Koosolekute tulemusena tehti eestikeelsete taimenimede andmebaasis muudatusi 1024 nimereas ning andmebaasi lisandus 449 nimerida. Komisjoni liikmed töötasid koosolekute vahel peamiselt e-kirja teel, vajadusel anti soovijatele konsultatsioone. Jätkus töö andmebaasi ja terminite üleviimisel Ekilexi andmebaasi (Sõnaveebi).

Mükoloogiaühingu 2024. aasta põhitegevused olid seenelaagrid ja aastakoosolek. Kevadlaager toimus 17.–19. mail Hiiumaal Kuristes. Osales 28 inimest, kes leidsid kokku 100 seeneliiki. Sügislaager korraldati 26.–29. septembril Kärdlas, kus osales 35 inimest ja sai kirja üle 300 seeneliigi, sealhulgas esmakordselt Hiiumaalt leitud looduskaitsealune punajalg-kivipuravik. Huvipakkuvamad seenekohad olid Suuremõisa park ja Kaibaldi nõmm ning üllatas Luidja ranna luite-tanuseene rohkus. Ühingu liikmed korraldasid sügishooajal mitmeid seenenäituseid ja -retki üle Eesti. Aasta jooksul moodustati mükoloogiaühingu postiloend ja täiendati kodulehekülge. Mükoloogiaühinguga liitus 5 uut seenehuvilist, hetkeseisuga kuulub ühingusse 45 inimest.

Foto: Kadri Pärtel

Sügisene seenelaager Luidjal.

7. detsembril peeti aastakoosolek Actiones Tartu loodusmajas, kus osales kokku 30 inimest. Aasta seeneks valiti perekond juurepess (*Heterobasidion*). Toimusid juhatuse valimised 2025.–2026. aastaks, uue koosseisu sekretär on Anne-Liia Maido, jätkavad Ave Suija ja Kadri Pärtel.

Eesti terioloogia selts (ETS) viis 2024. aastal läbi traditsioonilise sügiskooli ja kevadkoosoleku, kus peeti ettekandeid ja arutati imetajatega seotud päevakajalisi probleeme. Seekordsel kevadkoosolekul valiti seltsile uus juhatus, kuhu kuuluvad Christel Rose Bachmann, Triin Edovald, Oliver Kalda, Lauri Klein ja Uudo Timm. ETS pidas aasta jooksul arutelusid jahinduse teemal ning jõudis ilvesejahi osas seisukohavõtuni, mis on leitav seltsi koduleheküljel. Terve aasta vältel osales meie liikmeid 2024. aasta looma, saarma tutvustamisel.

Lisaks tavapärastele üritustele toimus ETS-is esmakordselt laste suvekool, kus osaleti loodusvaatluste maratonil ja ehitati lendoravatele pesakaste. Koostöös huvigruppidega valis ETS 2025. aasta loomaks põdra (*Alces alces*). „Põder on võimas ja karismaatiline loom, kes vajab nii looduskaitselist tähelepanu kui ka teadlikumat suhtumist. Aasta loomana aitab ta esile tuua tasakaalu otsimise vajadust inimtegevuse ja metsloomade elupaikade vahel“, selgitas ETS-i liige Ragne Erimäe. Lisainfot leiab aasta jooksul ETS-i ja tema partnerite kodulehtedelt ning sotsiaalmeedia kanalitest.

Foto: Rauno Kalda

Terioloogid koos lendorava pesakastidega.

Teoreetilise bioloogia sektsioonil oli juubelihõnguline aasta, mille põhisündmuseks oli 2024. aastal 50. korda aset leidnud kevadkool.

26.–28. aprillil toimus Tartus Oecologicumi õppehoones ja LUS-i majas teoreetilise bioloogia 50. kevadkool. Sel poolesajandal korral oli tegemist kolmepäevase teadusliku konverentsiga, mille ühisnimetajaks oli juubeliaastal „Bioloogiliste teooriate areng". Sel korral võimaldas Eesti teadusagentuurilt saadud teaduse populariseerimise toetus korraldada kevadkooli pidulikumalt ja laiahaardelisemalt – kokku osales kevadkoolis 124 inimest, üleval oli posternäitus varasematest kevadkoolidest ning nii ettekanded kui ka kogu üritus salvestati. Tartu ülikooli Oecologicumi õppehoone nimetati ümber Theorbiologicumiks ning kõigil kolmel päeval olid esinejateks eesti eri põlvkondade teadlased, kes kuuluvad oma valdkonnas maailma tippude sekka. Selleaastane kevadkool tõi varasemast veidi rohkem kokku ka kraadiõppureid.

Ettekannetes arutleti valdkondadevaheliselt ja -üleselt erinevate bioloogiateooriate ja -kontseptsioonide üle, käsitledes nende arengut viimase poole sajandi (või ka pikema aja) vältel ning tehes läbimõeldud oletusi järgnevaks pooleks sajandiks – milline oleks arenguperspektiiv, suund ja olulised vaheastmed. Ettekannetele järgnes publikut kaasav arutelu, mis toetas omakeelse teadusilma ja teadusterminoloogia arengut.

Kevadkooli emakeelset teadust populariseerivat eesmärki toetas sel aastal seni kõige mahukam kevadkooli artiklikogumik Schola Biotheoretica ligikaudu 600 leheküljega.

Juubeli puhuks digiteeriti kõik seni avaldatud kevadkoolide kogumikud ning pandi tervikliku andmebaasina välja LUS-i kodulehele.

Antropoloogiasektsiooni liikmetel toimus 2024. aastal viis kohtumist. 23. aprillil tähistati LUS-i majas antropoloogiasektsiooni 85. sünnipäeva ettekandekoosoleku ja näitusega. Ettekannetega esinesid Aet Annist, Peeter Hõrak ja Juhan Javoiš. 24. oktoobril korraldati LUS-i majas Auli päev Juhan Auli 127. sünniaastapäeva tähistamiseks.

Eesti meteoroloogia selts korraldas esimest korda aasta ilmasündmuse hääletuse. Võimalik oli valida 17 erineva ilmasündmuse vahel, mis leidsid aset 2023. aasta jaanipäeva ja 2024. aasta jaanipäeva vahel. Sündmuste nimekiri on leitav veebist. Konkursitulemused tehti avalikuks ilmahuviliste ja äikesevaatlejate kokkutulekul ja ühtlasi kuulutati pidulikult välja Eesti aasta ilmasündmus. Hääletusel osales 465 inimest. Kõige enam sai hääli XIII noorte laulu- ja tantsupidu koos äikese ja paduvihmaga – laulupidu oli jõudnud kesta veidi alla kahe tunni, kui Tallinna lauluväljakut tabas tugev vihmasadu ja äike. Umbes pooleks tunniks pani see ka laulukaare all toimuva pausile ja šokeeris tükiks ajaks nii lapsi kui ka täiskasvanuid. Selle sündmuse poolt anti 118 häält. Järgnesid 2023. aasta 7. augusti äikesed, pagid ja rekordiline hiidrahe Sõrve poolsaarel 75 häälega ning 2024. aasta jüripäeva tugev lumesadu 43 häälega. Kõik 17 sündmust said hääli.

20. juulil toimus ilmahuviliste ja äikesevaatlejate 15. kokkutulek Matsalu rahvuspargi külastuskeskuses. Sven-Erik Enno tutvustas Euroopa uut välgudetektorit, tutvuti agrometeoroloogiaga, kuulati ettekandeid ilmastiku mõjust taimedele (Tiiu Annuk) ja kliimamuutuste mõjust loomadele (Uudo Timm). Ettekannete ajal toimusid tegevused lastele.

Eesti meteoroloogia seltsi terminitoimkonnal oli 2024. aastal kümme koosolekut. Peamiselt toimusid omavahelised kohtumised Teamsi vahendusel, aga oli ka üks kahepäevane terminite arutamise maraton Albu mõisas. Toimkonna praeguseks fookuseks on eesti-inglise-venekeelse meteoroloogia terminibaasi koostamine ja selle avalikuks tegemine Sõnaveebis. Lõppenud aastal lisandus 300 uut terminikirjet ja kokku on toimkonna viieaastase tegevuse tulemusel Sõnaveebi lisatud u 2500 terminit.

Jakob von Uexkülli keskus pidas 12. augustil Puhtu bioloogiajaamas ökosemiootika suveseminari teemal „Kui palju heterogeensust nõuab ökosüsteem?". 27. novembril korraldati koostöös Tartu ülikooli semiootika osakonnaga Uexkülli loeng, mille pidas Kobus Marais (külalisesineja Lõuna-Aafrika Vabariigist) teemal „Koosluues Vredeforti kraatrit: uus-materialism, biosemiootika ja episteemiline tõlge" („Co-constructing the Vredefort Dome?: New materialism, biosemiotics and epistemic translation").

Metsandussektsioonis toimusid arutelud metsanduse aktuaalsete ja päevakajaliste teemade üle. Osaleti metsanduse aastakonverentsi „Metsateaduselt praktikale 2024" korraldamises ning 6. septembril toimunud Järvselja ürgmetsa kaitseala 100. aastapäeva tähistamisel.

Järvekomisjon viis läbi kaitsealuste veetaimede seire 24 Eesti väikejärvel. Uuritud I ja II kaitsekategooria liike leiti 21 järves, 3 järves otsitud liike ei esinenud. Aasta jooksul lisati veetaimede herbaariumi 53 uue herbaarlehe jagu

materjale. Järvekomisjoni liikmed kogusid aasta jooksul mitmetest veekogudest suurselgrootute seireproove ning tutvustasid suurselgrootuid avalikkusele, nt looduskaitse seltsi suvepäevade raames.

2024. aastal anti LUS-is välja järgmised trükised:

- Degtjarenko, P. (toim) 2024. Folia Cryptogamica Estonica 61. Tartu Ülikool ja ELUS, Tartu
- S. J. Gould (1989). Imeline elu. Burgess Shale ja ajaloo olemus. Tõlge eesti keelde: Oive Tinn (2024). Eesti Looduseuurijate Selts ja kirjastus Argo (383 lk)
- Ingerpuu, N., Vellak, K. (toim) 2024. Samblasõber nr 27. ELUS Botaanika sektsioon, Tartu
- Laanisto, L., Kull, K., Helm, A., Ots, S. (toim) 2024. Schola Biotheoretica L. Bioloogilise mõtte areng. Eesti Looduseuurijate Selts, Tartu

EESTI MAJANDUSTEADUSE SELTS

Eesti majandusteaduse selts (EMS) on Eesti majandusteadlasi ühendav mittetulunduslik teadusselts, mille eesmärk on edendada nüüdisaegse majandusteaduse levikut ja diskussiooni aktuaalsete majandusteemade üle. Selts aitab kaasa majandushariduse taseme tõstmisele ning toetab majandusuuringute ja -õppega seotud institutsioonide koostööd. EMS toetab doktoritööde ja juhendamiskvaliteedi tõusu ning panustab majandusteaduste ja innovatsiooni doktorikooli seminaridesse.

EMS-i 19. aastakonverents toimus Pühajärvel 25.–26. jaanuaril. Konverentsi peateemaks oli globaliseerumine *vs*. deglobaliseerumine. Peaettekande tegi maailma üks tuntumaid kultuurierinevuste uurijaid, professor Michael Minkov, kes rääkis sellest, kas globaliseerumine muudab kultuurid eri riikides järjest sarnasemaks või toimub hoopis polariseerumine. Paneeldiskussioonis arutlesid praktikud Peeter Koppel, Mihkel Nestor, Raivo Vare ja Urmas Varblane selle üle, kas deglobaliseerumine on paratamatus.

Foto: Andres Vaher

EMS-i aastakonverentsi paneeldiskussioon. Vasakult: Peeter Koppel, Mihkel Nestor, Raivo Vare, Urmas Varblane ja Raul Eamets.

Selts annab igal aastal välja teaduspreemiat. EMS-i Vello Venseli nimeline teaduspreemia on mõeldud doktoriõppes õppivale üliõpilasele, kes teeb oma uurimistöö põhjal ettekande majandusteaduse ja innovatsiooni doktorikooli raames korraldatavas rahvusvahelises suvekoolis ning kelle uurimistöö tunnistatakse preemiakomisjoni poolt preemia väärilisekс.

2024. aastal anti kõnesolev teaduspreemia välja kümnendat korda. Tartu ülikooli, Tallinna tehnikaülikooli, Eesti Panga ja Estonian Business Schooli esindajatest koosnev komisjon valis preemia laureaadiks Liina Rebase Tallinna tehnikaülikoolist.

EESTI MATEMAATIKA SELTS

Eesti matemaatika selts (EMS) on vabatahtlik ühendus, mis aitab igakülgselt kaasa matemaatiliste teaduste ja matemaatilise hariduse arengule Eesti Vabariigis. Seltsi allorganisatsioonid on koolimatemaatika ühendus (KMÜ) ja olümpiaadimatemaatika ühendus (OMÜ). EMS on Euroopa matemaatika seltsi liige.

KMÜ on Eesti õpetajate ühenduste koostöökoja liige, osaleb mitmes haridus- ja teadusministeeriumi töögrupis, aineühenduste võrgustikus, hindamiskomisjonides. Samuti teeb KMÜ koostööd Eesti teadusagentuuri ning haridus- ja teadusministeeriumiga ning viib läbi koolitusi nii õpetajatele kui ka õpilastele (infopäevad, ettevalmistused olümpiaadiks jne). KMÜ esindajad osalevad haridus- ja noorteameti (HARNO) koolitusprogrammis haridusühenduste juhtidele, ühiskondlikus diskussioonis matemaatikahariduse üle ja mitmesugustes töörühmades (riigieksami töörühmad ja hindamiskomisjon, õpetajate järelkasvu ja hindamissüsteemi muutmise töörühm).

KMÜ organiseerib ka matemaatikaõpetajate päevi, mis 2024. aastal toimusid 14.–16. novembril Tartu ülikooli Delta hoones. Matemaatikaõpetajate päevad on alates 1974. aastast toimunud igal aastal, sel aastal siis 50. korda. See on märkimisväärne järjepidevus.

EMS (eelkõige OMÜ ja KMÜ toel ning koostöös teaduskooli, Tartu ülikooli ja Tallinna tehnikaülikooliga) osales järgmiste olümpiaadide ja matemaatikavõistluste korraldamises: Nuputa (5.–7. klass), Känguru (üle 20 000 osaleja), koolidevaheline võistlus Náboj (64 koolivõistkonda), matemaatikaolümpiaad (7.–12. klass), Tartus toimunud rahvusvaheline Euroopa matemaatika karikavõistlus. Lisaks aitas OMÜ Eesti koolinoortel osaleda Pekingis toimunud rahvusvahelises matemaatika suvelaagris ja Taanis peetud Põhja- ja Baltimaade treeninglaagris.

EMS korraldab iga kahe aasta järel Eesti matemaatika päevi. 2024. aasta päevad toimusid Lääne-Virumaal Pariisi puhkekülas 21.–23. augustil, peakorraldaja oli Tallinna ülikool. Kavas olid nii akadeemilised ettekanded kui ka meelelahutus. Eesti kaasaja matemaatika laia spektri esindajatest ettekandjad rääkisid nii teoreetilisest matemaatikast, matemaatika rakendustest kui ka ajaloost.

EMS-i üldkoosolek toimus 6. aprillil Tallinna tehnikaülikoolis. Valiti president ja juhatus.

Koostöös Tallinna ülikooli matemaatika ja statistika instituudiga organiseeris EMS 25.–28. juunil rahvusvahelise statistikakonverentsi „11th Tartu Conference on Multivariate Statistics“ (peakorraldaja akadeemik Krista Fischer). Konverentsil osales üle 50 delegaadi üle maailma, ettekanded ulatusid matemaatilisest statistikast praktilise andmeanalüüsini.

EMS-i preemiate ja autasude laureaadid 2024:

EMS-i üliõpilaspreemia silmapaistva bakalaureusetöö eest – Annika Jaakson „Kaalutud kategooriad“ (Tallinna ülikool)

Esimest korda välja antud Olaf Prinitsa nimeline preemia, millega tunnustatakse matemaatika õpetajakoolituse magistriõppekava lõpetanud üliõpilast – Kaire Torsus magistritöö „Tõestusõpetus matemaatika ainekavas ja 8. klassi õpikutes“ eest (Tallinna ülikool)

Gerhard Rägo nimeline mälestusmedal silmapaistvate teenete eest õpetaja- või õppejõutöös – Anu Ausmees, Malle Mägi, Marika Veiko, Riita Meigas, Tiina Kraav, Jüri Kurvits

EESTI MUUSIKATEADUSE SELTS

Eesti muusikateaduse selts (EMTS) ühendab Eesti muusikateadlasi ning toetab kõigi muusikateaduse valdkondade edendamist Eestis. Muusikateaduse alla kuuluvad muusikateooria, -ajalugu, -filosoofia, -kriitika, etnomusikoloogia ja muusikat uurivad sotsiaalteadused (psühholoogia, sotsioloogia). Kindlasti leiab muusikauuringutega tegelevaid teadlasi ka muude teadusdistsipliinide hulgast ning tegevmuusikute seast.

Novembris 2024 valis selts endale uue juhatuse, kuhu kuuluvad Marju Raju (juhatuse esinaine), Brigitta Davidjants, Anu Schaper, Anita Maasalu ja Kerri Kotta. Uus juhatus plaanib panna varasemast veel rohkem rõhku muusikateaduse populariseerimisele ning koostööle teiste akadeemiliste ühingutega. EMTS on ka asendamatu partner Eesti muusika- ja teatriakadeemiale, millega kahasse antakse juba ligi 20 aastat välja muusikateaduslikku 1.1 kategooria teaduslikku aastaraamatut Res Musica. Ajakirjal on igal aastal uus teemafookus.

2024. aastal korraldas EMTS traditsiooniliselt kaks muusikateaduslikku üritust: Tartu päeva ja Leichteri päeva. Kui Tartu päev viitab ürituse toimumise kohale, siis Leichteri päeva nimetus on EMTS-i pikaaegne traditsioon meenutamaks Eesti üht tuntumat muusikateadlast Karl Leichterit.

Tartu päev „Pärtlased 120“ toimus 20. aprillil Eesti kirjandusmuuseumis ning oli pühendatud muusikateadlastest abielupaari Žanna Pärtlase ja Margus Pärtlase sünnipäevadele. Etnomusikoloog Žanna Pärtlas pidas ettekande „Seto leelo viisitüpoloogia: teoreetilised lähenemised ja koostamise põhimõtted“, millele järgnesid Janika Orase ettekanne „Kelle terts on suurem? Seto vanema laulmisstiili taaselustamine“ ja Andreas Kalkuni ettekanne „Hermann Julius Schmalz ja seto laulupärimus“. Muusikateoreetik Margus Pärtlase teemaks oli „Kompositsioonilised strateegiad Eduard Tubina sonaadis sooloviiulile“, järgnesid Katrin Alleri ettekanne „Haridusmaastike tõmbetuuled“ ja Mart Humala ettekanne „Elleri 3. sonaadi II osa struktuurist“. Pärtlaste ettekandepaneelide vahel tutvustas Anu Schaper oma värskelt Freiburgi ülikoolis kaitstud doktoritööd 17. sajandi heliloojast Johann Valentin Mederist, kes oli seotud ka Eestiga.

Leichteri päev toimus 25. novembril Eesti muusika- ja teatriakadeemias ning oli pühendatud Res Musica 16. numbri tutvustamisele, mille koostajaks oli muusikasotsioloog Brigitta Davidjants. Uus number on pühendatud popmuusikale ja subkultuuridele ning sellest leiab seitse teadusartiklit. Kerli Kirch Schneider ja Katrin Tiidenberg vaatlevad naiselikkuse kujutamist Eesti popmuusikas ning Jaana Davidjants muusika rolli ukrainlaste näitel TikToki sõjaaktivismis. Polina Holitsyna vaatleb Eesti *pagan metal*'i subkultuuri autentsuse konstruktsioone ning Natalie Mets Sveta baari näitel klubikultuuri lõimivat potentsiaali. David Čelakovský analüüsib Tšehhi räppari Meitoni näitel muusikaloome positiivset mõju vaimsele tervisele ning Marju Raju ja Brigitta Davidjants LGBTQ+ segakoori juhtumiuuringu näitel koorilaulu mõju vaimsele heaolule ja identiteediloomele. Jānis Daugavietis ja Arnis Balčus analüüsivad fotode põhjal Riia kaasaegset *underground*-skeenet. Lisaks leiab Res Musicast ka ühe tõlkeartikli, kahe raamatu arvustused ning EMTS-i sündmuste kroonika. Res Musica on *open access* väljaanne, st artiklite täistekstid võib leida kodulehelt kohe pärast numbri ilmumist. Samuti saab ajakirja kõiki ilmunud trükitud numbreid osta EMTA veebipoest (tootekategooria „publikatsioonid”).

EESTI NOORTE TEADUSTE AKADEEMIA

2024. aasta kujunes Eesti noorte teaduste akadeemiale (ENTA) tegusaks ja mitmekülgseks. Jaanuari lõpus toimunud üldkoosolekul võeti vastu uusi liikmeid ning koostöös teaduste akadeemiaga korraldati teaduspärastlõuna (XXVIII), kus käsitleti sotsiaalselt sidusat ja laiapõhjalist hoonete renoveerimist (korraldaja ENTA asepresident Martin Thalfeldt). Veebruaris osales ENTA teemanädalal „Naised ja tüdrukud teaduses“, tõstes avalikkuse ette silmapaistvaid naisteadlasi, ning märtsis toimus ENTA asepresidendi Miina Norviku eestvedamisel teaduspärastlõuna (XXIX), mis käsitles eesti teaduskeele arengut ja kitsaskohti.

Aasta esimeses pooles käivitati koos teaduste akadeemiaga esmakordselt ingliskeelne konkurss „Science in Three Minutes“(„Teadus kolme minutiga“), mis pakub võimalusi Eesti välistudengitele ning noorteadlastele. Sama konkursi eestikeelne voor algas oktoobris, kulmineerudes 2025. aastal. Aprillis osalesid ENTA esindajad Põhja- ja Baltimaade noorte teaduste akadeemiate kohtumisel Kopenhaagenis,

kus otsustati järgmine kohtumine korraldada 2025. aasta mais Tallinnas. Koos Soome teaduste akadeemia esindusega arutati Eesti-Soome teadusalase koostöö tihendamist. Õpilaste teadusfestivalil Tartus anti välja ENTA eriauhinnad silmapaistvatele õpilaste teadustöödele.

Rahvusvaheline koostöö. Osaleti Euroopa noorte teaduste akadeemiate ja Euroopa noorte teaduste akadeemiate teadusnõukogu YASAS (Young Academies Science Advice Structure) kohtumisel Berliinis, kus ENTA toetajaliige Helen Eenmaa jätkas YASAS-i presidendina. Suvel toimusid ENTA üldkogu ja suvepäevad Tallinna tehnikaülikooli Särghaua õppekeskuses ning alustati koostööd vabariigi presidendi kantseleiga, et arendada presidendi uudishimupäeva kontseptsiooni. Sügisel sõlmis ENTA koostöömemorandumi IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) Eesti sektsiooniga, et ühiselt panustada tehnikateaduse arengusse. Aasta lõpus toimusid traditsioonilised vastastikused külaskäigud Soome noorte teaduste akadeemiaga, mille käigus pandi alus regulaarsele koostööle. President Toomas Vaimann esindas ENTA-t Vilniuses toimunud Baltimaade noorteadlaste töökeskkonna parandamise teemalisel konverentsil.

Foto: Erik Abner

ENTA liikmed Särghaual.

Teaduse populariseerimine. Alustati kaht Eesti teadusagentuuri rahastatud projekti. „Fakt teadust päevas“ (koostöös Õhtulehega) toob iga päev lugejateni ühe teadusfakti koos selgitusega, samas kui Eesti rahvusringhäälinguga käima lükatud taskuhääling käsitleb põnevaid Eesti teaduslugusid kuulajasõbralikus formaadis. Need algatused kinnistavad ENTA rolli teaduse nähtavuse tõstmisel ja noorteadlaste huvide eest seismisel.

2023. aastal valitud ENTA juhatus jätkas organisatsiooni eestvedamist, tuues esile värskeid ideid ja hoogu. Nii noorteadlaste huvide esindamine kui ka rahvusvaheline koostöö said tänu aktiivsele osalusele YASAS-is ja teistes võrgustikes veelgi suurema kandepinna.

Üheskoos liigub ENTA edasi noorteadlaste karjääri edendamise, teaduspoliitika kujundamise ja ühiskondliku teadlikkuse tõstmise suunal, võttes jätkuvalt vastutust nii Eesti kui ka rahvusvahelise teadusruumi arengus.

EESTI SEMIOOTIKA SELTS

Eesti semiootika seltsi (ESS) eesmärk on edendada semiootikat Eestis, hoida semiootikaga seotud inimesi kursis semiootikasse puutuva teabega ja tutvustada semiootikat laiemale avalikkusele; samuti püüab selts toetada semiootikaga tegelevaid organisatsioone ja isikuid nii Eesti kui välisriikide organisatsioonidega suhtlemisel.

17. aprillil toimus Tartus Armastuse saalis ESS-i poolt välja kuulutatud märkimisväärse idee 2023. aasta konkursi võitnud loovprojekt „Transikomastamine“, mille eesmärk oli muusika ja täiendavate kirjavahemärkide abil ümber mõtestada Loomingu Raamatukogus Ott Puumeistri tõlkes ilmunud prantsuse mõtleja Félix Guattari esseed „Kolm ökoloogiat“.

12. juunil koguneti Tartus ESS-i üldkoosolekule, kus tunnustati Semiootilise Jälje auhinnaga biosemiootika professorit Kalevi Kulli tema järjepideva panuse eest semiootika avardamisse ja populariseerimisse. Oma sõnavõtus juhtis Kalevi seltsiliste tähelepanu sellele, kui oluline on hoopis jälgi jätmata elamise oskus. Üldkoosolekul valiti seltsile uus juhatus koosseisus Martin Oja (esimees), Daniel Tamm (laekur), Elli Marie Tragel (aseesimees), Aleksandr Fadeev (juhatuse liige) ja Maria Helen Adams (juhatuse liige).

2024. aastal möödus 60 aastat esimesest semiootika suvekoolist, millest sai alguse Tartu-Moskva semiootikakoolkond. Sel puhul toimus 28.–31. augustil Tartu ülikooli semiootika osakonna, Tallinna ülikooli humanitaarteaduste instituudi, Lotmani semiootikavaramu, Tartu ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia ja ESS-i kaaskorraldusel Viljandis rahvusvaheline konverents „Learning in Transformation: Celebrating the 60 Years of the Tartu-Moscow School of Semiotics“. Konverentsi peaesinejateks olid Edna Andrews, Alexander Etkind ja Barend van Heusden. Lisaks semiootika ajaloole keskendus konverents pedagoogikale ja selle viimastele arengutele semiootika vaatevinklist, mis puudutab näiteks tehisaru ja kunsti rolli koolis.

Semiootika sügiskoolide pandeemiaeelne toimumisrütm on taastunud ning nõnda leidis 9.–10. novembril Tartu Saksa kultuuri instituudis aset XXIII semiootika sügiskool „Teadvuste piiril“. Sügiskool on ESS-i toel toimuv poolakadeemiline seminar, korraldatud eelkõige üliõpilaste poolt ning suunatud peamiselt üliõpilastele. 2024. aasta sügiskoolis pidasid ettekanded Valdur Mikita, Triin Käpp, Heisl Vaher, Marju Kõivupuu ning üliõpilased, toimus ka ümarlaud erinevate teadvuse seisundite uurimise ajaloost ja filmiõhtu Peeter Toropiga. Lisaks korraldajatele ja esinejatele võttis üritusest osa 44 kuulajat.

Foto: Kadri-Ann Väärsi

Grupifoto XXIII semiootika sügiskoolist.

Päris aasta lõpus ilmus ESS-i ajakirja Acta Semiotica Estica XXI number, toimetajateks Silvi Salupere, Ott Puumeister ja Daniel Tamm.

EESTI SOTSIOLOOGIDE LIIT

Eesti sotsioloogide liit (ESL) on professionaalselt sotsioloogiaga tegelevaid isikuid ja sotsioloogiaüliõpilasi ühendav mittetulunduslik ühendus, mille eesmärk on korraldada infovahetust Eesti sotsioloogide vahel, aidata kaasa sotsioloogilise harituse edendamisele Eestis, kaitsta Eesti sotsioloogide professionaalseid huve ning hoida Eesti sotsioloogiliste uuringute korraldamise põhireeglistikku vastavuses rahvusvaheliselt heaks kiidetud nõuetega. ESL seisab oma tegevuses selle eest, et sotsiaalsete protsesside teaduslik uurimine Eestis oleks kõrgel teaduslikul tasemel ning sotsioloogilisi uuringuid viidaks läbi kvaliteetselt.

Sotsioloogiliste uuringute kvaliteedi edendamiseks korraldas ESL aprillis seminari „Sotsioloogiliste uuringute eetilistest ja metodoloogilistest dilemmadest“, et arutada sotsiaalteaduslike uuringute tegemisel esile kerkivate eetiliste ja metodoloogiliste dilemmade üle, mis korduvad uuringust uuringusse. Ettekannetega esinesid Kadri Aavik, Mai Beilmann, Veronika Kalmus, Anu Masso, Kadri Rootalu, Judit Strömpl, Mari-Liis Tikerperi ja Peeter Vihma.

ESL tähistas oma sünnipäeva konverentsiga „Eesti sotsioloogia eile ja täna: sotsioloogiaõpe Tartu Ülikoolis 35 ja Eesti Sotsioloogide Liit 25“. Kuna sel aastal täitus 35 aastat sotsioloogiaõppe algusest Tartu ülikoolis (ja Eestis üldse), oli tegemist kahekordse sünnipäevaga. Sotsioloogiaõppe algusest Tartu ülikoolis rääkis sotsioloogiaprofessor Veronika Kalmus ning vilistlased Jüri Seilenthal, Margus Paas ja kaasprofessor Kadri Koreinik. Ettekande Tartu riikliku ülikooli sotsioloogialabori tööst pidas emeriitprofessor Peeter Vihalemm ning perelabori loomisest emeriitprofessor Ene-Margit Tiit. Akadeemik Ellu Saare pärandist Eesti sotsioloogias kõneles dotsent Triin Roosalu. Päeva võtsid kokku emeriitdotsent Liina-Mai Tooding ettekandega Tartu ülikooli sotsioloogiaõppe lõpetajate statistilisest portreest ning emeriitprofessor Marju Lauristin sotsioloogia missioonist.

Foto: Andres Tennus / Tartu ülikool

Sotsioloogia doktorant ja ESL-i juhatuse liige Sten Torpan juubelikonverentsi avasõnavõtte sisse juhatamas.

ESL tänas ja tunnustas konverentsil kevadel valitud auliikmeid, emeriitteadlasi Jüri Kruusvalli, Marju Lauristini, Ene-Margit Tiitu, Liina-Mai Toodingut ja Peeter Vihalemma nende panuse eest ESL-i tegevusse ja Eesti sotsioloogiasse aukirja ning nende akadeemiliste järeltulijate ettekannetega nende akadeemilisest ja inimlikust jäljest Eesti sotsioloogias.

Konverentsil kuulutati välja ka Paul Kenkmanni nimelise doktoritöö konkursi tulemused. Preemia esimene laureaat on Kadri Soo, kelle doktoritöö „Kool lapse subjektiivse heaolu allikana laste õiguste raamistikus: laste ja noorte täiskasvanute vaade“ tunnistas laiapõhjaline žürii metodoloogiliselt tugevaks ja olemuselt klassikaliseks sotsioloogiliseks uurimuseks.

ESL osales rahvusvahelise sotsioloogia assotsiatsiooni ja Euroopa sotsioloogia assotsiatsiooni töös.

EESTI TEADUSLIK SELTS ROOTSIS

Eesti teaduslik selts Rootsis (ETSR) on alates asutamisest 1945. aastal katkematult tegutsenud selts, mis ühendab eesti teadlasi ja teadushuvilisi Rootsis. Regulaarselt toimuvad eestikeelsed teaduslikud ettekandeõhtud, samuti korraldatakse külastusi ja ekskursioone ning 1. detsembril tähistatakse emakeelse ülikooli aastapäeva. Selts annab välja ka teadusartiklite kogumikku, ETSR-i aastaraamatut. Seltsi üritused on tasuta ja üldsusele avatud, infot täiendatakse jooksvalt ETSR-i kodulehel. Ettekandeid on võimalik kuulata ka Zoomi vahendusel, huvi korral palume ühendust võtta aadressil teadusliikselts@gmail.com.

ETSR-i liikmeskonda kuulub üle 40 aktiivse liikme, kes maksavad liikmemaksu, ning kolm auliiget: Tallinna

tehnikaülikooli emeriitprofessor, Eesti teaduste akadeemia liige ja endine president Jüri Engelbrecht, Uppsala ülikooli emeriitprofessor ja Eesti teaduste akadeemia välisliige Raimo Raag ning Tallinna tehnikaülikooli professor ja Eesti teaduste akadeemia endine president Tarmo Soomere. 2024. aastal valitud ETSR-i juhatusse kuulusid Piret Villo (esimees), Helena Faust (abiesimees ja sekretär), Sirle Sööt (abiesimees), Kristiina Rajaleid (laekur) ning Carolin Krajnak. Revidendina tegutses Thomas Niit, valmiskomisjonis Evelin Tamm ja Olav Vahtras.

2024. aasta ürituste kronoloogia

22. veebruaril toimus ETSR-i aasta üldkoosolek. Teadusliku ettekande teemal „Eesti iseseisvus ja ajaloolased" pidas Anu Mai Kõll

14. märtsil arutlesid Ants Andersoni trükisooja raamatu „Keeleparenduse võimalusi. Keelekorralduslik sõnavõtt" teemadel teose autor ja Raimo Raag

11. aprillil toimus Mall Kriisa ettekanne teemal „50 aastat arstiametis"

29. mail tutvustas Kristo Burman uurimistööd „Nähtava ja nähtamatu piiril: Inglid Euroopa filmikunstis"

12. septembril rääkisid Hele Kiimann ja Kristel Rattus teemal „Näituse „Rannarootslased. Estlandssvenskar" koostamise väljakutsed siin- ja sealpool merd"

23. oktoobril toimus Roland Karo ettekanne „Kuidas lepitada kogemust keelega? Mõnda teoloogiast, metafooridest ja tegelikkuse luhtumuslikust loomusest"

14. novembril kuulati Evelin Pihlapi ettekannet „Muld kui süsinikuladu: kuidas mullateadus aitab võidelda kliimamuutustega?"

1. detsembril toimus emakeelse ülikooli 105. aastapäeva aktus. Ettekande pidas Eesti teaduste akadeemia endine president professor Tarmo Soomere. Külas olid ja ettekanded pidasid Tallinna tehnikaülikooli rektor Tiit Land ning Malmö ülikooli professor Pille Pruulmann-Vengerfeldt. Klaveril esines Carolin Krajnak.

Aasta algas seltsile vast renoveeritud Stockholmi Eesti majas traditsiooniliselt seltsi aasta üldkoosolekuga. Teadusliku ettekandega esines Södertörni ülikooli emeriitprofessor Anu Mai Kõll teemal „Eesti iseseisvus ja ajaloolased", keskendudes eesti majandusajaloole ajavahemikul 1919–1939.

Emakeelekuul sai kuulata Ants Andersoni ja Uppsala ülikooli emeriitprofessori ja Eesti teaduste akadeemia välisliikme Raimo Raagi vestlust keeleuuenduslike ideede kohta, ajendatuna Ants Andersoni autorsuses ilmunud raamatust. Ants Anderson on tuntud kohtupsühhiaater, kellel on olnud eluaegne huvi eesti keele ja grammatika vastu.

Järgmisel ettekandeõhtul rääkis Mall Kriisa oma pikast ja põnevast ametiajast meditsiinis, asetades perearsti tegevuse arengu Rootsis ajaloolisse perspektiivi.

Kevadiste loengute sarja lõpetas Kristo Burman, Dalarna ülikooli õppetooli juhataja, tutvustades lähemalt Euroopa filmikunsti ja oma värsket uurimisprojekti inglisümboolikast filmis.

Pärast suvepuhkust tulid meile külla Hele Kiimann ja Kristel Rattus ning rääkisid Eesti rahva muuseumi näitusest rannarootslaste teemal. Avati näituse tagamaid, räägiti kontseptsiooni kujunemisest, materjali kogumisest ja läbiviidud tööst. Hele Kiimann on Uppsala ülikooli teadur ja teadusjuht Eesti meremuuseumis, Kristel Rattus on Eesti rahva muuseumi juhtivkuraator.

Sügise edenedes saime Tartu ülikooli usuteaduskonna juhataja Roland Karo esituses lähemalt kuulda teoloogiast kui teadusest ja mullateadlase Evelin Pihlapi esituses mulla olulisusest süsinikuringluses. Evelin Pihlap on teadust teinud nii Eestis, Rootsis, Saksamaal kui ka Ameerika Ühendriikides ning on praegu Eestis maaelu teadmuskeskuse juhataja. Aasta lõpetasime emakeelse ülikooli aastapäeva piduliku aktusega. Külas olid Tartu ülikooli professor ja Eesti teaduste akadeemia endine president Tarmo Soomere ning Eesti Vabariigi suursaadik Rootsis Toomas Lukk ning seltsi liikmed ja sõbrad. Muusikaga esines Carolin Krajnaki trio. Aktusele järgnes mõnus vestlus suupistete ja vahuveiniga.

Foto: Kristjan Jättenfeldt

Mõned emakeelse ülikooli aktusel osalenud.
Vasakult: Carolin Krajnak, Helena Faust, Piret Villo, Piret Lukk, Toomas Lukk, Tarmo Soomere ja Sirle Sööt.

EESTI TOKSIKOLOOGIA SELTS

Eesti toksikoloogia seltsi (ETS) liikmete hulgas on nii toksikoloogia valdkonna teadustööga seotud rakendusvaldkondade esindajaid, arste ja teisi meditsiinitöötajad kui ka toksikoloogia- ja keskkonnaalaste tegevustega seotud ministeeriumide ja nende allasutuste töötajaid. Seltsi eesmärk on arendada ja populariseerida toksikoloogia suunitlusega uurimistööd, täienduskoolitust ja rahvaharidust. Oma eesmärkide elluviimiseks vahendab selts informatsiooni ja tõhustab sidemeid seltsi liikmete vahel, kavandab valdkondlikke seminare ning konverentse ja panustab toksikoloogiaga seotud küsimuste lahendamisse ühiskonnas laiemalt.

ETS kuulub ka Euroopa toksikoloogide ühendusse EUROTOX (liikmesus alates 1998), mille vahendatud infot seminaride ja konverentside kohta jagatakse regulaarselt seltsi liikmete vahel.

2024. aastal on jätkatud seltsi infokirja väljaandmist ning kõik infokirjad, mis sisaldavad nii uudiseid kui ka seltsi liikmete tutvustusi, on kajastatud ETS-i kodulehel.

ETS-i 2024. aasta seminar toimus koos terviseameti mürgistusteabekeskusega Saaremaal, kus tehti ka ettekandeid Saaremaa haigla personalile. Seltsi aastaseminari teemad olid seekord pühendatud seltsi liikmete poolt läbiviidavatele terviseuuringutele ning puudutati nii eksposoomi ja geneetika seoseid, pestitsiidide mõjusid rakuenergeetikale, kasvajarakkude füsioloogiat kui ka töötervishoiuga seotud teemasid. Mürgistusteabekeskuse kogemusest ja statistikast pidas ettekande keskuse juhataja Mare Oder. Samal teemal jagati kogemusi ka ühisel seminaril Saaremaa haigla personaliga. Aastaseminari ettekandeid on võimalik vaadata ka seltsi 24. juuni infokirjas nr 4, mis on saadaval seltsi veebilehel.

Foto: ETS-i erakogu

Toksikoloogid Saaremaa haiglas.

EMAKEELE SELTS

Emakeele Seltsi (ES) eesmärk on kaasa aidata eesti keele, sugulaskeelte ja etnoloogia teaduslikule uurimisele, eesti keele kasutamisele riigikeelena ning ülemaalise suhtluskeelena, äratada avalikku huvi eesti keele ja sugulaskeelte vastu, edendada filoloogide akadeemilist suhtlemist ja ühisüritusi, samuti nende koostööd eesti keele huvilistega.

ES (kaas)korraldas 2024. aastal kümme ettekandekoosolekut ja konverentsi, kolm keelepäeva koolis, ühe väliskeelepäeva, koolinoorte keelelaagri ning aastakoosoleku. Ettekandeid esitati aasta jooksul 42 ning muid esinemisi ja sõnavõtte oli 17.

26. veebruaril korraldati koos eesti kirjandusmuuseumiga Tartus Mare Kõiva 70. sünnipäevale pühendatud pidulik seminar. 5. aprillil toimus Tartu ülikoolis vastsete doktorite konverents. 25. aprillil esitleti kõnekoosolekuga „Uus eesti grammatika“ Tallinnas koguteost „Eesti grammatika“. Koos haridus- ja teadusministeeriumi, Väike-Maarja vallavalitsuse, gümnaasiumi ja seltsimajaga korraldati 3. mail Väike-Maarjas F. J. Wiedemanni keelepäev. 27. juunil toimus Tartus LVII J. V. Veski päev „Eesti keel ja teised keeled Eesti koolis“. Koos Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudiga tähistati 29. augustil Ellen Niidi juubelit kõnekoosolekuga „Saarte keeled. Ellen Niit 80“ ja 6. septembril Külli Habichti 60. sünnipäeva piduliku koosviibimisega. 27. septembril kaaskorraldati Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudiga Euroopa keelte päeva üliõpilaskonverents ja 17. oktoobril Tallinna ülikooli humanitaarteaduste instituudiga Oma Keele seminar. ES aitas teaduste akadeemia rahalise toetusega Tallinna ülikoolil korraldada X mitmeteaduslikku eesti teaduskeele konverentsi 5.–6. detsembril Tallinna ülikoolis ja Eesti teaduste akadeemias.

ES-i aastakoosolek toimus 22. märtsil Tallinnas.

15. novembril toimus Turu ülikoolis eesti keele päev.

Koolikeelepäevad leidsid aset 14. märtsil Audentese erakoolis ja J. V. Veski nimelises Maarja-Magdaleena põhikoolis, õpetajate päeva puhul esineti 4. oktoobril Hugo Treffneri gümnaasiumis.

21.–22. septembril korraldati Eesti teaduste akadeemia rahalisel toel Luua metsanduskoolis koolinoori eesti kirjakeele ajaloo teemaliseks emakeeleolümpiaadiks ettevalmistav keelelaager „Wihs sadda ahstat Mah-keele kirjotut Sanna“.

22. novembril käisid Tallinna ülikooli üliõpilased Tartus õppekäigul ja 11. detsembril külastasid Tartu ülikooli üliõpilased Tallinna.

15. novembril kuulutati eesti keele õpetajate sügiskonverentsil välja kuus eesti keele ja kirjanduse õpetajaks õppivate üliõpilaste stipendiumi saajat.

Seltsi juhatus vaagis jaanuaris 2023. aasta keeleteo konkursile esitatud tegusid. Laureaadid tehti teatavaks 15. märtsil Tartus haridus- ja teadusministeeriumis.

18. oktoobril autasustati koos Eesti interneti sihtasutuse, eesti keele instituudi, Eesti keelenõukogu, Eesti väike- ja keskmiste ettevõtjate assotsiatsiooni, haridus- ja teadusministeeriumi, keeleameti ning patendiametiga ettevõttenime võistluse „Ehe Eesti – Eesti ettevõttele eesti nimi 2024“ lõpuüritusel Tallinnas eheda eesti nimega ettevõtteid ja kaubamärke.

ES-i keeletoimkond võttis vastu kolm otsust ja esitas ühe seisukoha: 1) kohanimelise täiendi Araabia/araabia algustähe kirjutamises, 2) Makedoonia nimede kirjutamises eesti tekstis, 3) Valgevene nimede kirjutamises eesti tekstis, 4) võõrsõnade mugandamise põhimõtetes. Selts otsustas algatada Lauri Kettuse mälestusmärgi rajamise

Foto: Meeli Küttim

Nimevõistluse võitjate tunnustamine eesti keele instituudi saalis.

Tartusse ja moodustas mälestusmärgi toimkonna, kus on esindatud lisaks seltsile ka Tartu linn ja Tartu ülikool. Valiti välja mälestusmärgi kavand ja korraldati annetuskampaania.

2024. aastal ilmus Emakeele Seltsi aastaraamat 69 (2023; Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus), ES-i toimetised nr 83 „Saarte keeled. Ellen Niidi juubeliraamat" ja nr 84 „Keelde. Keelel. Keelest. Pühendusteos Külli Habichtile 60. sünnipäevaks" ning kaks numbrit keeleajakirja Oma Keel.

ES-i raamatukogu täienes 17 trükisega, arvel on 6870 inventeeritud trükist. Kõigi ürituste ja tegevuste kohta leiab täpsemat infot seltsi kodulehelt.

TEADUSAJALOO JA TEADUSFILOSOOFIA EESTI ÜHENDUS

Teadusajaloo ja teadusfilosoofia Eesti ühendus (TTEÜ) tegutseb nii Tallinnas kui Tartus ja on teadusajaloo ja teadusfilosoofia Balti assotsiatsiooni ja ühtlasi teadusajaloo ja teadusfilosoofia maailmaühenduse mõlema autonoomse haru liige, millest üks (DHST) hõlmab teaduse ja tehnika ajalugu ning teine (DLMPST) teaduse ja tehnika loogikat, metodoloogiat ja filosoofiat.

2024. aastal jätkus andmebaasi SCOPUS kuuluva ajakirja Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum väljaandmine. Ilmusid ajakirja 12. aastakäigu kaks korralist numbrit. Ühtlasi jätkus „Eesti teaduse bibliograafilise leksikoni" digitaliseerimine ja Vikipeediasse sisestamine, millega tegeleb TTEÜ liige Raul Veede.

TTEÜ juhatuse liikme Endla Lõhkivi juhtimisel jätkus töö personaalse uurimistoetuse rühmagrandi PRG462 „Interdistsiplinaarse teadustöö filosoofiline analüüs" täitmisel, mis lõppes 30. juunil ja sai ekspertidelt kõrge hinnangu. Projekt analüüsis interdistsiplinaarse teadustegevusega seotud problemaatikat, mille raames ilmus Rein Vihalemma praktilise realismi interpretatsioonidele ja filosoofilisele analüüsile pühendatud kogumik kirjastuses Rowman & Littlefield. Väljaande toimetasid TTEÜ liikmed – lisaks põhiraskust kandnud Ave Metsale Endla Lõhkivi, Jaana Eigi-Watkin ja Peeter Müürsepp.

Aasta tähtsündmuseks oli 31. Balti teadusajaloo ja teadusfilosoofia konverentsi läbiviimine, mis toimus 2024. aasta juunis Tartus. Konverentsi põhitemaatika keskendus teadusaparatuurile, rõhuasetusega Friedrich Wilhelm Struve pärandile seoses maailma parima Fraunhoferi refraktori saabumisega Tartusse 200 aastat tagasi. Konverentsil osales enam kui kümnest riigist pärit teadlasi, kes pidasid üle 50 ettekande. Tartu ülikooli muuseumis (tähetornis ja tähetorni aias) avati ka samateemaline näitus, mida TTEÜ liikmed aitasid korraldada.

Foto: Mariann Raisma

XXXI Balti teadusajaloo ja teadusfilosoofia konverentsil osalejad.

2023. aasta augustis korraldatud ICOHTEC-i (rahvusvaheline tehnoloogiaajaloo komitee) 50. aastakonverentsi eest pälvis valdavalt TTEÜ liikmetest koosnenud kohalik orgkomitee nii Tallinna kui Tartu linnavalitsuse tunnustuse. TTEÜ esimees Peeter Müürsepp jätkas tööd ICOHTEC-i ajakirja ICON peatoimetajana, kuuludes jätkuvalt ka komitee juhatusse.

Juhatuse liige Lea Leppik jätkas tegevust Tähetorni ringi juhatajana, korraldades populaarseid loenguid astronoomiast. Loengupidajate seas olid ka TTEÜ liikmed.

Lisaks mitmetele teistele ettekannetele muu hulgas Balti konverentsi raames esinesid Peeter Müürsepp ja Eveli Neemre 25. filosoofia maailmakongressil Roomas. Lea Leppik esines ettekandega rahvusvahelise teadusinstrumentide komisjoni veebiseminaril.

Tartu ülikooli doktorant Juho Lindholm kaitses teadusfilosoofiaalase doktoritöö TTEÜ liikme Ave Metsa juhendamisel.

Peeter Müürsepa kaasjuhendamisel kaitses doktoritöö Al-Farabi nimelise Kasahhi rahvusülikooli doktorant Zhumagul Bekenova, kes õpingute käigus stažeeris Tallinna tehnikaülikoolis ja osales mitmel Eestis toimunud rahvusvahelisel konverentsil.

Teadusfilosoofid osalesid kultuuriministeeriumi rahastatud ja Tartu ülikooli professori Asko Lõhmuse juhitud

interdistsiplinaarses projektis „Kestliku looduskasutuse kultuurifiltrid ja neile vastavad tulevikuvisioonid Eestis“ (KUM-TA6), kus uuriti, kuidas kultuuris ja kultuuri kaudu konstrueeritakse ja teostatakse arusaamu kestlikust looduskasutusest.

ÕPETATUD EESTI SELTS

Õpetatud Eesti selts (ÕES) on rahvusteaduste esindajaid koondav selts, mille eesmärk on edendada teadmisi eesti rahva minevikust ja olevikust, keelest ja kirjandusest ning eestlaste asustatud maast.

ÕES-i aastakoosolekul 31. jaanuaril 2024 valiti seltsi uueks esimeheks Mihkel Mäesalu. Aseesimeestena jätkasid Marju Luts-Sootak ja Heiki Valk. Juhatuse uuteks liikmeteks valiti Reet Bender ning endine ÕES-i esimees Taavi Pae. Juhatuses jätkasid akadeemik Tõnu-Andrus Tannberg, Andres Andresen ja Brita Melts. Teadussekretäri ametikohuseid täitis Kristo Oks.

Aastakoosolekul pidas Taavi Pae ettekande „Eesti kalmistute hauatähiste regionaalsus“.

Aasta jooksul korraldas selts kümme avalikku ettekandekoosolekut.

Veebruaris kõneles Tõnu Viik teemal „Saja-aastane Tartu Tähetorni kalender“. Märtsis esinesid Anti Selart ettekandega „Liivimaa hagiotoponüümid keskaja kirikuloo allikana“ ning Evar Saar ettekandega „Etnonüüm ugalane ja maanimi Ugandi“. Aprillis rääkisid Anu Mänd teemal „Mõistatuslikud palverännumärgid ja Püha Veri“ ja Agnes Unt teemal „Hambakivi ja arheoloogia – mustus, toit ja putukad“. Oktoobris pidas Marten Seppel ettekande „Pärisorjuse kaotamine Eestimaal ja Holstein-Oldenburgi printside Georgi ja Augusti roll selles, 1810–1816“ ja Robert Treufeldt kõneles teemal „Suurpea mereväebaas Hara lahel ja ümbruses“. Novembris astusid ÕES-is üles Lea Leppik teemal „Leon Challandes, Keiserliku Tartu Ülikooli viimane riigiõiguse professor“ ja Tõnu Viik teemal „E. J. Öpik – Eesti kuulsaim astronoom“. Detsembris pidas Eero Medijainen aasta viimase ettekande „100 aastat mässust Tallinnas: eelmäng Londonis ja Washingtonis“.

Tartu ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut ning ÕES korraldasid 2. novembril 2024 Tallinnas teaduste akadeemia saalis konverentsi „Eesti keskaeg – kas ainult orjaaeg? Uued teadmised ja vanad stereotüübid“, kus esinesid teadlaste kõrval ka tudengid.

Foto: Anti Selart

Tartu ülikooli üliõpilased Marko Zanev, Fiona Jõesuu ja Carl Philip Laantee Reintamm pidamas ettekannet 2. novembril toimunud konverentsil.

Jaanuaris 2024 ilmus Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2022, peatoimetajaks oli Heiki Valk. Aasta jooksul valmis Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2023, peatoimetajaks Tõnu-Andrus Tannberg (ilmub jaanuaris 2025). ÕES osales ka arheoloogiaajakirja Tutulus 2024. aasta numbri väljaandmisel.

ÕES tegi arheoloogilised eeluuringud ja jälgimise rajatava Aindu vabaajakeskuse alal Viljandi lähedal. Muinsuskaitseameti tellimusel teostati arheoloogilised uuringud Pühikülas avastatud Köstrimäe linnamäel, et valmistada ette ajutise kaitse all oleva muistise võtmist riikliku kaitse alla. Samuti koostati arheoloogiliste detektorileidude ekspertiise.

JUUBELID

Akadeemik Jaan Einasto 95

Foto: Reti Kokk

Jaan Einasto valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 1981. aastal astrofüüsika alal. Aastatel 1983–1995 oli ta akadeemia füüsika, matemaatika ja mehaanika, hiljem astronoomia ja füüsika osakonna akadeemiksekretär. Akadeemia presiidiumi liikmena osales ta aastatel 1988–1995 Eesti teaduskorralduse reformimisel.

Akadeemik Jaan Einasto on uurinud galaktikasüsteemide ehitust, galaktikate ehituse ja dünaamika ning Maa tehiskaaslaste jälgimise seadmeid. Ta on tõestanud universumi varjatud massi käsitlevates uurimustes Galaktika massiivse krooni olemasolu (1970–1974) ja universumi rakustruktuuri olemasolu (1977–1997). Hiljem on tema teadustöö olnud suunatud tumeaine ja universumi suuremastaabilise struktuuri avastamisele. Koos oma töörühmaga on ta avastanud galaktikate jaotuses tühikute ja ketikujuliste ahelike olemasolu. Viimasel perioodil (2020–2023) valminud kümnest teadustööst koosnev sari näitab, et universumi kujunemise uurimiseks oluline klassikaline tiheduse häirituse teooria on kohati puudulik ja vajab täiendamist. Ta on publitseerinud üle 300 teadusartikli. Neljal korral on ta pälvinud riigi teaduspreemia, sh aastal 2007 teadusharu paradigmat ja maailmapilti mõjutava väljapaistva avastuse eest. 2009. aastal sai Jaan Einasto prestiižika Marcel Grossmanni auhinna teedrajava panuse eest tumeaine ja kosmilise kärgstruktuuri avastamisel. Loe lähemalt.

Akadeemik Ain-Elmar Kaasik 90

Foto: Eesti teaduste akadeemia fotoarhiiv

Ain-Elmar Kaasik valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 1993. aastal neuroloogia alal. Aastatel 2004–2009 oli ta akadeemia asepresident.

Akadeemik Ain-Elmar Kaasiku peamised uurimisvaldkonnad on olnud vereringe ja ainevahetuse patoloogia akuutsete ajukahjustuste korral, peaaju vaskulaarne patoloogia, närvihaiguste levik, diagnoosimine ja ravi, intensiivravi probleemid. Ain-Elmar Kaasik on end täiendanud Moskva N. N. Burdenko nimelises neuroloogia instituudis ja Lundi ülikooli neuroloogia kliiniku aju-uurimise laboratooriumis. Ta on opereerinud enamikus neurokirurgia valdkondades, osalenud ligikaudu 3000 neurokirurgilisel operatsioonil. Tema sulest on ilmunud üle 500 teaduspublikatsiooni, sh kümme monograafiat, õpikut või raamatupeatükki. Loe lähemalt.

Akadeemik Ülo Jaaksoo 85

Foto: Maris Krünvald

Ülo Jaaksoo valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 1986. aastal informaatika alal. Aastatel 1990–1994 oli ta akadeemia asepresident ja 1994–2002 juhatuse liige.

Akadeemik Ülo Jaaksoo teadustöö põhisuundadeks on olnud aktiivse infokogumisega adaptiivsüsteemid, mitmemõõtmeliste automaatjuhtimissüsteemide interaktiivsuse analüüs, dünaamiliste süsteemide juhtimine ja infosüsteemide turvalisus. Aastaid õpetas ta Tallinna tehnikaülikoolis juhtimisteooriat. Pärast doktoritöö kaitsmist pühendus enam administratiivtööle, arendades Eesti jaoks unikaalset ettevõtet Cybernetica, mis aastakümnete jooksul on avaldanud olulist mõju Eesti infotehnoloogia kuvandile. Ülo Jaaksoo on üks e-Eesti rajajaid, kelle tegevus on käinud Eesti digiriigi arenguga käsikäes. Loe lähemalt.

Akadeemik Jüri Engelbrecht 85

Foto: Reti Kokk

Jüri Engelbrecht valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 1990. aastal mehaanika alal. Aastatel 1994–2004 oli ta Eesti teaduste akadeemia president, 2004–2014 asepresident ja 2014–2019 kuulus vabaliikmena juhatuse koosseisu. Käesoleval ajal on ta akadeemias tegev välissuhete nõunikuna.

Akadeemik Jüri Engelbrechti uurimistöö peasuunad on matemaatiline füüsika, biomehaanika ja mittelineaarne dünaamika. Pikki aastaid oli ta seotud ka õppetööga, olles aastatel 1984–2016 (vaheaegadega) Tallinna tehnikaülikooli professor. Ta on töötanud ka paljudes Euroopa ülikoolides (Newcastle, Surrey, Cambridge, Pariis, Aachen, Torino, Messina, Duisburg-Essen, Budapest jt). Ta on üle 200 teadusartikli, mitme monograafia, esseede kogumiku, õpiku ja paljude populaarteaduslike ning teaduspoliitiliste kirjutiste autor. Jüri Engelbrecht on aktiivselt edendanud Eesti teadust ja koostööd teiste Euroopa riikidega. Loe lähemalt.

Akadeemik Ene Ergma 80

Foto: Reti Kokk

Ene Ergma valiti teaduste akadeemia liikmeks 1997. aastal ning aastatel 1999–2004 oli ta akadeemia asepresident.

Akadeemik Ene Ergma teadustöö teemadeks on olnud füüsikalised protsessid tähtede konvektiivsetes ümbristes, supernoovaeelne evolutsioon, termotuumaprotsessid akreteerivates neurontähtedes ja valgete kääbuste pinnal ning väikese massiga röntgenkaksiktähtede evolutsioon.

Ene Ergma kuulub paljudesse rahvusvahelistesse teadusorganisatsioonidesse: rahvusvaheline astronoomiaühing (IAU), Euroopa astronoomiaühing (EAS), Inglise kuninglik astronoomiaselts jt. Ta on Rootsi kuningliku inseneriteaduste akadeemia välisliige. Samuti jätkab ta Euroopa kosmosepoliitika instituudi nõuandva kogu liikmena ning on Eesti kosmoseasjade nõukogu liige. Loe lähemalt.

Akadeemik Enn Saar 80

Foto: Reti Kokk

Enn Saar valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 2010. aastal astronoomia alal.

Akadeemik Enn Saare teadustöö on keskendunud kosmoloogiale, galaktikate füüsikale ja atmosfäärifüüsikale. Tema uurimistöö peasuunad kosmoloogias on tumeaine, universumi struktuuri teke, numbrilised mudelid ja suuremastaabilise struktuuri statistika. Tema uurimisobjektiks on olnud ka galaktikate teke ja spiraalstruktuur ning atmosfääriuuringud kosmosest. Erilise panuse on Enn Saar andnud tumeaine ja universumi rakustruktuuri avastamisse. Ta on enamiku matemaatiliste meetodite autor, mida Tartu kosmoloogid ja galaktikate uurijad on rakendanud tumeda aine ja universumi ehituse uurimisel. Enn Saare algatusel alustati Tõraveres universumi struktuuri arengu numbrilist modelleerimist, lähtudes sellisest universumi mudelist, kus lisaks tavalisele ja tumeainele leidub ühtlane foon, mida nimetatakse tumeenergiaks. Tema eestvedamisel tehtud analüüs näitas, et struktuuril on multifraktaalsed omadused. Koostöös Hispaania, Prantsusmaa ja USA astronoomidega on Enn Saar osalenud uute statistiliste meetodite väljatöötamisel ja rakendamisel universumi struktuuri uurimisel. Loe lähemalt.

Akadeemik Richard Villems 80

Foto: Eesti teaduste akadeemia fotoarhiiv

Richard Villems valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 1987. aastal biofüüsika alal. Aastatel 1994–1999 oli ta akadeemia asepresident ja astronoomia ja füüsika osakonna juhataja ning aastatel 2004–2014 Eesti teaduste akadeemia president.

Akadeemik Richard Villemsi uurimistöö peasuundadeks on olnud molekulaarbioloogia, molekulaarevolutsioon ja populatsioonigeneetika. Koos legendaarse akadeemiku Artur Linnuga alustas ta 1960. aastate lõpus molekulaarbioloogia alase teadus- ja õppetöö arendamist Tartu ülikoolis, mis viis Tartu molekulaarbioloogia koolkonna kujunemiseni. Tema esimesteks uuritavateks olid RNA-valgud ja ribosoomid. 1970-ndatel vahetas ta uurimissuunda ning läks üle geenitehnoloogiatele ja kloneerimisele. Edinburghi ülikoolis tegeles ta bakterite plasmiidide struktuuri uurimisega. 1995. aastast keskendus Richard Villems evolutsioonilise bioloogia suunale, millest on välja arenenud arheogeneetika professuur. Erilist tähelepanu on pälvinud tema teaduspublikatsioonid rahvaste põlvnemisest ja rännetest erinevatel ajalooetappidel, meie geneetilisest arengust ning sellest, kus ja millal on tekkinud erinevad mutatsioonid ja nende tagajärjel inimkonna geneetiline evolutsioon. Loe lähemalt.

Akadeemik Jüri Allik 75

Foto: Eesti teaduste akadeemia fotoarhiiv

Jüri Allik valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 2010. aastal psühholoogia alal.

Akadeemik Jüri Alliku teadustöö peasuunad on nägemistaju, isiksusepsühholoogia, rahvuslike stereotüüpide tekkemehhanismid, vaimsete võimete uurimine. Tema teadustöid iseloomustab uuritavate teemade erakordselt lai haare, uudsus ja julgus mõelda raamidest välja ning haruldane oskus esitada olulisi uurimisküsimusi. Tulemusrikas on olnud Jüri Alliku ja tema kolleegide koostöö Eesti geenivaramuga, mis on kestnud üle 15 aasta ning mille otseseks tulemuseks on ligi 40 kõrgetasemelist rahvusvahelist publikatsiooni, mitmed edukalt kaitstud doktoritööd ning uurimistoetused. Jüri Allik on Eesti üks enim viidatud sotsiaal- ja käitumisteadlane. Google Scholari andmetel on tema töid praeguseks viidatud üle 30 000 korra ja juba ligi 15 aastat kuulub ta andmebaasi Essential Science Indicators (ESI) põhjal maailmas psühhiaatria ja psühholoogia valdkonna 1% kõige viidatumate autorite hulka. Loe lähemalt.

Akadeemik Mart Saarma 75

Foto: Reti Kokk

Mart Saarma valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 1990. aastal molekulaarbioloogia alal. 8. detsembril 2024 algas tema viieaastane ametiaeg akadeemia presidendina.

Akadeemik Mart Saarma on oma viimase aja teaduslikus uurimistöös palju uurinud neurotroofsete faktorite bioloogiat ja nende raviotstarbelist rakendamist. Ta on avastanud mitu gliiarakkudest pärineva neurotoofse faktori (GDNF) retseptorit. Tema uurimisrühm oli esimene, kes lahendas GDNF-GFRα1 retseptori kompleksi kristallstruktuuri iseärasused. Ta on arendanud väikemolekulaarseid GDNF-i mimeetikume, mis suudavad kaitsta närvirakke. Tema osalusel on avastatud aju dopamiini neurotroofne faktor CDNF, mis moodustab koos homoloogse valgu MANF-iga (keskaju astrotsüütidest pärinev neurotroofne faktor) uue evolutsiooniliselt konserveerunud neurotroofsete faktorite perekonna. Mart Saarma on olnud aktiivne oma uurimistulemuste praktilisel rakendamisel biotehnoloogia- ja farmaatsiatööstuses ning tal on hulk patente ja patendiperekondi, aga ka mitu uurimis- ja litsentsilepingut rahvusvaheliste farmaatsia- ning biotehnoloogiaettevõtetega. Loe lähemalt.

Akadeemik Mart Ustav 75

Foto: Reti Kokk

Mart Ustav valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 2001. aastal biomeditsiini alal. Aastatel 2009–2014 oli ta teaduste akadeemia asepresident.

Akadeemik Mart Ustavi teadustöö teemad on seotud loomade ja inimeste papilloomiviirusega, keskendudes viiruse vastasmõjudele peremeesrakuga ning viiruse geeniekspressiooni ja paljunemise molekulaarsetele mehhanismidele. Muu hulgas on tema tööd aidanud mõista emakakaelavähki põhjustavate papilloomiviiruste paljunemist ja organismis püsimist, mis on otseselt seotud nende patogeneesiga. Paljude oma uurimisteemade puhul on Mart Ustavi kogutud teadmisi edukalt rakendanud ka biotehnoloogia või meditsiini valdkonnas, näiteks tõhusad ja ohutud DNA vaktsiinid ning valkude tootmistehnoloogiad diagnostikumide ja ravimite tootmiseks. Ta on rajanud mitu biotehnoloogiaettevõtet. 1999. aastal oli Mart Ustav üks OÜ Quattromed asutajaid, ettevõtte põhitähelepanu oli suunatud nakkushaiguste tuvastamisele. Sellest on tänaseks välja kasvanud Icosagen Grupp, mille tegevjuht ta on. Icosagen on Eesti biotehnoloogiaettevõte, mis tegeleb terapeutiliste antikehade arendamise ja diagnostiliste rekombinantsete valkude tootmisega imetajate rakkudes nii teadusuuringute kui ka *in vitro*-diagnostika tarbeks. Loe lähemalt.

Akadeemik Margus Lopp 75

Foto: Eesti teaduste akadeemia fotoarhiiv

Margus Lopp valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 2011. aastal keemia alal. Ajavahemikul 2014–2017 oli ta akadeemia peasekretär.

Akadeemik Margus Lopi teadustöö põhisuunad on stereokeemia probleemid ja asümmeetrilise keemilise sünteesi meetodid, bioaktiivsete ühendite asümmeetriline süntees, uued asümmeetrilised reaktsioonid ja nende katalüsaatorid, asümmeetrilise sünteesi uued strateegiad ja meetodid. Ta on oluliseks pidanud ka sünteesialaseid rakendusi, osaledes prostaglandiinide baasil uute preparaatide arendamises ja juurutamises. Tema eestvedamisel tegutses pikka aega Tallinna tehnikaülikooli *spin-off*-ettevõte Prosyntest. Alates 2016. aastast töötab Margus Lopp Tallinna tehnikaülikooli tööstuskeemia laboris, kus tegeleb

põlevkivi kasutamise uute meetodite arendamisega. Margus Lopp on olnud edukas nii teadus- kui ka õppetöös. Ta on avaldanud üle 200 teadusliku artikli ja on 12 patentse leiutise kaasautor. Loe lähemalt.

Akadeemik Jaak Aaviksoo 70

Foto: Reti Kokk

Jaak Aaviksoo valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 1994. aastal täppisteaduste alal. Ta kuulub akadeemia astronoomia ja füüsika osakonda ning oli aastatel 2009–2019 sama osakonna juhataja.

Akadeemik Jaak Aaviksoo on teadustöös tegutsenud optika ja spektroskoopia alal, kus peasuundadeks olid lisanditsentrite resonantse sekundaarkiirguse uurimine, pikosekundlahutusega fotoluminestsentsi uurimismetoodika väljatöötamine, molekulaarkristallide pikosekundlahutusega spektroskoopia alased tööd ja polaritonluminestsentsi kineetilise mudeli väljatöötamine, optiliste prekursorite ja resonantsete peegeldusosakeste eksperimentaalne detekteerimine, kuumade elektronide relaksatsiooni eksitonmehhanismi selgitamine pooljuhtides ning valgusergastuse dünaamika pooljuhtkristallides. Administratiivsetest ametitest tulenevalt (Tartu ülikooli ja Tallinna tehnikaülikooli rektor, mitmekordne haridusminister) on Jaak Aaviksoo uurinud ka haridusküsimusi. Kaitseministrina oli tema kõige pakilisemaks ülesandeks kaitseväge reguleerivate seaduste korrastamine. Loe lähemalt.

Akadeemik Mare Kõiva 70

Mare Kõiva valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 2023. aastal etnoloogia ja folkloristika alal.

Akadeemik Mare Kõiva teadustegevus on mitmekülgne. Ta on uurinud, analüüsinud ning tutvustanud eesti rahvausundit, nõidussõnu, rahvaarstide fenomeni, folkloorseid hirmu- ja õudusjutte, rahvaastronoomiat, kalendrikombeid, internetipärimust, patsiendinarratiive, eestlaste etnilisi stereotüüpe, lemmikloomapidajate traditsiooni jpm.

Foto: Maris Krünvald

Tema uurimisfookuses on ka väljarändajate pärimuse ajaloolis-kultuurilised erijooned, folkloori multimeedialisus tänapäeval, mitmed usundilise traditsiooni ilmingud, pühakohtadega seotud uskumused ja praktikad. Mare Kõiva erialase tegevuse üks tippsaavutusi on tema koostatud ning kommentaaridega varustatud teaduslik allikapublikatsioon „Eesti loitsud I“ (2019, sarjas „Monumenta Estoniae Antiquae“). Nii eesti kui ka rahvusvahelises folkloristikas on mitmed Mare Kõiva algatused osutunud innovaatilisteks. Ta on zoofolkloristika uurimissuuna rajaja ja edendaja, internetipärimuse defineerija ja tõlgendaja, kuid ka rahvaluule senisest nähtavamale kohale seadja etnoloogias, religiooni- ja meditsiiniantropoloogias, etnomeditsiinis ja -astronoomias. Loe lähemalt.

Akadeemik Toomas Asser 70

Foto: Reti Kokk

Toomas Asser valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 2011. aastal arstiteaduse alal. Aastatel 2014–2024 oli ta akadeemia bioloogia, geoloogia ja keemia osakonna juhataja. Alates 8. detsembrist 2024 on ta akadeemia juhatuse vabaliige.

Akadeemik Toomas Asseri teadustöö põhisuundadeks on aju veresoonte haigused, ajuarterite aneurüsmide kirurgiline ravi, Parkinsoni tõve kirurgiline ravi, aju süvastimulatsioon, ajukasvajate patomorfoloogia ja epidemioloogia,

närvisüsteemi maliigsete kasvajate diagnostilised markerid ja ravitulemust määravad tegurid. Alates 2018. aastast on Toomas Asser Tartu ülikooli rektor. Ta osaleb aktiivselt ühiskondlikus tegevuses ning on panustanud mitmete erialaseltside ja erialaajakirjade toimetuskolleegiumide töösse. Loe lähemalt.

Akadeemik Eero Vasar 70

Foto: Reti Kokk

Eero Vasar valiti Eesti teaduste akadeemia liikmeks 2010. aastal arstiteaduse alal. Ta on pikaaegne akadeemia arstiteaduse ja tervishoiu strateegia alalise komisjoni esimees.

Akadeemik Eero Vasara teadusliku uurimistöö põhisuunad on ärevusseisundite neurobioloogilised mehhanismid ning transgeense tehnoloogia rakendamine vaimu- ja neurodegeneratiivsete haiguste molekulaarsete mehhanismide selgitamiseks. Tartu ülikooli bio- ja siirdemeditsiini instituudi juhatajana vastutab ta kogu arstiteaduse valdkonna prekliinilise õppe- ning teadustöö eest. Eero Vasar on olnud õpetajaks tuhandetele tulevastele arstidele ning juhendajaks 40 doktorandile. Ta on üle 300 teadusartikli ning kolme patentse leiutise autor. Loe lähemalt.

IN MEMORIAM

Akadeemik Ellu Saar
08.10.1955–02.06.2024

Foto: Reti Kokk

Akadeemik Ellu Saar – Eesti sotsioloogia emapuu
Akadeemik Ellu Saar oli nähtus. Temas olid ühendatud sotsioloogia tõsiteadlane, matemaatik-statistik, hobiaednik, harrastusgurmaan, krimikirjanduse sõber, muusikaarmastaja ja palju muud.

Ellu Saart võib nimetada Eesti sotsioloogia klassikuks, kelle uurimistöö fookuses olid kriitilised ühiskondlikud teemad. Tema aastakümnetepikkune uurimistöö avas süvitsi sotsiaalse kihistumise ja mobiilsuse, hariduslikku ebavõrdsuse, elukestva õppe ja tööturu eri tahke. Tema panus Eesti ühiskonnas toimunud ja toimuvate protsesside mõtestamisse on hindamatu.

Ellu Saar andis märkimisväärse panuse sotsioloogiliste longituuduuringute käivitamisse Eestis ja püüdis visa järjekindlusega seda klassikalist meetodit elus hoida, et analüüsida ja mõista eri põlvkondade kohanemist kiiresti muutuva ühiskonnaga, uute võimaluste kasutamist ja loomist.

Ta oli üle 25 aasta Tallinna ülikooli hinnatud õppejõud, kes jagas oma tudengitele siirast tähelepanu, innustust ja julgustavat sõna.

Lähemalt Ellu Saarest Eesti teaduste akadeemia naisakadeemikute ja teiste kaasteeliste järelehüüdest Sirbis.

Akadeemik Gennadi Vainikko
31.05.1938–01.11.2024

Südamliku matemaatiku lahkumine tabab südamesse
Gennadi Vainikkol soovitas erialaks matemaatika valida tema isa, kes oli kõrgelt haritud mees ja ilmselt teadis, mida teeb. Poeg sattus õigesse kohta. Tartu ülikooli matemaatikateaduskonna lõpetamisel kaitstud diplomitöö pälvis NSV Liidu kõrghariduse ministeeriumi esimese auhinna. Edasi kasvas poeg kiiresti oma eriala suurmeheks, kuuludes nende vähesete sekka, kes napilt kolmekümnesena kaitsesid Nõukogude Liidu süsteemi kõrgeima teaduskraadi (nn teaduste doktori) töö – saavutus, mille lävendiks oli vähemalt viis praeguse filosoofiadoktori töö mahtu.

Akadeemik Vainikko huvisfääris on aastaid olnud integraal-, diferentsiaal- ja operaatorvõrrandid. Need on tänapäeval peamine vahend meie maailma ja selle elementide kirjeldamiseks. Ta on jõudnud läbimurdeliste tulemusteni nii nende fundamentaalsete omaduste analüüsimisel kui ka numbrilise lahendamise vallas. Tema oli üks neist, kelle jaoks oli vanus lihtsalt teatav arv. Näiteks pikka aega laual olnud küsimusele, millised funktsioonid on murruliselt diferentseeruvad, andis just tema ammendava vastuse alles vähem kui kümme aastat tagasi ilmunud artiklis.

Aristoteles on kirjutanud, et teravmeelsus on haritlase häbematus selle parimas mõttes: see ei solva kedagi, pigem innustab otsima imetabaseid vaatenurki. See on positsioon, mis on omane akadeemik Vainikkole kui kategooriale. Kolleegid teadsid teda ühtaegu hasartse ja mängulisena, aga ka põhjalikkust ja korrektsust eeldava isiksusena, kes samas oli haruldaselt südamlik ja härrasmehelik.

Loe lähemalt akadeemik Tarmo Soomere kirjutatud järelehüüdest Sirbis.

Akadeemik Rein Küttner
25.11.1940–15.11.2024

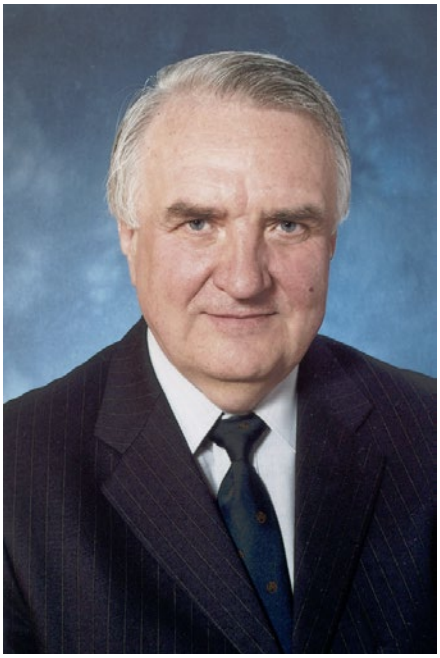

Foto: Eesti teaduste akadeemia fotoarhiiv

Raalprojekteerimise meistriklassi maestro

Poole sajandi eest oli Rein Küttner üks raalprojekteerimise valdkonna alusepanijatest ja pioneeridest. Tollal olid paljud veendunud, et arvutid toovad meile kohe helge tuleviku, sest nad on võimelised alati leidma parima. Rein Küttner aga teadis ka seda, et tulemuse kvaliteedi määravad lähteandmed. Nii nagu kunstmõistuse meisterdatud lood peegeldavad nii inimlikku suurust kui ka nõrkusi ja varjukülgi.

Rein Küttner võttis pärast Eesti arvutitehnoloogiale aluse panemist enda hooleks selle rakendamise inseneriarvutuste vajadusteks. Ta tegi seda nii intensiivselt, et kujunes kogu tollase sotsialismileeri raalprojekteerimise teadusprojektide koordineerijaks. See läks tal nii hästi ja kogu maailmas nähtavalt, et 1979. aastal tunnustati teda USA inseneride ühenduse Society of Manufacturing Engineering aukirjaga.

Kümme aastat panustas ta tehnikaülikooli arengusse prorektorina. Kui 30 aasta eest kutsuti esimest korda kokku Eesti valitsuse juures tegutsev teadus- ja arendusnõukogu, olid seal esindatud vaid kaks ülikooli ja Rein Küttner üks selle nõukogu liikmetest. Toonaste otsuste najal liigume osalt veel praegugi.

Teise kümme aastat panustas akadeemik Küttner teaduste akadeemia töösse informaatika- ja tehnikateaduste osakonna juhatajana. Need ametid on vaid kui jäämäe veepealne osa sellest tööst, mida ta tegi Eesti teaduse ja innovatsiooni ehk teaduse ühiskonna hüvanguks rakendamise eestvedajana.

Lähemalt akadeemik Küttnerist akadeemik Tarmo Soomere kirjutatud järelehüüdest Sirbis

Akadeemik Jüri Martin
29.09.1940–21.01.2025

Foto: Jaan Künnap, https://et.wikipedia.org/wiki/J%C3%BCri_Martin

Jüri Martini teadustöö põhisuundadeks oli üldine ökoloogia, biosüstemaatika ja -füsioloogia, lihhenoloogia ja bioindikatsioon, taimeökoloogia, biogeokeemia, keskkonna- ja looduskaitse.

Ta on uurinud samblike sünuuside dünaamikat polaaraladel, ökosüsteemide antropotolerantsust, maastikke ja mikrokliimat. Tähtsaimaks uurimissuunaks kujunes õhu kaudu levivate saasteainete mõju taimestikule, eriti biokeemiline monitooring – väävli, raskemetallide ja radionukliidide bioakumulatsioon Eestis, Arktikas, Uurali tööstuspiirkondades, Euraasia vulkaaniliselt aktiivsetel aladel ning USA rahvusparkides.

Teadusliku uurimistöö huvides, kuid ka rännukirest nakatununa on Jüri Martin osalenud kümnetel ekspeditsioonidel Kaukasuses, Polaar-Uuralis, Lääne- ja Lõuna-Siberis, Kaug-Idas, Antarktikas, Alaskal, Koola poolsaarel, Kreekas, Keenias, Seišellidel, Madagaskaril, Indias, Pennsylvanias, Great Smoky Mountains rahvuspargis jm.

Ta on olnud külalisteadlaseks paljudes USA ülikoolides. Aastast 1997 oli ta Euroakadeemia rektor kuni selle sulgemiseni. Loe lähemalt.

FINANTSTEGEVUS

LIIK	Üldkogu kinnitatud eelarve * 2024	HTM-i eraldisest lähtuv eelarve ** 2024	Eelarve täitmine 2024
AKADEEMIALE RIIGIEELARVEST	**2 307 000**	**2 532 000**	**2 338 677**
Akadeemia põhitegevuseks (sh uurija-professori tasudeks)	1 613 610	1 613 610	1 613 610
Akadeemikutasudeks	293 090	293 090	293 090
Teaduspreemiate väljaandmise korraldamiseks	37 300	37 300	37 300
Rahvusvaheliste teadusorganisatsioonide liikmemaksudeks	38 000	38 000	38 000
Evakuatsioonitee väljaehitamiseks ***	325 000	325 000	300 605
Balti WIS stipendiumide konkursi korraldamiseks ja kolme stipendiumi väljaandmiseks	0	30 000	30 000
Hoone energiatõhususe kasvatamiseks ****	0	195 000	26 072
MUUD TULUD	**50 000**	**50 000**	**84 164**
Laekumised ruumide rendist ja teenuste müügist	10 000	10 000	28 652
Ajakirjade müügist ja tellimustöödest (kirjastus)	40 000	40 000	55 512
Eraldised Underi ja Tuglase kirjanduskeskusele	607 455	607 455	709 251
KOKKU TULUD	**2 964 455**	**3 189 455**	**3 132 092**
Akadeemia põhitegevuseks (sh uurija-professori tasudeks)	1 337 790	1 353 610	1 418 129
Akadeemikutasudeks	293 090	293 090	293 090
Teaduspreemiate väljaandmise korraldamiseks	37 300	37 300	38 904
Rahvusvaheliste teadusorganisatsioonide liikmemaksudeks	38 000	38 000	39 575
Evakuatsioonitee väljaehitamiseks ***	325 000	325 000	300 605
Balti WIS stipendiumide konkursi korraldamiseks ja 3 stipendiumi väljaandmiseks	0	30 000	29 869
Hoone energiatõhususe kasvatamiseks ****	0	195 000	26 072
Akadeemia kirjastuse kuludeks	325 820	310 000	288 564
Underi ja Tuglase kirjanduskeskuse kuludeks	607 455	607 455	709 251
KOKKU KULUD	**2 964 455**	**3 189 455**	**3 144 059**

* Veerg „Üldkogu kinnitatud eelarve“ kajastab 2024. aasta aprilli üldkogus vastu võetud konservatiivset eelarvet.

** Veerg „HTM-i eraldistest lähtuv eelarve“ kajastab haridus- ja teadusministeeriumi poolt 2024. aasta mais eraldatud toetusest lähtuvat eelarvet.

*** 2024. aastal laekus haridus- ja teadusministeeriumist evakuatsioonitee väljaehitamiseks 325 000 eurot, millest 300 605 eurot kasutati 2024. aastal ja 24 395 eurot kasutatakse 2025. aastal.

**** 2024. aastal laekus haridus- ja teadusministeeriumist energiatõhususe kasvatamiseks 195 000 eurot, millest 26 072 eurot kasutati 2024. aastal ja 168 928 eurot kasutatakse 2025. aastal.

INIMESED JA KONTAKTID

PRESIDENT	Mart Saarma		mart.saarma@akadeemia.ee
ASEPRESIDENT	Marek Tamm		marek.tamm@tlu.ee
ASEPRESIDENT	Jaak Vilo	504 9365	jaak.vilo@ut.ee
PEASEKRETÄR	Anne Kahru	521 0963	anne.kahru@kbfi.ee
VÄLISSUHETE NÕUNIK	Jüri Engelbrecht	505 8177	je@ioc.ee
AKADEEMIA OSAKONNAD			
ASTRONOOMIA JA FÜÜSIKA OSAKOND			
JUHATAJA	Marco Kirm	5342 7170	marco.kirm@ut.ee
INFORMAATIKA- JA TEHNIKATEADUSTE OSAKOND			
JUHATAJA	Maarja Grossberg-Kuusk	528 1730	maarja.grossberg@taltech.ee
BIOLOOGIA, GEOLOOGIA JA KEEMIA OSAKOND			
JUHATAJA	Kalle Kirsimäe	5344 3145	kalle.kirsimae@ut.ee
HUMANITAAR- JA SOTSIAALTEADUSTE OSAKOND			
JUHATAJA	Tiina Randma-Liiv	620 2670	tiina.randma-liiv@taltech.ee
AKADEEMIA KANTSELEI			
KANTSELEI JUHATAJA	Piret Suurväli	504 8219	piret.suurvali@akadeemia.ee
PRESIDENDI ABI	Kerlin Remmel	516 1308	kerlin.remmel@akadeemia.ee
FINANTSJUHT	Kristi Toomson	5345 3305	kristi.toomson@akadeemia.ee
ARENDUSJUHT, VÄLISSUHETE KOORDINAATOR	Terje Tuisk	511 0356	terje.tuisk@akadeemia.ee
KOMMUNIKATSIOONIJUHT	Krista Tamm	5343 3341	krista.tamm@akadeemia.ee
VASTUTAV KOORDINAATOR TARTUS	Ülle Sirk	511 6987	ylle.sirk@akadeemia.ee W. Struve 2, 51003 Tartu
RIIGIÕIGUSE SIHTKAPITALI TEGEVJUHT	Kerdi Raud	529 6276	kerdi.raud@akadeemia.ee
PERSONALIJUHT, KANTSELEI REFERENT	Silja Kala	516 6174	silja.kala@akadeemia.ee
DIGIARENDUSTE JUHT, VEEBIHALDUR	Margit Lehis	520 3270	margit.lehis@akadeemia.ee
HALDUSJUHT	Sulev Kuiv	526 6316	sulev.kuiv@akadeemia.ee

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA
KOHTU 6, 10130 TALLINN
AKADEEMIA@AKADEEMIA.EE
WWW.AKADEEMIA.EE